

L'antecedent immediat que va acabar de fer decidir la Mancomunitat a organitzar el concurs de tractors a Lleida va ser un concurs de tractors celebrat a Osca el 8 de desembre de l'any 1919. Carles Pi i Sunyer afirmava que el concurs d'Osca havia estat la primera prova pública, seriosa i organitzada, de conreu mecànic a l'Estat espanyol, l'èxit d'aquell concurs va cristal·litzar en el desig de la Mancomunitat d'organitzar una fira concurs de maquinària agrícola.¹³²

En part com a resultat també del concurs de tractors d'Osca, entre el 25 de setembre i el 10 d'octubre de 1920, va ser organitzat un concurs i exposició d'aparells per al conreu mecànic a Saragossa. L'ajudant de l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola, Albert Dàneo, va anar a Saragossa amb tres objectius. Primer, el d'estudiar l'organització del concurs. Segon, el d'observar el funcionament dels aparells exposats i els presentats a concurs. Tercer i últim, el de convidar personalment a les cases assistents al concurs de tractors i exposició de maquinària que la Mancomunitat de Catalunya, a través de l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola, havia organitzat pel mes d'abril de 1920 a Lleida.¹³³

Les dates elegides per celebrar l'exposició de maquinària agrícola va ser entre el 1 i el 10 d'abril de 1921. Els Camps Elisis de la ciutat de Lleida serien l'escenari de l'exposició de maquinària, mentre que Manuel Raventós havia cedit la seva finca de Raïmat per realitzar les proves del concurs de tractors. En comptes de Barcelona, la ciutat elegida per a realitzar aquells actes havia estat Lleida, perquè era considerada com una zona que tenia les condicions idònies per esdevenir un gran mercat de maquinària agrícola.

Carles Pi i Sunyer va ser el director del concurs, van col·laborar en les tasques d'organització, Albert Dàneo, ajudant de l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola i Antoni Bergós, enginyer agrícola natural de Lleida, que va ser nomenat el secretari de la comissió organitzadora.

El mes de març de 1921 va ser publicat el reglament per poder participar en l'exposició de maquinària agrícola i el concurs de tractors. Aquests actes eren presentats com el pas més important que es faria en el camí per a la generalització de la maquinària en l'agricultura catalana, perquè com informava el programa, fins aquell moment, s'havia fet molt poques coses per mostrar conjuntament els variadíssims models d'aparells que poden

¹³²Carles PI I SUNYER, "Concursos de tractors" a *Agricultura*, 20-1-1920, núm. 2, pp. 26-27.

¹³³Vegeu l'informe d'Albert DÀNEO I GENTILE, "Report del concurs i exposició d'aparells per al conreu mecànic de les terres de Saragossa, celebrat del 25 de setembre al 10 d'octubre" a *Crònica Oficial*, octubre de 1920, núm. 1, pp. 19-20.

facilitar el treball de la terra, perquè els agricultors poguessin escollir els més adequats a les seves necessitats.¹³⁴

Pocs dies abans de la inauguració de l'exposició de maquinària agrícola i del concurs de tractors, la ciutat de Lleida bullia amb els treballs preparatoris del concurs, a la paeria hi havia oberta una oficina per rebre la maquinària agrícola i els operaris havien començat a muntar ja uns hangars als camps Elisis per encabir-hi l'exposició de maquinària agrícola. El gran nombre de cases inscrites, una seixantena, conjuntament amb l'expectació general que hi havia, feien preveure que tant l'exposició de maquinària agrícola, com el concurs de tractors seria un èxit.¹³⁵

Seguint el programa previst, la tarda de l'1 d'abril de 1921, el president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, va inaugurar personalment l'exposició de maquinària agrícola als camps Elisis de Lleida.¹³⁶ Les proves del concurs de tractors van realitzar-se entre els dies 2 i 7, a la finca de Raïmat que va cedir Manuel Raventós. Més endavant l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola va publicar els resultats de les proves del concurs de tractors, en el qual hi van participar 24 aparells diferents. Era una manera de difondre els resultats comparatius sobre les característiques, el consum, el temps de treball per hectària, la força i la potència de tracció dels tractors presentats.¹³⁷ El dia 10 l'exposició de maquinària agrícola, que havia estat oberta diàriament, va ser clausurada.

Tot i que no la va organitzar directament, el novembre de 1922, l'any següent a Lleida, l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola va participar en l'exposició de maquinària agrícola que va organitzada pel Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. Personal de l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola va controlar les demostracions de tractors que van ser portades a terme i Carles Pi i Sunyer va donar una conferència.

¹³⁴"Exposició de maquinària agrícola i concurs de tractors" a *Crònica Oficial*, desembre de 1920, núm. 3, pp. 81-83.

¹³⁵"Exposició de maquinària agrícola i concurs de tractors" a *Crònica Oficial*, març de 1921, núm. 3, p. 77-78. Conté el nom de totes les cases de maquinària inscrites.

¹³⁶Vegeu el desenvolupament dels actes organitzats a Lleida vegeu "El concurs de tractors i exposició de maquinària a Lleyda" a *Agricultura*, 20-4-1921, núm. 8, pp. 235-37.

¹³⁷INSTITUT DE MECÀNICA APLICADA AGRÍCOLA, *Concurs de tractors de Lleida, 1-10 abril 1921, resultats*, Mancomunitat de Catalunya, s.l., s.a. També se'n va fer una edició en castellà.

7.3. Pràctiques, estudis i publicacions

El personal de l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola va portar a terme experiències per provar diferents tipus de maquinària agrícola. Entre els útils agrícoles que van rebre una major atenció per part de l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola destaca l'arada brabant. Carles Pi i Sunyer considerava que l'arada brabant era el millor aparell per a les llaurades potents.¹³⁸ Des de 1923, Albert Dàneo va portar a terme un estudi dinamomètric i comparatiu de les arades brabants de diferent tipus. Com a resultat de les seves investigacions, el 1924 va publicar, dins de la col·lecció Publicacions Divulgadores dels Serveis Tècnics d'Agricultura el fullet que portava el títol de *L'arada brabant*.

En la difusió de maquinària l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola va col·laborar amb altres seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, és el cas de per exemple de l'estudi i difusió dels rascles de discos.¹³⁹

L'any 1923, l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola va fer una enquesta sobre l'ús de maquinària agrícola a Catalunya i, per completar les enquesta, Albert Dàneo, va fer nombrosos viatges a diferents pobles de Catalunya. Com a resultat d'aquestes investigacions, uns mesos després hi havia la intenció de publicar un llibre sobre l'ús de les màquines agrícoles a Catalunya, però com tantes altres coses, amb la supressió dels Serveis Tècnics d'Agricultura en temps de la dictadura de Primo de Rivera aquest projecte va quedar per realitzar.

8. El Servei Forestal

8.1. Organització

Els boscos catalans estaven molt abandonats, en gran part, perquè els seus propietaris no en treien gaire rendiment econòmic. Com a conseqüència de l'escàs valor econòmic dels boscos, la despoblació forestal era cada vegada més important, cosa que augmentava la desertització del país. La Mancomunitat va decidir intervenir en matèria forestal. A principis de l'any 1918, va ser presentat un projecte de repoblació forestal a l'Assemblea de la Mancomunitat, la principal conclusió del projecte era la necessitat d'intervenir el més

¹³⁸Carles PI I SUNYER, "Un agricultor parla de màquines" a *Agricultura*, 5-5-1924, núm. 9, pp. 243-46.

¹³⁹Carles PI I SUNYER, "Els rascles de discos" a *Agricultura*, 5-5-1925, núm. 9, pp. 234-39.

ràpidament possible en favor dels boscos de Catalunya.¹⁴⁰ L'any 1920 la Mancomunitat va començar a organitzar el Servei Forestal, com una secció dels Serveis Tècnics d'Agricultura però, a proposta de Manuel Raventós, el Servei Forestal va quedar molt desvinculat dels Serveis Tècnics d'Agricultura i, a la pràctica va actuar de forma independent.

Des de feia temps, el president de la Mancomunitat havia encarregat a Manuel Raventós un projecte sobre la repoblació de boscos, que finalment va presentar l'estiu del 1920.¹⁴¹ A part de desvincular el Servei Forestal de la Direcció d'Agricultura de la Mancomunitat, Manuel Raventós va proposar la creació de la Comissió de Repoblació Forestal, que va ser l'únic organisme que realment va arribar a funcionar dins el Servei Forestal.

La Comissió de Repoblació Forestal estava presidida pel conseller-ponent d'Agricultura, Pere Mias; el vice-president era Manuel Raventós, també en formaven part com a vocals el diputat Antoni Jansana i els propietaris Tomàs de Cendra Terradas i Albert Rosàs, d'Anglès i Granollers respectivament.¹⁴² Posteriorment, la comissió va ser ampliada amb el conseller d'obres públiques de la Mancomunitat. Com a secretari de la comissió actuava el enginyer de monts Segimon Vendrell, únic càrrec retribuït. Les obligacions de Segimon Vendrell eren fer totes les feines que li encomanava la Comissió de Repoblació Forestal i atendre les consultes a l'oficina de la Comissió de Repoblació Forestal, oberta a Barcelona al carrer del Bisbe, fora per tant del recinte on hi havia els Serveis Tècnics d'Agricultura.

La Comissió de Repoblació Forestal es reunia mensualment. La reunió de constitució es va fer el gener de 1922, en la reunió següent, el febrer d'aquell any, els components de la Comissió van exposar les principals línies de treball que seguirien, que en conjunt van acaparar la major part de l'activitat del Servei Forestal.¹⁴³ Manuel Raventós va exposar que, per manca de recursos, la Comissió hauria d'intentar recaptar dels propietaris dels boscos mitjans per realitzar els projectes, altres membres de la Comissió van parlar

¹⁴⁰MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Projectes d'acord presentats en la novena reunió ordinària de l'Assemblea*, Barcelona maig de 1918, pp. 133-143.

¹⁴¹Manuel RAVENTÓS, *Sobre la repoblació de boscos*, Mancomunitat de Catalunya, Barcelona agost de 1920.

¹⁴²AHDB, "Actes del Consell Permanent". El Consell Permanent va nomenar els components de la Comissió de Repoblació Forestal en la sessió del 10-12-1920. L'acta de constitució de la Comissió de Repoblació Forestal, del 12-1-1921, la torbareu a AHDB, lligall Q-498/10.

¹⁴³Vegeu un resum de l'acta de la reunió del 3-2-1921 a *Crònica Oficial*, febrer de 1921, núm. 2, p. 52.

d'organitzar un viver forestal, de fer campanyes sobre diferents aspectes relacionats amb els boscos, entre les que destacava les destinades a evitar els incendis forestals.

La Comissió de Repoblació Forestal va quedar dissolta l'any 1924, el departament d'Agricultura de la Mancomunitat va fer-se càrrec dels assumptes que havien quedat pendents.¹⁴⁴

8.2. Treballs realitzats

Abans de la creació de la Comissió de Repoblació Forestal, la primera activitat que va portar a terme el Servei Forestal, a finals de l'any 1920, va ser l'acord de repoblar la finca Torre Ribera i la muntanya d'en Tarrida, a Santa Coloma de Gramenet i Horta respectivament. El Servei Forestal tenia interès d'introduir espècies d'arbres que donessin més bons resultats, des del punt de vista econòmic, que les espècies autòctones catalanes. La prudència a difondre espècies exòtiques a Catalunya, va fer decidir al Servei Forestal a provar primer els resultats de les noves espècies en els dos indrets abans esmentats. En general, però, aquelles experiències no van donar bons resultats.

A més de tasques d'informació, les campanyes de repoblació i contra els incendis, la Comissió de Repoblació del Servei Forestal, va concedir alguns premis a articles de periòdics que fomentaven l'interès pels boscos. La Comissió de Repoblació Forestal facilitava, a preus econòmics, llavors de diferents arbres. La necessitat d'adquirir moltes llavors d'arbres fora de Catalunya, va fer decidir a la Comissió de Repoblació Forestal a crear un viver forestal. A principis de l'any 1922 van llogar una finca a Caldes de Montbui i, més endavant van començar els treballs d'arranjament, que consistien en portar aigua al terreny, però el viver forestal no va arribar a funcionar.

La Comissió de Repoblació Forestal també va portar a terme la protecció de boscos i va fer gestions per convertir-ne alguns d'ells en parcs naturals. D'aquesta manera seguia, una idea que s'havia començat a posar en pràctica als Estats Units feia anys, que havia estat copiada per molts països. En aquest sentit es van fer algunes gestions per convertir en parc natural la Serra del Collsacabra i, a instàncies del Centre Excursionista de Catalunya que havia endegat una campanya per convertir-lo en parc natural, Segimon Vendrell es va encarregar d'informar sobre el bosc del Gresolet, a la serra del Cadí, resultat de la qual la

¹⁴⁴Vegeu AHDB, lligal Q-498/10, ofici del 15-12-1924.

Mancomunitat va protestar davant del govern de Madrid per la seva destrucció.¹⁴⁵ Finalment, el bosc del Gresolet va ser salvat.

Els treballs per convertir en parc natural el Montseny van ser els que van avançar més, el Servei Forestal va fer-se ressó d'una campanya que hi havia en marxa per protegir aquesta muntanya. Atenent una moció presentada per Jaume Bofill i Mates, encaminada a contenir la devastació del Montseny, en la sessió del Consell Permanent del 16 de febrer de 1922 van decidir nomenar una ponència d'estudi per convertir progressivament el Montseny en parc nacional de Catalunya. Diferents especialistes van realitzar estudis sobre el Montseny, però el Montseny no es va poder declarar parc nacional, perquè segons la llei vigent sobre aquesta matèria, un parc nacional només podia ser declarat amb l'acceptació de tots els propietaris afectats.¹⁴⁶

8.3. Publicacions

Després de la creació de la Comissió de Repoblació Forestal, el Servei Forestal va incrementar la seva tasca propagandística i, per poder-la portar a terme va publicar nombrosos fullets, tots ells redactats pel secretari de la Comissió de Repoblació Forestal, Segimon Vendrell, que a continuació detalllem: *Recol·lecció de llavors forestals. I*, (maig 1922); *Recol·lecció de llavors forestals. II*, (juliol 1922); *Treballs de replantació. Sembres*, (1921); *Treballs de repoblació. Plantacions*, (1921); *Complement d'una repoblació per sembra*, (1922); i *Incendis de boscos*, (1923); i *Treballs de repoblació. Conreu del castanyer com a espècie forestal*, (1923); *Trabajos de repoblación. Pino Halepensis*, (1924).

També Manuel Raventós, va publicar l'estudi en el que proposava organitzar el Servei Forestal de la Mancomunitat amb el títol de *Sobre repoblació de boscos*, (1920).

¹⁴⁵ *Agricultura*, 5-8-1921, núm. 15, p. 375.

¹⁴⁶ Sobre el Montseny vegeu els següents estudis publicats a *Crònica Oficial*, del botànic Pius FONT I QUER, "Memòria sobre un possible parc nacional del Montseny", gener 1922, núm. 1, pp. 17-19 i febrer 1922, núm. 2, pp. 44-45. Del zoòleg Ignasi de SEGARRA, "Memòria referent a les orientacions a tenir en compte per al futur parc nacional del Montseny", febrer 1922, núm. 2, pp. 45-46. Del professor de zootènica, Pere M. ROSSELL I VILÀ, "Memòria sobre els animals superiors que podria haver-hi al parc nacional del Montseny", març 1922, núm. 3, pp. 91-93. També vegeu les mocions presentades per Lluís Duran Ventosa, Francesc Galí i Pius Font Quer al núm. 4, d'abril de 1922, pp. 127-129.

9. Laboratoris

Els Serveis Tècnics d'Agricultura comptaven amb un conjunt de laboratoris per poder realitzar anàlisis i investigacions, com ja hem vist, algunes seccions disposaven de laboratoris propis, però a més també hi havia el Laboratori d'Anàlisis dels Serveis Tècnics d'Agricultura, el Laboratori de Patologia Vegetal, que depenia conjuntament del Servei de Viticultura i Enologia, el Servei de Terra Campa i el Servei d'Arbres Fruïters i, finalment, el Laboratori de Patologia Animal, que era una secció del Servei de Ramaderia.

9.1. El Laboratori d'Anàlisis dels Serveis Tècnics d'Agricultura

Per tal de cobrir la necessitat que hi havia a Catalunya d'uns laboratoris agrícoles especialitzats, l'any 1918 la Mancomunitat va crear el Laboratori d'Anàlisis dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Aquest era un laboratori més entre el conjunt de laboratoris que van ser creats per la Mancomunitat de Catalunya, amb l'objectiu d'atendre les necessitats industrials i comercials de les diferents branques de producció de l'economia catalana. El principal funció del Laboratori d'Anàlisis era el d'analitzar mostres, per evitar així els problemes derivats de no saber la composició de productes i materials relacionats amb l'agricultura.

El Laboratori d'Anàlisis dels Serveis Tècnics d'Agricultura era la secció tercera del conjunt de laboratoris que formaven el que es coneixia amb el nom de Laboratori General d'Assaigs i Acondicionament, que incloïa els diferents laboratoris que depenien de la Mancomunitat.

Com a resultat d'un concurs-oposició, el 14 de març de 1918, Jaume Raventós va ser nomenat director del Laboratori d'Anàlisis dels Serveis Tècnics d'Agricultura, càrrec que va ocupar fins que va ser destituït l'any 1924. A partir de l'any 1919 va compaginar aquest càrrec amb el de director dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Jaume Raventós, germà del conegut Manuel Raventós, era enginyer químic i mecànic i havia estat el director del laboratori de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

La resta del personal del Laboratori d'Anàlisis estava format per l'ajudant Guillem de Benavent i Camps, doctor en farmàcia, nomenat el 1918 i que va dimitir del càrrec el 1923.¹⁴⁷ L'operador Lluís Guitart i Font, enginyer agrícola, nomenat també el 1918, des

¹⁴⁷La informació sobre els càrrecs del Laboratori d'Anàlisis la trobareu a l'AHDB, lligalls 2971 i 2977, en els expedients personals de les persones que anem esmentant.

del 1922 era també el director del laboratori de l'Associació d'Exportadors de Vins de Barcelona. L'operador Josep Pascual i Vila, doctor en ciències físiques i químiques i llicenciat en farmàcia, que va dimitir l'any 1920, la seva plaça va ser ocupada per Joan Guiteras i Farràs, llicenciat en ciències químiques. La dimissió de Guillem de Benavent va provocar que Joan Guiteras fos ascendit a ajudant i, pel càrrec d'operari que deixava vacant aquest últim, va ser nomenat Ildelfons Cantó i Sala. El laboratori també comptava amb els serveis del mosso Salvador Beneït i Nadal.

La missió que portava a terme el Laboratori d'Anàlisi era de tres tipus.¹⁴⁸ Primera, comprovava les dades obtingudes en els laboratoris particulars de les cases que ja en tenien de pròpis. Segona, donava garanties de la composició dels productes que li portaven a industrials, comerciants i agricultors, també en fixava el seu valor. Tercer, tenia la intenció de crear un ambient de claredat en les transaccions de productes que fes impossible els fraus.

El següent quadre conté la llista de les mostres analitzades pel Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura, distingeix entre les mostres analitzades per encàrrec de particulars i les comprovades per encàrrec dels Serveis Tècnics d'Agricultura.

<u>Mostres analitzades pel Laboratori d'Anàlisi (1918-23)</u>					
<u>Mostres analitzades</u>	<u>1918-19</u>	<u>1919-20</u>	<u>1920-21</u>	<u>1921-22</u>	<u>1922-23</u>
Particulars	453	587	654	797	851
Serveis Tècnics d'Agricultura	---	175	167	216	293
T O T A L S	453	762	821	1.013	1.144

FONT: *Crònica Oficial*, juny de 1923, núm. 6, p. 188.

L'augment del nombre de mostres analitzades va ser constant des de l'organització del Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura, tant de les que s'analitzaven per encàrrec de particulars com les que eren analitzades a petició d'alguna de les seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura. El tipus de proves que portava a terme el Laboratori d'Anàlisi eren molt diverses, les més corrents eren les anàlisis de terres, per saber quins conreus eren preferibles de plantar i conèixer els adobs que més convenia utilitzar per aquell tipus de terra. El Laboratori també analitzava olis, vins i derivats de la producció vinícola, sobretot per determinar el valor i que no estiguessin adulterats. En el cas dels vins dedicats a l'exportació, investigava les característiques que tenien. També s'estudiaven les causes de

¹⁴⁸ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Laboratori General d'Assaigs i Condicionament*, Barcelona 1923, p. 70.

les anomalies dels vins malalts o tèrbols. També eren estudiats la llet i altres productes alimentaris, destinats a l'home o el bestiar, així com els adobs, els anticriptogàmics i insecticides. Les llavors i primeres matèries per a la indústria produïdes per l'agricultura, com remolatxa, fècula de patates o llavors oleginoses completen la llista de matèries analitzades pel Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura.

No disposem de les dades completes sobre quins eren els tipus de mostres analitzades cada any, tenim però completes les efectuades entre l'1 d'abril de 1921 i el 31 de març de 1922, que a tall d'exemple, per veure quins eren els treballs que més ocupaven el Laboratori d'Anàlisi, exposem tot seguit.

Mostres analitzades el 1921-22

<u>Tipus de mostres</u>	A	B	A+B
-Terres de cultiu	8	77	85
-Anticriptogàmics i insecticides	21	--	21
-Vins, misteles, vinagres, alcohols i altres derivats del raïm	380	99	479
-Adobs	311	12	323
-Aliments	15	16	31
-Altres (minerals, aigües i diversos)	62	12	74
T O T A L S	797	216	1.013

FONT: *Crònica Oficial*, maig de 1922, núm. 5, pp. 160-61.

NOTA: A = Mostres analitzades per encàrrec de particulars. B = Mostres analitzades per encàrrec dels Serveis Tècnics d'Agricultura.

Per analitzar totes aquestes mostres el personal del Laboratori d'Anàlisi va haver de fer les següents operacions: 2.405 determinacions quantitatives, 1.067 números i reaccions, 117 assaigs quantitius. Com a part del treball els laboratoris també van extendre 129 informes i certificats que, gràcies a un Reial Decret del 21 de febrer de 1922, tenien caràcter oficial. Les seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura eren els principals usuaris del Laboratori d'Anàlisi, entre els clients més freqüents que, amb caràcter particular, portaven mostres a analitzar hi havia sindicats agrícoles, associacions de pagesos, industrials productors i comercinats de productes agrícoles.

9.2. El Laboratori de Patologia Vegetal

En un informe que proposava la creació del Laboratori de Patologia Vegetal, Pere Mias exposava la mutiplicació de plagues invasores de cultius a Catalunya era cada dia més

amenaçadora, cosa que havia de moure l'interès de la Mancomunitat a propulsar les campanyes de lluita per combatre-les i, si era possible, extingir-les.¹⁴⁹ El Consell Permanent, en la sessió del 11 de novembre de 1920 va acordar crear el Laboratori de Patologia Vegetal, que depenia de les seccions de Viticultura, Terra Campa i Arbres Fruiters dels Serveis Tècnics d'Agricultura, però fins l'any 1921 no va començar a funcionar el Laboratori de Patologia Vegetal, especialment dedicat als estudis de biologia vegetal, entomologia i botànica, tenia com a objectiu l'orientació científica en la lluita contra les malures de les plantes.

A Catalunya hi havia una munió d'entitats que, d'una manera o altra, havien intervingut en la lluita contra les malalties dels conreus. Dins dels organismes creats per la Mancomunitat, havien treballat contra les plagues les seccions de Viticultura, Terra Campa i Arbres Fruiters dels Serveis Tècnics d'Agricultura. També els consells provincials de foment, les estacions enològiques de Vilafranca del Penedès i la de Reus, l'estació olivarera de Tortosa i els serveis agronòmics provincials havien portat a terme activitats per combatre plagues. Però com esmentava l'informe de Pere Mías, abans citat, feia falta una coordinació d'esforços i, també, es notava la falta d'un laboratori d'estudi i d'investigació en el que fossin degudament cercades, estudiades i classificades les causes patògenes, per personal amb una adequada preparació.¹⁵⁰

En l'organització de la secció del Laboratori de Patologia Vegetal, els Serveis Tècnics d'Agricultura van comptar amb l'ajuda de Josep M. Bofill i Pitxot, de la secció de ciències de la Reial Acadèmia de Ciències de Barcelona i la secció de ciències de l'Institut d'Estudis Catalans. Després de guanyar el corresponent concurs-oposició, el 26 de juliol de 1921, va ser nomenat com a cap del Laboratori de Patologia Vegetal Claudi Sala i Pons que, entre altres títols, era llicenciat en ciències naturals, medicina i doctor en farmàcia. El Laboratori de Patologia Vegetal no va tenir cap més càrrec remunerat.

Per tal d'orientar els treballs científics que havia de portar el Laboratori de Patologia Vegetal, subvencionats per la Mancomunitat, Claudi Sala i Pons i Josep M. Bofill i Pitxot van fer un viatge d'estudis a Madrid del 15 al 22 d'octubre de 1923. Van visitar el Museu d'Història Natural, dedicat a les investigacions de plantes criptògames; el Laboratori

¹⁴⁹AHDB, Lligall Q-498/12, informe del 10-11-1920 reproduït també a *Crònica Oficial*, novembre de 1920, núm. 2, pp. 48-49.

¹⁵⁰*Ibid.*, p. 49.

d'Entomologia del carrer Ferraz, on estudiaven els insectes nocius pels arbres forestals; i el Laboratori de Fisiologia Vegetal, dirigit pels botànics García Varela i L. Crespi.¹⁵¹

Després de tornar de Madrid, Claudi Sala va començar les investigacions de laboratori, com a primers resultats aconseguits va trobar la forma de combatre la plaga del boixat que afectava els alls, una malaltia que provocava moltes pèrdues econòmiques en el conreu d'all.¹⁵²

Els caps dels serveis de Viticultura, Terra Campa i Arbres Fruïters, així com alguns particulars, van començar a enviar al Laboratori de Patologia Vegetal plantes atacades, o per insectes o per criptògams, perquè volien saber l'espècie zoològica o fitològica i la manera de combatre-la eficaçment. Per aquest procediments, en els pocs mesos que va estar en ple funcionament, el Laboratori de Patologia Vegetal va estudiar diferents malalties de l'ametller, vinya remolatxa, mongeteres i altres hortalisses.

9.3. El Laboratori de Patologia Animal

Com una secció interna del Servei de Ramaderia, des de l'any 1920 funcionava el Laboratori de Patologia Animal. El Laboratori de Patologia Animal tenia unes funcions similars al Laboratori de Patologia Vegetal, però en el camp de la ramaderia. Entre els seus objectius principals hi havia el de resoldre els problemes de patologia animal i higiene pecuària que li eren plantejats, de forma totalment gratuïta. Els veterinaris rurals de Catalunya no tenien un laboratori que els permetés establir, en determinats casos, un diagnòstic segur, per resoldre aquestes i altres mancances la Mancomunitat de Catalunya va crear el Laboratori de Patologia Animal. El laboratori també era utilitzat pels alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura.

Com a personal del Laboratori de Patologia Animal hi havia un tècnic de laboratori bacteriològic i un tècnic clínic. Nomenats el juny de l'any 1920, respectivament, van ocupar aquests dos càrrecs el veterinari i doctor en medicina Leandre Cervera i Astor i el veterinari C. Ramon Danés i Casabosch. Aquests dos càrrecs formaven el personal complet del que va disposar el Laboratori.¹⁵³

¹⁵¹Vegeu la memòria sobre el viatge datada el 26-10-1922, AHDB, Lligall Q-498/12.

¹⁵²"Investigacions sobre el "boixat" dels alls" a *Crònica Oficial*, març de 1923, núm. 3, p. 85.

¹⁵³AHDB, Lligall 2974, vegeu els seus corresponents expedients personals.

Quan era sol·licitat l'auxili del Laboratori de Patologia Animal, aquest trametia al lloc de la demanda, preferentment al veterinari de la localitat, un estoig que contenia l'utilatge necessari per a fer una bona recollida de mostres de sang, orina o altres elements procedents dels animals malalts, per aconseguir que es prenguessin les mostres correctament, el Servei de Ramaderia va editar un fullet explicatiu.¹⁵⁴ Un cop estudiades les mostres el Laboratori feia saber els resultats i la manera de guarir la malaltia, si era necessari el tècnic clínic es desplaçava al lloc afectat.

Encara que hi havia molts laboratoris particulars en funcionament, així com els recentment inaugurats per la Inspecció Provincial d'Higiene i Sanitat Pecuàries de Tarragona i el del Consell Provincial de Foment de Barcelona, el nombre de consultes i demandes va experimentar un fort augment durant els dos anys dels que tenim dades. El 1921 només van ser enviades 21 remeses de mostres per a ser analitzades, el 1922 van ser 104 les remeses enviades.¹⁵⁵ El següent quadre ens mostra les comarques de procedència de les mostres, la divisió comarcal utilitzada correspon a les comarques naturals que feia servir el Servei de Ramaderia.

Procedència de les mostres analitzades

<u>Comarca</u>	<u>1921</u>	<u>1922</u>	<u>Comarca</u>	<u>1921</u>	<u>1922</u>
Vallès	13	32	Pla de Llobregat	-	3
Pla de Barcelona	5	34	Segarra	-	3
Tortosa	2	1	Baix Empordà	-	2
Selva	1	1	Urgell	-	2
Cerdanya	-	9	Garrigues	-	1
Garrotxa	-	5	Berguedà	-	1
Plana de Vic	-	4	Camp de Tarragona	-	1
Alt Empordà	-	4	Gironès	-	1
T O T A L S				21	104

FONT: "Memòria dels treballs realitzats per la secció i Laboratori de Patologia Animal del Servei de Ramaderia, durant l'any 1922" a *Crònica Oficial*, abril de 1923, p. 120.

¹⁵⁴SERVEI DE RAMADERIA, *Com se deuen recollir les mostres animals*, Publicacions Divulgadores dels Serveis Tècnics d'Agricultura, s.d.

¹⁵⁵"Memòria dels treballs realitzats per la secció i Laboratori de Patologia Animal del Servei de Ramaderia, durant l'any 1922" a *Crònica Oficial*, abril de 1923, núm. 4, pp. 120-21.

L'any 1921, les espècies d'animals sobre les que el Laboratori de Patologia Animal va rebre mostres per ser analitzades van ser, seguint l'ordre de més a menys, l'aviram (29 casos), boví (19), equí (18), porquí (13), conills (10), llaner (5), caní (5), cabriu (2), abelles (1), ànecs (1) i oques (1). De les 104 mostres rebudes, el Laboratori de Patologia Animal va fer 87 anàlisis positives, 5 de negatives, 9 de dubtoses i, les 3 restants, era material rebut que no servia per poder fer les anàlisis.¹⁵⁶

L'aviram va ser una de les espècies a la qual el Laboratori de Patologia Animal va dedicar més atenció, acabem de veure que l'any 1921 va ser l'espècie sobre la que van rebre's més mostres per analitzar. L'any 1922, com a resultat dels treballs en relació a l'aviram, dins la col·lecció de Publicacions Divulgadores dels Serveis Tècnics d'Agricultura, C. Ramon Danés Casabosch va publicar el fullet: *El còlera de l'aviram*. Però, els problemes amb l'aviram continuaven el 1923, perquè les vacunes utilitzades fins aleshores no havien estat eficaces, aquell any el Laboratori de Patologia Animal va començar a assajar i valorar una nova vacuna creada per l'Institut Pasteur de París.¹⁵⁷ Però, a més de l'aviram, el Laboratori de Patologia Animal també va portar a terme estudis científics sobre les malalties d'altres espècies animals.

El Laboratori de Patologia Animal preparava solucions i psèrums que necessitava de forma continuada per abastir el consum continuat en les operacions bacterioscòpiques del Laboratori. També, una darrera activitat que ressenyem va ser la correspondència que els tècnics del Laboratori de Patologia Animal van mantenir amb ramaders i veterinaris per facilitar-los tota mena de dades i aconsellar-los particularment.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 121.

¹⁵⁷ Vegeu *Agricultura*, 20-1-1924, núm. 2, p. 56 i C. Ramon DANÉS I CASABOSCH, "Les vacunes noves de l'any 1923" a *Agricultura*, 20-3-1924, núm. 6, pp. 158-161.

V. EL PARÈNTESI DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1923-1931)

1. La Mancomunitat en temps de la Dictadura (1923-1925)

1.1. El canvi del Consell Permanent de la Mancomunitat

La Dictadura de Primo de Rivera, iniciada el 15 de setembre de 1923, va representar un parèntesi en l'acció tècnica agrària catalana. L'obra agrària iniciada per la Diputació de Barcelona i que, d' més endavant, va expandir la Mancomunitat de Catalunya, va quedar molt reduïda. El directori militar va fer els possibles per donar una nova orientació a la política agrària catalana, van reduir dràsticament l'obra que ja estava iniciada i, la poca cosa que van deixar en peu, van intentar que perdés les particularitats pròpies que havia tingut. El govern dictatorial de Primo de Rivera tenia una clara voluntat uniformitzadora i centralitzadora, volia evitar que hi haguessin diferències a qualsevol lloc de l'Estat, per això, entre altres coses, van impedir que les institucions catalanes poguessin desenvolupar una política agrària pròpia.¹

Formalment, la Mancomunitat de Catalunya va mantenir-se vigent durant prop d'un any i mig després de l'inici de la Dictadura de Primo de Rivera, a la pràctica però aquesta

¹Una actitud similiar en l'ordre de la cultura és la trobareu en l'obra Josep M. ROIG I ROSICH, *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions de l'Abadia, Montserrat 1992.

entitat no tenia gaire a veure amb la Mancomunitat que l'havia precedit. Els nous governants la van convertir només en un organisme administratiu, que exclusivament coordinava les quatre diputacions catalanes, van despullar la Mancomunitat del caràcter polític que havia pres i, d'aquesta manera, la Dictadura de Primo de Rivera eliminava d'aquella institució les vel·leïtats nacionals que havien tingut els seus organitzadors.

Inicialment, el general Primo de Rivera va rebre el suport de sectors de la burgesia catalana perquè, sense dissoldre la Mancomunitat, garantia part dels seus anhels autonomistes i perquè l'altra banda, creien que acabaria amb la corrupció i podria afrontar amb més fermesa el malestar social que vivia Catalunya. Durant les primeres setmanes de dictadura, el general Primo de Rivera va tenir al seu costat a destacats catalanistes, com el mateix president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, però veient el camí que prenien els esdeveniments, tres mesos després de l'inici de la Dictadura Josep Puig i Cadafalch va deixar el seu càrrec.

Després que Puig i Cadafalch abandonés el càrrec de president, a partir del 24 de desembre de 1923, va presidir la institució Santiago Estapé i Pagès qui, fins aleshores, havia actuat de vice-president. Però unes setmanes més tard, un Reial decret del 12 de gener de 1924, justificant-se en la necessitat d'acabar amb la corrupció, dissolia les diputacions provincials, facultava els governadors civils per nomenar els diputats per aquelles corporacions i també establia la constitució d'una Mancomunitat formada pels nous diputats provincials.²

D'acord amb l'esmentat Decret, el 30 de gener de 1924, va reunir-se l'Assemblea extraordinària de constitució de la Mancomunitat de Catalunya. En el transcurs de l'acte Alfons Sala i Argemí va ser nomenat nou president de la institució, també es va constituir un nou Consell Permanent, del que el diputat Adolf Serra i Castells n'era el conseller d'agricultura.³

El nou Consell Permanent va fer una dura crítica a la Mancomunitat que l'havia precedit.⁴ Van criticar aquella institució argumentant que no tenia un obra realitzada, sinó que s'havia apropiat de la que havia iniciat la Diputació de Barcelona, que en part havia estat

²*Gazeta de Madrid*, 13-1-1924, pp. 202-203.

³AHDB, "Actes de l'Assemblea", sessió 30-1-1924, p. 48 en endavant.

⁴Vegeu MANCOMUNIDAD DE CATALUÑA, *Memoria que el Consejo Permanente presenta a la deliberación y aprobación de la Asamblea de la Mancomunidad de Cataluña*, Barcelona 1924. Presentada i aprovada a l'Assemblea del 20 de març de 1924.

finançada amb subvencions estatals i exigint més impostos als ajuntaments catalans. També consideraven que l'obra de la Mancomunitat, en comptes de cobrir les necessitats de Catalunya, tenia exclusivament uns objectius electoralistes. Finalment, acusava la Mancomunitat d'haver-se endeutat excessivament i innecessària.

1.2. La destrucció de l'obra agrícola de la Mancomunitat

Sota la presidència d'Enric Prat de la Riba i Josep Puig Cadafalch, la Mancomunitat de Catalunya va portar a terme una política agrària pròpia que, amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera, va canviar d'orientació. Després que Alfons Sala fos nomenat president de la Mancomunitat, va començar un procés de destrucció de l'obra agrícola de la Mancomunitat, que en va reduir l'abast i en va eliminar els trets particulars. Inicialment, des de diferents instàncies es va criticar l'obra agrícola de la Mancomunitat, el següent pas fou el de canviar la majoria de tècnics agraris que treballaven per aquella institució, més endavant es van suprimir alguns serveis i, finalment, es va canviar l'orientació de les poques coses que van deixar en peu.

Per eliminar la petita autonomia que havia tingut la Mancomunitat, es va iniciar una campanya que atacava les realitzacions que aquesta institució havia portat a terme. En el cas de l'agricultura, sovint es van fer crítiques ridícules, perquè atacaven sense gaire fonament unes experiències que s'havien realitzat amb èxit a altres països i que, de forma més que acceptable, la Mancomunitat havia adaptat per Catalunya.

Joaquín Samaruc, en un llibre publicat amb l'objectiu de demostrar que el catalanisme havia estat sempre perjudicial per Espanya i per Catalunya, afirmava que la tècnica agrícola no responia a les necessitats dels moments, sinó que pensava que el que calia fer era, amb les seves pròpies paraules, "estructurar primero una nueva raza de hombres del campo: Destruir el hombre rural semibestia, al campesino aferrado a la tradición, al payés primitivo, ignorante, receloso, refractario a las innovaciones."⁵

Evidentment, Joaquín Samaruc entenia poc en temes agrícoles, no estava gaire al cas ni dels objectius, ni dels resultats de l'obra tècnica agrària de la Mancomunitat. En la seva diatriba acusava a l'Escola Superior d'Agricultura de no haver aconseguit formar el planter d'homes necessaris per fer ressorgir l'agricultura catalana, afirmava que de la manera que venia funcionant era només un element decoratiu al servei de la causa catalanista, també

⁵Joaquín SAMARUC, *Cien años de catalanismo: La Mancomunidad de Cataluña*, Barcelona 1924, p. 248.

pensava el mateix dels cursets i conferències de difusió i propaganda, que deia que no tenien cap utilitat i sí, en canvi, moltes despeses.⁶

Els atacs de Joaquín Samaruc són una mostra de la campanya d'acusacions contra l'antiga Mancomunitat i tots els organismes que d'ella en depenien. El Consell Permanent de la Mancomunitat format en temps de la Dictadura també va participar en la campanya d'acusacions contra l'antigua Mancomunitat, havia de justificar perquè s'havien canviat per força els seus anteriors representants, però a més les seves crítiques també intentaven desmuntar l'obra que havia iniciat la Mancomunitat. A base de d'atacs, van aconseguir retallar l'obra de la Mancomunitat, encara que per això els representants de la Mancomunitat dictatorial van haver de pagar el preu de quedar desprestigiats.

Una de les principals realitzacions de l'obra agrícola de la Mancomunitat va ser la d'agrupar i formar un nucli de tècnics agrícoles catalans, un conjunt d'homes que feien possible desenvolupar una política agrària a Catalunya sense dependre de l'exterior, ni de la resta de l'Estat espanyol, ni de cap país estranger. Aquests tècnics eren un destorb, perquè estaven massa compromesos amb el caràcter que tenia l'obra agrícola de la Mancomunitat i s'oposaven a destruir-lo. El que va ser conegut amb el nom d'afer Dwelshauvers, va ser l'excusa que va permetre fer fora a la majoria de personal docent i tècnic de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura.

La destitució del director del Laboratori de Psicologia Experimental de la Mancomunitat, el professor belga Georges Dwelshauvers, va provocar que s'apartés a un nombrós grup de professors i tècnics de diversos organismes depenents de la Mancomunitat. El conegut amb el nom d'afer Dwelshauvers va comportar un gran desprestigi per la Mancomunitat presidida per Alfons Sala, fins i tot a nivell internacional, però en contrapartida va ser el mitjà per fer fora de la Mancomunitat els qui s'oposaven al nou rumb que havia pres aquella institució.

Presentada com una nota oficiosa, el 12 d'abril de 1924, *La Publicitat* va difondre una proposició del baró de Viver, aprovada pel Consell Permanent, on atacava l'actuació de l'Institut d'Estudis Catalans i del Laboratori de Psicologia Experimental. Tres dies més tard, Georges Dwelshauvers, el director del darrer d'aquests centres, publicava en el mateix

⁶*Ibid.*, pp. 248-49.

periòdic una carta per defensar-se de tots els atacs que li havien dirigit, perquè els considerava injuriosos per la seva reputació científica.⁷

Davant els atacs que havia rebut, un gran nombre de professors i tècnics de les escoles i serveis de la Mancomunitat es van reunir i van acordar fer pública una carta de solidaritat amb el professor Georges Dwelshauvers. Subscrita per una primera llista de professors i funcionaris de la Mancomunitat, la carta va ser publicada per la premsa barcelonina el 15 d'abril, posteriorment, el nombre de signatures al peu d'aquella lletra va augmentar fins a sobrepassar el centenar.

Per afrontar el moviment de solidaritat entorn el professor Dwelshauvers, el Consell Permanent de la Mancomunitat, en la sessió del 1 de maig de 1924, va amenaçar en destituir a tots els qui havien signat la carta de solidaritat si, en el termini de cinc dies, no rectificaven i treien la signatura de la carta.⁸ Uns pocs dies després, a partir del 10 de maig, com que la majoria de signataris no van rectificar, es van començar a notificar les destitucions.

La majoria de professors i personal tècnic de l'Escola Superior i dels Serveis Tècnics d'Agricultura va ser destituït. Arran de l'afer Dwelshauvers van perdre els seus llocs de treball les següents persones: Carles Pi i Sunyer, Marià Faura i Sans, Joan Àngel i Genís, Pere M. Rossell i Vilà, Pere J. Girona, Pius Font i Quer, August Matons, Francesc Garcia del Cid, Albert Dàneo, Rafael Campalans, Vicenç Nubiola, Joan de Lasarte i Karr, Francesc Dou, Josep R. Bataller, Pere González i Juan, C. Ramon Danés i Casabosch, Leandre Cervera, Llorenç Badell i Roig, Josep M. Soler i Coll, Josep M. Rendé, Jaume Raventós, Joan Salom, Ildefons Cantó i Sala, Joan Guiteras, Josep Cabanas, Ramon Capdevila Pons, Erasme M. d'Ymbert, Ferran Balet, Antoni Quixal, Eduard Simó, Dídac Vilar i Francesc X. Riera.

L'Escola Superior d'Agricultura només van quedar els cinc professors següents: Francesc Novellas i Roig, Francesc de P. Nebot i Torrents, Jaume Nonell, Isidre Pòlit i Francesc Tàrraga, els quatre primers no van signar el manifest de solidaritat amb Georges Dwelshauvers, mentre que el darrer en un primer moment el va signar, però al final, davant el temor a perdre el seu lloc de treball es va retractar i no va ser destituït. El personal tècnic dels Serveis Tècnics d'Agricultura que no va ser destituït arran d'aquell afer va ser: Guillem

⁷Sobre l'afer Dwelshauvers vegeu el fulletó anònim *La destitució dels professors de la Universitat Nova de Barcelona*, Barcelona juny de 1924.

⁸La llista completa de persones a qui es volia expedientar la trobareu a *La Veu de Catalunya*, 4-5-1924, p. 3, (edició del matí).

de Benavent, Claudi Sala i Pons, Joan Guiteras i Farràs, Lluís Guitart i Ildefons Cantó i Sala. Aquests tres últims havien signat la carta en solidaritat amb el professor Georges Dwelshauvers però, els dos primers van retirar la seva signatura abans de ser destituïts i l'últim, encara que de bon principi va ser destituït, finalment va ser readmès.⁹

Algunes de les vacants que van deixar els professors i tècnics destituïts van ser cobertes per uns altres professors, els nous càrrecs van ser ocupats sense convocar oposicions, alguns membres del nou personal ja havien ocupat anteriorment càrrecs dins la Mancomunitat, però la majoria era gent nova. L'afar Dwelshauvers va ser utilitzat per fer una depuració del personal de l'Escola Superior i dels Serveis Tècnics d'Agricultura que no era addicte al règim dictatorial. Amb tot aquest ampli grup de professors i tècnics fora de la Mancomunitat, els nous governants van tenir el camí aplanat per donar un tomb a la política agrària de la Mancomunitat, sense rebre oposició des de dins de la mateixa institució.

Aquell acte va prendre un caràcter de protesta contra la Dictadura de Primo de Rivera, que honorava als professors destituïts perquè havien mostrat una "cordial adhesió al nostre poble, que sap honorar com cal tots aquells que defensen la integritat de la nostra cultura i del nostre esperit."¹⁰

La destrucció de l'obra de la Mancomunitat va culminar amb la congelació de molts dels projectes que hi havia en peu. Es van deixar de banda projectes que, després d'una llarga gestació, estaven a punt de posar-se a la pràctica, és el cas de la creació de l'Escola Superior de Zootècnia o, també fou el cas, de l'aplicació d'un nou pla d'estudis per l'Escola Superior d'Agricultura, el qual contemplava un any de pràctiques a la finca de Caldes de Montbui. Com afirmava el mateix professor Dwelshauvers uns anys més tard, les escoles que van quedar no eren "plus que l'ombre de ce qu'elle était sous l'ancienne Mancomunauté."¹¹

Però amb la suspensió de projectes existents no n'hi va haver prou, també es van suprimir obres ja consolidades. Cap a finals de 1924, van deixar de funcionar els Serveis Tècnics d'Agricultura, un dels principals puntals de l'acció tècnica de la Mancomunitat de Catalunya. En el pressupost de la Mancomunitat, que havia de regir a partir de l'1 de juliol de 1924, encara hi havia partides destinades als Serveis Tècnics d'Agricultura però, sigui

⁹AHDB, Lligall 2977, expedient personal d'Ildefons Cantó i Sala.

¹⁰Artur PERUCHO, *Catalunya sota la Dictadura (Dades per a la Història)*, Edicions Proa, Barcelona 1930, p. 115.

¹¹Georges DWELSHAUVERS, *La Catalogne et le problème catalan*, Paris 1926, p. 122.

com sigui, la desaparició dels Serveis Tècnics d'Agricultura era gairebé un fet des de la destitució dels professors i tècnics el maig d'aquell mateix any.

L'Escola Superior d'Agricultura va ser una de les poques coses que es van mantenir en peu, però tal com veurem més endavant, aquest centre va reduir la seva activitat. Va perdre part del prestigi científic que havia assolit, per passar a convertir-se en un centre d'ensenyament de caràcter regional.

Comparem els pressupostos de la Mancomunitat dictatorial amb els que hi havia abans, la reducció de les partides dedicades a l'agricultura pràcticament a la meitat donen una idea de la reducció de l'activitat en aquest camp. En el pressupost de 1923-24, en el capítol dedicat a l'agricultura hi havia destinades 985.095 pessetes, un 2'7 % del total de despeses.¹² En canvi en el pressupost del 1924-25, després de la destitució del personal de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura, el capítol d'agricultura tenia 518.657 pessetes, un 1'35 % del total del pressupost de la Mancomunitat, que en conjunt era superior al de l'any anterior.

Tot i que el pressupost destinat en agricultura de 1924-25 era el més alt de la història de la Mancomunitat, a partir del canvi de la política de la Mancomunitat, després de la destitució dels professors i tècnics el març de 1924, no es van satisfer una sèrie de partides, valorades en 239.206'21 pessetes, dedicades al capítol d'agricultura. L'estalvi va venir motivat perquè amb la destitució de professors i tècnics, dos mesos abans que acabés el període que cobria el pressupost de 1923-24, van deixar de funcionar la majoria de seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura i també perquè el Consell Permanent va suspendre alguns projectes. El següent quadre especifica la llista de partides economitades.

¹²Els pressupostos els trobareu a MANCOMUNIDAD DE CATALUÑA, *Memoria que el Consejo Permanente de la misma remite al Ilre. Sr. Director General de Administración, en cumplimiento de lo prevenido en la R.O. de 17 de enero de 1925*, Barcelona març de 1925, p. 20.

Partides anul·lades o reduïdes del capítol d'agricultura del
pressupost de la Mancomunitat de 1923-24

Concepte	Quantitat pressupostada	Anul·lat en ptes
Director	4.000	1.044'48
Serveis Tècnics d'Agricultura	223.328	65.936'85
Servei Forestal	28.000	6.316'21
Servei de Ramaderia	184.000	73.273'67
Institut de Mecànica Aplicada Agrícola	15.055	5.062'86
Escola Superior d'Agricultura	237.973	27.817'75
Secretaria General	34.500	2.885'22
Construcció i habilitació de nous locals	175.000	18.494'67
Escola Superior de Zootècnia	20.000	2.923'04
Finca de Caldes de Montbui	63.000	35.451'46
T O T A L S	985.095	239.206'21

FONT: MANCOMUNIDAD DE CATALUÑA, *Memoria que el Consejo Permanente de la misma remite al Ilre. Sr. Director General de Administración, en cumplimiento de lo prevenido en la R.O. de 17 de enero de 1925*, Barcelona març de 1925, p. 84.

La reducció del pressupost d'agricultura no va ser una conseqüència d'una millora en la gestió, sinó que va ser la falta de professors i personal tècnic de l'Escola Superior i Serveis Tècnics d'Agricultura, que havien estat destituïts, la principal causa que va permetre reduir les despeses del capítol d'agricultura del pressupost de 1923-24 de la Mancomunitat. El Consell Permanent també va fer algunes economies gràcies a suspendre algunes activitats, posem per exemple les 73.273'67 pessetes estalviades de la partida de Ramaderia, la quantitat més gran que va deixar-se de pagar, que corresponia a un 39'8 % de tot el pressupost destinat al Servei de Ramaderia. Tot el personal del Servei de Ramaderia va dimitir, no van ser construïdes unes granges model que hi havia projectades i, per manca de personal, els concursos ramaders van quedar suspesos.

La reducció del pressupost de l'any econòmic 1924-25 ja no va ser conseqüència de la falta de personal, sinó que intencionadament la Mancomunitat va preparar un pressupost reduccionista, amb alguns serveis agrícoles suprimits i uns altres que van continuar amb un pressupost reduït, però majoritàriament van ser eliminats abans d'acabar l'any 1924. L'any següent va ser la Mancomunitat de Catalunya la que va desaparèixer. El quadre següent mostra el pressupost de 1924-25 i el compara amb l'any anterior, per comparar la reducció del pressupost d'un any respecte l'altre.

Comparació dels capítols d'agricultura dels pressupostos (1923-24 i 1924-25)

Concepte	1923-24	1924-25	Diferència
Director	4.000	suprimit	4.000
Serveis Tècnics d'Agricultura	223.328	101.846	121.482
Servei Forestal	28.000	suprimit	28.000
Servei de Ramaderia	184.000	101.750	82.489
Institut de Mecànica Aplicada Agrícola	15.055	12.500	2.555
Escola Superior d'Agricultura	237.973	215.561	22.412
Secretaria General	34.500	27.000	7.500
Construcció habilitació de nous locals	175.000	suprimit	175.000
Escola Superior de Zootècnia	20.000	10.000	10.000
Finca de Caldes de Montbui	63.000	50.000	13.000
T O T A L	985.095	518.657	466.438

FONT: Idem. quadre pàgina anterior.

Encara que el Consell Permanent va presentar la liquidació del capítol d'agricultura en el pressupost de 1923-24 i el de 1924-25 com un estalvi, en realitat el que va començar a posar a la pràctica va ser una retallada de serveis i personal. És cert que en el capítol d'agricultura les despeses van quedar reduïdes dràsticament, però va ser a costa d'abandonar moltes activitats i reduir-ne unes altres. Sense personal ni diners, era impossible portar a terme una política agrària similar a la Mancomunitat dels temps de Prat de la Riba i Puig i Cadafalch.

Després de la dimissió d'Alfons Sala el 22 d'abril de 1925, la Mancomunitat estava ja pràcticament morta, els intents per coordinar les quatre diputacions catalanes no van reeixir per l'oposició d'algunes diputacions. Respecte l'agricultura la comissió encarregada de liquidar la Mancomunitat feia una diatriba de l'actuació que havia tingut, en la liquidació provisional del pressupost d'agricultura desacreditava tot l'obra agrària de la Mancomunitat amb les següents paraules:

En el epígrafe "Agricultura", contándose en ella los llamados *Servicios Técnicos*, de nula eficacia; los *Servicios forestales*, sin ningún resultado; los *técnicos de ganadería*, que más tendían a competir y desacreditar que a completar y robustecer los del Estado; y la *Escuela Superior de Agricultura*, con edificio a medio construir, y con organización que hay que plantear de nuevo para que responda a los fines eminentemente prácticos y de divulgación científica a que ha de atender.¹³

¹³Liquidación de la Mancomunidad de Cataluña, Barcelona 1926, p. 16.

Després d'un breu període de transició, la Dictadura de Primo de Ribera va destruir completament l'obra agrària de la Mancomunitat de Catalunya i, fins en temps de la Segona República, no es va poder tornar a engegar una acció tècnica agrària des de Catalunya, amb unes característiques similars a les que havia tingut la Mancomunitat. Per tot això, la Dictadura de Primo de Rivera va suposar un parèntesi en l'acció tècnica agrària catalana.

1.3. Els tècnics agrícoles catalans durant la Dictadura

Temporalment, durant els anys que va durar la Dictadura de Primo de Rivera, gairebé tots els tècnics que havien col·laborat en aixecar l'obra agrícola de la Mancomunitat van quedar-ne apartats, van ser molt pocs els que van continuar dins dels centres d'ensenyament i els serveis agrícoles que amb caràcter oficial hi havia a Catalunya. Tot i les dificultats, el grup de tècnics agrícoles catalans que havia estat destituït va mantenir una cohesió fora de la Mancomunitat, cosa que els va servir perquè, quan la situació política va tornar a ser favorable, recuperar els càrrecs que havien perdut.

Amb les dificultats de viure en un règim dictatorial, els tècnics i professors represaliats van col·laborar en un seguit d'iniciatives col·lectives que van ajudar a mantenir-los units, d'aquesta manera hi va haver un grup d'homes que reivindicava la recuperació de l'acció tècnica agrària de la Mancomunitat. Les activitats empreses per aquest grup d'homes van ser diverses, van des de continuar publicant la revista *Agricultura* sense ajudes públiques, passant per l'organització d'un centre d'ensenyament alternatiu a l'Escola Superior d'Agricultura, fins a la redacció d'un diccionari d'agricultura.

Des de l'any 1917, amb l'ajuda econòmica de la Mancomunitat, sortia publicada la revista quinzenal que tractava temes agraris *Agricultura*, en la qual hi col·laboraven els professors i tècnics de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura. Inicialment, el seu director va ser Josep M. Valls, l'any 1920 el va succeir August Matons, en aquells moments cap dels Serveis Tècnics d'Arbres Fruiters. Fora de l'abric de la Mancomunitat, August Matons i els tècnics que havien col·laborat en aquella revista de difusió agrícola van continuar-hi col·laborant i, d'aquesta manera, la revista va servir de mitjà de difusió entre els qui reivindicaven recuperar l'obra agrícola de la Mancomunitat.

Com havia fet des de la fundació, la revista *Agricultura* es va dedicar a tractar temes relacionats amb la tècnica agrícola, continuava difonent la transformació del sector agrari català que havia portat a terme la Mancomunitat. De tant en tant, sobretot quan encara era recent la destitució de professors i tècnics, també posava en evidència les activitats de

l'Escola Superior d'Agricultura.¹⁴ Però *Agricultura* no es va convertir en una revista d'atac sistemàtic, sinó que la millor crítica que els professors i tècnics apartats de la Mancomunitat era continuar, en la mesura de les seves possibilitats, l'obra iniciada per aquella institució.

Tot i tenir dificultats econòmiques, la revista *Agricultura* va continuar viva durant tota la Dictadura. A partir de l'agost de 1927, Pere M. Rossell i Vilà, un dels professors destituïts es va fer càrrec de la direcció de la revista. Una de les primeres coses que va fer aquest eminent veterinari fou ampliar el nom de la revista, que es va passar a dir *Agricultura i Ramaderia*. Amb aquest gest van voler considerar al mateix nivell aquestes dues activitats. Des del gener de 1928, la revista va canviar de format i va passar a tenir una periodicitat mensual. Però tot i aquests canvis, la revista va continuar essent l'òrgan que mantenia certa unió entre els tècnics i professors que van ser destituïts de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura.

Arran de l'afer Dwelsahuvers i la destitució de la majoria de professors que treballaven en les escoles sostingudes per la Mancomunitat, el mateix any 1924 es va fundar l'Ateneu Polytechnicum, era un intent de donar continuïtat als ensenyaments tècnics que havia portat a terme la Mancomunitat fins aquells moments. Un dels seus principals organitzadors va ser Rafael Campalans, ex-director de l'Escola del Treball i, també, professor de l'Escola Superior d'Agricultura.

Entre els anys 1924 i 1925, amb un grup de professors expulsats, l'Ateneu Polytechnicum va organitzar el darrer curs dels estudis d'enginyer agrícola, tal com abans els oferia l'Escola Superior d'Agricultura. Encara que l'Ateneu Polytechnicum tenia uns mitjans més pobres que l'Escola Superior d'Agricultura, en contrapartida tenia la garantia que eren els antics professors d'aquell centre els qui donaven les classes. Tot i això, aquella experiència només va mantenir-se durant un any.

Com a resultat de l'organització de l'Ateneu Polytechnicum, la promoció d'enginyers agrícoles de 1924-25 va quedar dividida entre els que, amb solidaritat amb els professors destituïts, van acabar la seva carrera a l'Ateneu i els que, per diferents motius, van acabar els estudis a l'Escola Superior d'Agricultura. La relació d'enginyers agrícoles que van acabar els seus estudis a l'Ateneu Polytechnicum va ser de Ramon Rierola i Isern, Lluís Vallès i Nadal, Josep Rubió i Cabeceran, Juli Anglada i Mir, Josep Ferran i Lamich i Josep Margenat

¹⁴Vegeu els atacs contra el nou pla d'ensenyament i la creació d'una nova assignatura a l'Escola Superior d'Agricultura a *Agricultura*, 5-4-25, núm. 7, p. 199; 20-4-25, núm. 8, p. 227; 5-5-25, núm. 9, pp. 256.

i Serra.¹⁵ Un cop superades les assignatures, aquests sis alumnes van rebre un certificat d'estudis, que els va ser convalidat per l'Escola després de la caiguda de la Dictadura.

Encara que no tenien un títol oficial, els alumnes que van acabar els seus estudis a l'Ateneu Polytechnicum van poder exercir la seva professió a nivell particular, en explotacions agrícoles pròpies o d'altres particulars. Un cas conegut és el de Lluís Vallès, després d'acabar els estudis a l'Ateneu Polytechnicum, el Sindicat Agrícola de Vilafranca del Penedès, la població d'on era natural, li va encarregar d'estudiar i posar en pràctica nous mètodes per llaurar terres.¹⁶ Lluís Vallès i Nadal va treballar uns deu anys en la millora dels mètodes mecànics per rompre terres.

A part de l'experiència de l'Ateneu Polytechnicum, una altra activitat col·lectiva empresa pels professors i tècnics expulsats de la Mancomunitat va ser la redacció d'un diccionari d'agricultura, zootècnia i veterinària, tasca que va ser possible gràcies a l'editorial Salvat de Barcelona, una empresa que dedicava algunes col·leccions a llibres sobre agricultura. El 1918 havia començat l'*Enciclopedia Agrícola*, amb llibres d'autors estrangers, anys més tard, el 1929 va començar l'edició de la col·lecció de llibres Biblioteca Agrícola Salvat, en la que hi van col·laborar professors de l'Escola Superior d'Agricultura. Al redòs d'una societat privada, un bon nombre de professors i tècnics destituïts van poder continuar la seva tasca científica en el camp de l'agricultura. Amb la redacció d'un diccionari nou, que no era la traducció de cap diccionari estranger, hi havia un treball comú per fer que, a part de ser una font d'ingressos, mantenia el contacte i l'unitat de bona part del personal relacionat amb l'agricultura que havia estat expulsat de la Mancomunitat.

A partir de l'any 1928, l'editorial Salvat va publicar el primer fascicle del diccionari d'agricultura, zootècnia i veterinària, renovant d'aquesta manera els vells diccionaris agropecuaris que hi havia en aquells moments editats en castellà. Aquell diccionari va ser una obra ambiciosa, formada per tres volums, que no va estar definitivament acabat fins l'any 1940.¹⁷ Des de les pàgines de la revista *Agricultura i Ramaderia*, es va acollir amb

¹⁵ *Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935*, Barcelona [1935], p. 62.

¹⁶ Vegeu les conclusions dels seus estudis a Lluís VALLÈS I NADAL, "Contribució a l'estudi de la rompuda de terres. Història de 10 anys de rompre terres al Penedès" a *Arxius*, Vol. III, 1937, pp. 391-493.

¹⁷ El primer volum va ser publicat el 1928, el segon el 1931 i el tercer el 1940.

satisfacció l'inici d'aquesta iniciativa, en la que hi participava el director i la molts dels col·laboradors de la revista, l'única cosa que lamentava és que no estigués escrit en català.¹⁸

La direcció del diccionari va anar a càrrec d'August Matons i Pere M. Rossell i Vilà, ambdós antics membres de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura. Bona part dels col·laboradors que van treballar en la redacció del diccionari havien treballat en l'obra agrícola de la Mancomunitat de Catalunya i posteriorment, arran de l'afer Dwelshauvers, en van ser destituïts, els seus noms eren: Josep R. Bataller, Leandre Cervera, C. Ramon Danés, Marià Faura, Pere J. Girona, Joan de Lasarte, Vicenç Nubiola, Carles Pi i Sunyer, Josep M. Rendé, Eduard Simó i Dídac Vilar. A aquest grup s'hi va afegir uns pocs especialistes de reconegut prestigi que no havien treballat per la Mancomunitat.

El pròleg de la primera edició destacava, com un fet honorós, l'haver rebut la col·laboració d'antics professors de l'Escola Superior d'Agricultura i de personal facultatiu dels Serveis Tècnics d'Agricultura de la Mancomunitat.¹⁹ La destitució de què van ser object, no va afectar el prestigi que havia aconseguit aquell grup de tècnics i professors, que eren capaços de publicar un diccionari per vendre en tots els països de parla castellana. Les acusacions que havia patit la Mancomunitat de, amb el seu catalanisme, portar a terme una política regional, curta de mires, quedaven en evidència davant de la redacció d'aquest diccionari pensat per ser venut dins i fora de Catalunya.

La publicació del diccionari va començar durant una dictadura i va acabar en una altra. En temps de la Dictadura de Primo de Rivera, el grup de professors i tècnics destituïts de la Mancomunitat que van redactar el diccionari es van mantenir units. Les coses però van canviar quan va començar la Dictadura franquista, perquè amb un gest poc digne, en una segona edició del diccionari va es suprimir el nom de totes aquells col·laboradors que s'havien destacat pels seus posicionaments esquerrans i nacionalistes.²⁰

A part de les iniciatives que conjuntament van emprendre els professors i tècnics que havien estat vinculats a la Mancomunitat, per poder subsistir, la majoria ells es van dedicar a negocis particulars, molt sovint vinculats amb l'agricultura i la ramaderia. Un exemple concret és el del veterinari Pere M. Rossell i Vilà, ex-professor de l'Escola Superior d'Agricultura i ex-cap del Servei de Ramaderia de la Mancomunitat. Pere M. Rossell i Vilà

¹⁸ *Agricultura i Ramaderia*, 15-6-28, núm. 6, p. 153.

¹⁹ August MATONS i P. M. ROSSELL I VILÀ, *Diccionario de agricultura, zootecnia y veterinaria*, Salvat Editores, Barcelona 1928, vol. I, p. V.

²⁰ Vegeu la segona edició del diccionari de l'any 1947.

va decidir posar una granja de porcs a Sant Andreu del Palomar, d'aquesta manera posava en pràctica les teories que havia ensenyat i difòs des dels seus antics llocs de treball.

La supressió dels Serveis Tècnics d'Agricultura va deixar desateses algunes de les necessitats de l'agricultura catalana. Hi havia una demanda de serveis tècnics que a nivell particular, sense dependre de cap organisme, alguns ex-tècnics de la Mancomunitat van continuar oferint a qui ho sol·licitava. És el cas, per exemple, d'Erasme d'Ymbert, Albert Dàneo i Antoni Quixal, que van col·laborar en les campanyes de vinificació d'alguns cellers cooperatius, tal com feien quan estaven vinculats als Serveis Tècnics d'Agricultura.²¹

Entre alguns tècnics que van col·laborar amb les institucions de la Dictadura de Primo de Rivera i els que van ser expulsats van sorgir certes diferències, que en alguns casos es van traduir en disputes de caràcter científic. La polèmica més sonada que va enfrontar aquests dos grups de tècnics va ser entorn el clavell de la raça de gallines Prat, una proliferació dentària que presentaven la majoria d'exemplars de galls i gallines Prat. A l'hora de determinar els caràcters de la raça Prat, Salvador Castelló i Pere M. Rossell i Vilà, van mantenir una disputa sobre si el clavell era un caràcter propi de la raça Prat o un defecte. El primer defensava que era un defecte i el segon que no, a part dels arguments de caràcter científic d'aquesta discussió cal també incloure el fet que mentre Salvador Castelló era un monàrquic que havia col·laborat amb l'obra agrícola de la dictadura, Pere M. Rossell i Vilà era un catalanista republicà que havia estat expulsat de la Mancomunitat el 1924.²² A causa d'aquet fet, la polèmica va prendre una major significació que anava més enllà del camp purament científic.

Després de l'afer Dwelshauvers, encara que la majoria de tècnics i professors que havien col·laborat en l'obra agrícola de la Mancomunitat van quedar fora d'aquesta institució, van saber mantenir certa unitat com a grup. En part perquè havien estat destituïts col·lectivament, però en part també perquè reivindicaven la recuperació d'una obra agrària que els homes de la Dictadura de Primo de Rivera havien desfet. A tot això, cal també afegir hi havia un sentiment general que la Dictadura, amb aquella destitució, havia fet una injustícia que calia reparar.

²¹Vegeu *Agricultura*, 20-9-24, núm. 18, pp. 518.

²²Per reseguir la polèmica vegeu els articles publicats a la revista *Agricultura i Ramaderia* de Pere M. ROSSELL I VILÀ, "El clavell de la raça Prat" nús. 1 i 2, 15-1 i 15-2-1928, pp. 21-24 i 45-48; "Encara la qüestió del clavell de la raça Prat", núm. 10, 15-10-1929, pp. 216-19; "Quatre Paraules encara, referents al clavell en la cresta de la raça de gallines catalanes del Prat", núm. 1, 15-1-1930, pp. 7-12; Salvador CASTELLÓ, "Sobre la cuestión de los apendices o brotes en la cresta de la catalanas del Prat" a *Mundo Avícola*, s juliol 1929, núm. 91, 154-61.

1.4. L'obra agrícola de la Dictadura a Catalunya

Tot i la destitució de professors i tècnics, la Mancomunitat va portar a terme una petita obra agrària. Després de la supressió de la Mancomunitat l'any 1925, també les diputacions van fomentar algunes iniciatives de caràcter agrari però, les poques mesures que es van emprendre, no tenien punt de comparació amb l'acció tècnica agrària que havia desenvolupat la Mancomunitat de Catalunya. Mentre que la Mancomunitat seguia les orientacions necessàries per portar a terme una completa acció tècnica agrària, capaç de permetre un fort desenvolupament del sector agrari català, les diputacions només van emprendre petites accions aïllades.

Sense els tècnics destituïts el maig de 1924 arran de l'afer Dweshauvers, la Mancomunitat dictatorial presidida per Alfons Sala va intentar reorganitzar altra vegada l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura. Unes poques setmanes després d'haver començat les destitucions, el 6 de juny el conseller d'Agricultura, Adolf Serra, va tenir va nomenar com a director de l'Escola Superior d'Agricultura a Josep Poch de Feliu, qui havia estat cap del Servei de Terra Campa i professor de l'especialitat de ramaderia de l'Escola Superior d'Agricultura.²³ Com a cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura van nomenar Claudi Sala i Pons. No obstant això, el 18 de setembre d'aquell mateix any, l'enginyer industrial Ramon Oliveras i Ferrer va ser nomenat director de l'Escola Superior i dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Finalment, en la reunió del 6 de juny van ser nomenats Guillem de Benavent i Francesc Tàrrega com a cap del Laboratori d'Anàlisi i secretari de l'Escola Superior d'Agricultura respectivament.

L'Escola Superior d'Agricultura va continuar funcionant amb una orientació diferent, però amb uns nivells de recursos i personal similars als que havia tingut abans de la destitució dels professors. Els Serveis Tècnics d'Agricultura van portar a terme una activitat molt reduïda i només van ser cobertes molt poques de les places que havien quedat vancants. De l'Escola Superior d'Agricultura en parlarem més endavant, en un apartat especial dedicat a ella, centrem-nos a continuació en quina va ser l'activitat dels Serveis Tècnics d'Agricultura.

Els cinc membres dels Serveis Tècnics d'Agricultura que no van ser destituïts, que eren Guillem de Benavent, Claudi Sala i Pons, Joan Guiteras i Farràs, Lluís Guitart i Ildefons Cantó i Sala van permetre que el Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics

²³ AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", 6-6-1924, Acta núm. 26.

d'Agricultura no parés la seva activitat. Però, per poder tornar a iniciar les activitats de les altres seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura va caldre nomenar més personal.

Per reempendre les activitats del Servei de Ramaderia, van nomenar com a cap d'aquella secció a Julián Ysasi Burgos, veterinari major de l'exèrcit, el qual també havia estat nomenat professor de l'Escola Superior d'Agricultura. Un dels principals objectius del nou cap del Servei de Ramaderia era el de tornar a realitzar els concursos ramaders de la Mancomunitat, que havien estat suspesos per falta de personal, però en el poc temps que el va dirigir Julián Ysasi Burgos, el Servei de Ramaderia només va portar a terme una mínima activitat.²⁴

A diferència de l'etapa precedent, el Servei de Ramaderia només va organitzar dos concursos, un a Girona i l'altre a Figueres, a partir de la dissolució dels Serveis Tècnics d'Agricultura, la Diputació de Barcelona també va col·laborar en alguns concursos organitzats per l'Associación Regional de Ganaderos de Cataluña i algun ajuntament però, aquest no formaven part d'un pla tan ben pensat i organitzat com el que havia intentat portar a terme el Servei de Ramaderia dirigit per Rossell i Vilà.

Com a cap del Servei de Viticultura i Enologia va ser nomenat Claudio Oliveras Massó, un expert en temes viti-vinícoles que havia estat director de les estacions enològiques de l'Estat a Vilafranca del Penedès i Reus, el qual per problemes de salut estava a punt de deixar la direcció d'aquest últim centre. Una de les intencions del Servei de Viticultura i Enologia era el de continuar oferint auxili tècnic als cellers cooperatius, el 23 de juny de 1924 va quedar aprovat portar a terme una campanya de vinificació, amb les mateixes condicions que l'any anterior.²⁵ El Servei de Viticultura i Enologia també va intervenir per solucionar la plaga del cuc del raïm que, l'agost de 1924, atacava les vinyes d'alguns municipis de les comarques del sud de Catalunya.²⁶

De la resta de seccions que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura, només tenim constància que el juliol de 1924 va quedar suprimit el Servei Forestal i, de les altres no tenim notícies que portessin cap mena d'activitat. Sigui com sigui, en el cas que alguna hagués

²⁴AHDB, Lligall Q-446/15.

²⁵AHDB, Lligall Q-498/8, oficis del 23-6 i 3-9-1924.

²⁶AHDB, Lligall Q-446/9.

portat alguna acció, si tenim en compte la precarietat de mitjans i personal que tenien els Serveis Tècnics d'Agricultura aquesta no devia ser gaire important.²⁷

De totes les seccions que havien format part dels Serveis Tècnics d'Agricultura, l'any 1925 només quedaven en funcionament

el Laboratori d'Anàlisi, que tot i que havia estat vinculat als Serveis Tècnics d'Agricultura, era també una secció més del Laboratori general d'Assaigs i Acondicionaments i el Laboratori de Patologia Vegetal. La labor que van portar aquests dos organismes no tenia punt de comparació, amb el que havien estat els Serveis Tècnics d'Agricultura de la Mancomunitat de Catalunya.

Després de la definitiva supressió dels Serveis Tècnics d'Agricultura, cap a finals de 1924, l'activitat agrícola que van portar a terme les administracions públiques a Catalunya va retornar a un estat similar a l'existent abans de la creació de la Mancomunitat. Les activitats tècniques i de difusió eren portades a terme majoritàriament pels organismes agrícoles depenents directament del govern de Madrid i les diputacions provincials. Aquestes últimes només acostumaven a donar subvencions econòmiques a algunes institucions i iniciatives, com a les estacions enològiques de Catalunya o a la celebració de concursos, però sense tenir definida una política a seguir.

Un informe del Govern Civil de Barcelona sobre totes les activitats realitzades a la província, és significatiu de com va quedar reduïda l'activitat de la Diputació en relació a l'agricultura.²⁸ Desapareguda la Mancomunitat, la principal diputació de Catalunya va portar a terme una mínima actuació en el camp agrícola, dedicada a repartir subvencions i a mantenir uns centres d'ensenyament agrícola. Les diferències entre una Mancomunitat que es va dedicar a governar Catalunya i unes diputacions que només administraven era evident.

El govern dictatorial, va suprimir els Serveis Tècnics d'Agricultura i va transformar l'Escola Superior d'Agricultura, però també va portar altres canvis en relació a l'organització agrària existent a Catalunya, que en general tendien a simplificar-la. Una Reial Ordre del 24 de juny de 1929 va dissoldre els consells provincials de foment, perquè considerava que hi

²⁷Seguint el model del que havien estat la col·lecció Publicacions Divulgadores dels Serveis Tècnics d'Agricultura, la Mancomunitat de Catalunya va publicar el llibre Lluís GUITART, *Notas sobre el cultivo de la remolacha azucarera*, Publicaciones Divulgadoras de la Escuela Superior de Agricultura, Barcelona 1925. A part d'alguns programes d'estudis va ser la única publicació agrícola que va publicar la Mancomunitat i la Diputació de Barcelona en temps de la Dictadura de Primo de Rivera.

²⁸*El avance de la provincia de Barcelona en el último quinquenio, 13 de setiembre de 1923 a igual fecha de 1928*, Barcelona 1929. Les pàgines 27-31 i 102 són les dedicades a l'agricultura.

havia altres entitats que realitzaven les seves funcions.²⁹ Després d'aquella supressió, un Reial Decret del 26 de juliol de 1929, permetia a les diputacions provincials organitzar i fomentar els interessos agrícoles i pecuaris de cada província. En base a aquest Decret, la Diputació de Barcelona va encarregar alguns informes per establir uns serveis agropecuaris, però només va portar a terme una campanya d'extinció de la mosca dels fruiters a Molins de Rei a finals de 1929, la qual estava dirigida per personal vinculat a l'Escola Provincial d'Agricultura.³⁰

Una de les poques actuacions que va realitzar la Diputació de Barcelona va ser, a finals de l'any 1928, la creació del Patronat de la Muntanya del Montseny, amb finalitats de repoblació forestal, sanitàries, turisme i foment dels esports.³¹ En part la Mancomunitat de Catalunya ja hi havia recollit l'existència d'un corrent de sensibilitat popular per convertir el masís del Montseny en un parc nacional de Catalunya. Però va ser la Diputació de Barcelona que, gràcies a una Reial Ordre del 15 de setembre de 1928, va poder crear el Patronat de la Muntanya del Montseny i iniciar les tasques de protecció del masís.

A més de l'estricta protecció de la naturalesa, el pla de la Diputació de Barcelona sobre el massís del Montseny preveia la construcció d'un sanatori per tuberculosos i d'instal·lacions hoteleres i esportives. El pressupost en agricultura de la Diputació de Barcelona per l'any 1929 incloïa 56.255 pessetes per al Patronat de la Muntanya del Montseny, el de l'any següent va augmentar a 75.000 pessetes.³²

De la mateixa manera que havia passat abans de l'establiment de la Mancomunitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona va ser la diputació catalana que va tenir més activitat, tot i que la seva obra no tenia punt de comparació amb la que havia portat a terme aquella institució presidida per Enric Prat de la Riba. Les altres tres diputacions catalanes va portar a terme una petita obra en relació a l'agricultura, que va tenir una mínima importància quan a partir d'una Reial Ordre del 8 d'octubre de 1929, el Consell de Ministres va cedir a les diputacions provincials els serveis agropecuaris. Aleshores la Diputació de Lleida, per

²⁹ *Gazeta de Madrid*, 2-7-1929, núm. 183, pp. 20-21.

³⁰ AHDB, vegeu els lligalls Q-451/61 i Q-451/65.

³¹ AHDB, DIPUTACIÓ DE BARCELONA, *Memòria 1928*, exemplar mecanografiat, pp. 402-406.

³² DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BARCELONA, *Presupuesto General Ordinario para el ejercicio de 1929*, Barcelona 1929, p. 148-49 i *Presupuesto General Ordinario para el ejercicio de 1930*, Barcelona 1930, pp. 162-163.

exemple, va establir una Granja Experimental Agrícola, que era una aspiració que des de feia anys tenia plantejada aquella institució.³³

Amb la Dictadura de Primo de Rivera, després de la destrucció de l'obra agrícola de la Mancomunitat, Catalunya va tornar a una situació molt similar a la que existia abans de la creació el 1912 de l'Escola Superior d'Agricultura, en què eren organismes dependents directament de l'Estat els que intervenien en la modernització de l'agricultura catalana, les diputacions catalanes només tenien la possibilitat de subvencionar certes institucions i, en el cas de la Diputació de Barcelona de mantenir centres d'ensenyament agrícola però, completament subordinada, l'Escola Superior d'Agricultura s'assemblava més a una escola provincial que al que havia estat entre 1912 i 1924.

2. L'Escola Superior d'Agricultura durant la Dictadura (1924-31)

2.1. El canvi d'orientació

Amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera, l'orientació de l'Escola Superior d'Agricultura va canviar. El nou president i consellers de la Mancomunitat, no tenien la voluntat de defensar els principals trets que fins aquell moment havien caracteritzat l'Escola Superior d'Agricultura. Sense tenir el suport dels membres del Consell Permanent, l'Escola Superior d'Agricultura va rebre, sense poder fer gaire res en contra, un intent d'eliminar la independència de què havia gaudit fins aleshores. El nou directori militar va rebaixar l'Escola Superior d'Agricultura a la d'un centre provincial, per sota dels nivells que havia assolit fins aleshores.

Els nous governants volien que l'Escola Superior d'Agricultura perdés la catalanitat, o dit en les seves paraules el caràcter nacional català, que fins aquell moment havia tingut. Justificaven aquesta decisió, en el fet que així l'Escola podria ampliar el seu radi d'influència a tot l'Estat espanyol i, fins i tot, podria rebre alumnes sudamericans. En aquest sentit, un cop els professors expedientats per l'afer Dwelshauvers van deixar el centre, la nova direcció de l'Escola va fer una crida als joves del continent sudamericà perquè ingressessin a l'Escola,

³³Josep LLADONOSA I PUJOL, *Historia de la Diputació Provincial de Lèrida*, Lleida 1974, vol. II, pp. 350-51. Vegeu també l'apartat 2.6. del capítol segon.

presentava el centre com el mateix d'abans, amb l'única diferència que ara les classes es feien en castellà.³⁴

El fet que abans les classes es donessin en català no havia impedit a l'Escola d'atreure alumnes de fora de Catalunya. Durant els anys que portava funcionant, l'Escola Superior d'Agricultura havia rebut alguns alumnes de fora de Catalunya, fins i tot, en va tenir un de Bolívia i un altre de Mèxic. És cert que van ser un nombre molt reduït, però l'Escola Superior d'Agricultura era un centre al servei de Catalunya i si, a causa del seu prestigi, algú de fora hi volia estudiar era benvingut, però l'objectiu principal que tenia era formar els tècnics agrícoles necessaris per modernitzar l'agricultura catalana, objectiu que semblava no tenia tanta importància per la nova direcció del centre.

Tot i l'intent d'atreure alumnat sudamericà, un antic alumne de l'Escola de nacionalitat boliviana va deixar en ridícul la nova direcció del centre. El 15 de desembre de 1923, el bolivià Carlos R. de la Torre va obtenir el títol d'enginyer agrícola de l'Escola Superior d'Agricultura, a principis de l'any següent, va demanar al govern espanyol un reconeixement oficial del títol que li havia expedit la Mancomunitat.³⁵ A resultes d'aquesta petició, considerant que només el govern espanyol podia concedir títols, una Reial Ordre del 27 de febrer de 1924 manava al president de la Mancomunitat que, a partir d'aquell moment s'abstingués de concedir títols professionals i, a més, també declarava nuls, sense cap validesa ni efecte, els títols que havien estat expedits fins aleshores. L'ordre només establia la facultat de concedir certificats d'estudi als alumnes que ho sol·licitessin.³⁶

Davant aquest fet, el Consell Permanent de la Mancomunitat va reaccionar demanant al govern l'oficialitat dels títols que expedia. Assabentats de les intencions del Consell per una nota oficiosa, l'associació d'alumnes i la d'antics alumnes del centre van adreçar-li una carta on exposaven el seu temor perquè, amb l'excusa d'aconseguir l'oficialitat dels títols, deslliguessin l'Escola de la institució que la sostenia i en canviessin els seus plans d'estudi.³⁷ Els alumnes i ex-alumnes de l'Escola es van entrevistar amb el president de la Mancomunitat, per manifestar que creien més interessant la qualitat de l'ensenyament que

³⁴*La Vanguardia*, 8-8-1924.

³⁵Vegeu un informe detallat sobre el tema a AHDB, Lligall Q-445/3, 20-8-1924.

³⁶*Gazeta de Madrid*, 27-2-1924, p. 1026.

³⁷AHDB, Lligall Q-445/3, carta del 29-2-1924 Signada pel president i secretari de la secció d'alumnes, Josep M. Riu i Antoni Rosselló i per els també secretaris i presidents de l'Associació d'Antics Alumnes, Vicenç Nubiola i Ramon Capdevila.

el títol, perquè en aquells moments l'Escola Superior d'Agricultura ja era reconeguda pel públic agrícola.

El criteri del president de la Mancomunitat, Alfons Sala, no coincidia amb el dels alumnes. En una resposta a la carta i l'entrevista que havien tingut, Alfons Sala va manifestar que potser a ells no els hi interessava tenir un títol oficial però que, en canvi, altres alumnes de l'Escola sí que el volien. A més també els hi va comunicar que molts diputats de la Mancomunitat havien rebut precs d'alumnes d'arreu de Catalunya perquè intentessin obtenir l'oficialitat dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura.

L'informe sobre la demanda d'oficialitat dels títols de l'Escola, que va demanar el conseller d'Agricultura a la direcció del centre, també és mostrava contrari a aconseguir l'oficialitat dels títols, perquè considerava que en les circumstàncies del moment, fer aquella petició comportaria molts més problemes que avantatges.³⁸ En base a l'experiència de les escoles agrícoles que hi havia hagut a Catalunya, l'informe considerava que les demandes d'oficialitat dels títols comportarien un empobriment dels estudis del centre i una oposició frontal dels enginyers agrònoms. L'informe afirmava ésser representatiu de tota l'Escola, dels professors, ex-alumnes i alumnes i acabava amb aquesta conclusió sobre la demanda de l'oficialitat dels títols: "si el concedir les petites aventatges sol·licitades, podés mai portar la més lleugera restricció, limitació o estorb, més valdria desistir del tot de la demanda."³⁹

L'oposició del professorat i els alumnes no va fer canviar d'opinió als membres del Consell Permanent de la Mancomunitat, en la sessió del 11 de març de 1924, els consellers mantenien la seva intenció de gestionar l'oficialitat dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura, però davant la futura publicació d'una nova llei d'instrucció pública van decidir ajornar el tema fins que aquesta fos aprovada. Després d'intenses gestions i tràmits, a partir de l'any 1927, l'Escola Superior d'Agricultura va poder concedir títols amb caràcter oficial.

Les diferents opcions sobre la necessitat o no d'aconseguir l'oficialitat dels títols de l'Escola va ser l'exponent que definia dues concepcions oposades del que havia de ser l'Escola Superior d'Agricultura. Per una banda, la que seguia l'esperit fundacional del centre, que no exigia necessàriament un reconeixement oficial dels títols, perquè pretenia donar un ensenyament diferenciat del que donaven la resta de les escoles agrícoles de l'Estat. Per altra

³⁸AHDB, Lligall Q-445/3, "La demanda d'oficialitat per als títols de l'Escola Superior d'Agricultura", 28-2-1924.

³⁹*Ibid.*, p. 18.

banda, la que amb una concepció més uniformista de l'Estat espanyol, demanava que els títols tinguessin un reconeixement, que permetés els alumnes treballar també en els organismes oficials de l'Estat.

Encara que no va arribar-se a aconseguir l'oficialitat dels títols, la voluntat d'aconseguir aquest objectiu, que tenien els nous professors, va donar una nova orientació a una Escola Superior d'Agricultura que, temporalment, perdia el caràcter que li havien donat els seus fundadors.

2.2. El pla d'estudis de 1925

El canvi d'orientació que va afectar l'Escola Superior d'Agricultura, immediatament després de la destitució del director, Carles Pi i Sunyer i de la majoria de professors del centre va comportar molts canvis en el sistema de funcionament i les activitats de l'Escola. En general, però, tot i els nombrosos intents per evitar-ho, l'Escola Superior d'Agricultura va entrar en crisi, en gran part perquè va orientar els seus plans per obtenir un reconeixement oficial dels títols que expedia.

La destitució del director i la majoria de professors de l'Escola Superior d'Agricultura el maig de 1924, quan només faltaven unes poques setmanes per acabar el curs 1923-24, va obligar el Consell Permanent a haver de buscar ràpidament nou personal, per poder acabar aquell curs. En la reunió que va tenir el claustre de professors el dia 6 de juny de 1924, Josep Poch de Feliu va ser nomenat director de l'Escola pel que quedava de curs.

En la primera acta del claustre de professors, escrita per primera vegada en la història del centre en castellà, seguint d'aquesta manera la nova orientació del centre, el Claustre de Professors va fer constar en l'acta les següents paraules "no podemos menos de consignar nuestro sentimiento por la perdida de algunos queridos compañeros."⁴⁰ Però tot i les expressions de sentiment, a partir d'aquella data van començar a canviar l'orientació que de des del 1912 tenia l'Escola Superior d'Agricultura.

Una de les primeres mesures que va prendre la nova direcció del centre va ser la de suspendre les modificacions presentades el mes de juliol de 1923 al pla d'estudis que regia l'Escola Superior d'Agricultura.⁴¹ El 1923 havia estat aprovat un nou pla d'estudis de l'Escola Superior d'Agricultura, perquè la finca adquirida a Caldes de Montbui estava a punt

⁴⁰ AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", 6-6-1924, Acta núm. 26.

⁴¹ AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", 14-6-1924, Acta núm. 27.

de ser utilitzada per a l'ensenyament agrícola en règim d'internat, per poder introduir aquesta important novetat, feia falta modificar el pla d'estudis vigent des de 1920. L'any 1924, la nova direcció de l'Escola Superior d'Agricultura va desestimar la idea que els alumnes passessin un any interns a la finca de Caldes de Montbui i va utilitzar el pla d'estudis vigent des de l'any 1920.

El setembre de 1924, a principis del curs següent, Ramon Oliveras i Ferrer, que des de 1916 havia estat professor diferents escoles de la Mancomunitat, va substituir en el càrrec a Josep Poch de Feliu i, per encàrrec del Consell Permanent va estudiar i portar a la pràctica un pla de reorganització dels ensenyaments del centre.⁴² Paral·lelament al nomenament de nous professors per cobrir les vacants produïdes arran de l'afer Dwelshauvers, Ramon Oliveras va redactar un nou pla d'estudis, que va ser aprovat pel Consell Permanent en la sessió celebrada el 6 de març de 1925.⁴³

El nou pla d'estudis va ser posat en pràctica a partir del curs 1925-26, la Mancomunitat de Catalunya ja havia estat definitivament suprimida i l'Escola Superior d'Agricultura tornava a dependre exclusivament de la Diputació de Barcelona. El nou pla d'estudis havia estat confeccionat amb la voluntat d'adaptar-lo, tan com fos possible, als ensenyaments oficials, perquè d'aquesta manera no sigués un impediment pel reconeixement oficial de l'Escola Superior d'Agricultura i els títols que oferia als seus alumnes.⁴⁴

Per ingressar a l'Escola Superior d'Agricultura no era exigít cap títol, només calia aprovar un conjunt d'assignatures, que eren exigides de forma elemental i pràctica. Per a facilitar l'accés a l'Escola, cada any l'Escola organitzava un curs preparatori per ensenyar les matèries exigides a l'examen, el qual durava des del 15 d'octubre fins el 15 de juny. Les matèries de l'exàmen d'ingrés i del curs preparatori eren les següents:

- Nocions de matemàtiques (aritmètica, àlgebra, geometria i trigonometria)
- Nocions de física
- Nocions de química
- Nocions d'història natural
- Traducció del francès

⁴² AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", 23-9-1924 Acta núm. 28, Ramon Oliveras, el nou director explica que en la reunió, del 9 de setembre de 1924, el Consell Permanent li va encarregar un pla de reorganització definitiva dels estudis de l'Escola Superior d'Agricultura.

⁴³ *Ibid.*, 26-6-1925, Acta núm. 30.

⁴⁴ AHDB, Ramon OLIVERAS I FERRER, "Plan de estudios febrero 1925", Lligall Q-445/3.

Els candidats que tenien el títol de batxillerat, pèrit agrícola o presentessin un certificat d'aptitud d'aquestes matèries, reconegut per la direcció de l'Escola, podien començar a estudiar el primer grau sense necessitat de fer l'exàmen d'ingrés. Per aquest exàmen, cada any hi havia dues convocatòries una al maig i l'altra el setembre.

El pla d'estudis posat en pràctica a l'Escola Superior d'Agricultura a partir del curs 1925-26 contemplava la possibilitat d'estudiar dos graus, un de superior i l'altre d'elemental. A continuació exposem les assignatures del pla.

Pla d'ensenyament del grau superior (1925)

PRIMER ANY

Assignatures	Hores setmanals		
	Primer trimestre	Segon trimestre	Tercer trimestre
Aritmètica, àlgebra i geometria	6	6	0
Trigonometria i nocions d'agrimensura	0	0	6
Química general	6	6	6
Botànica agrícola	6	6	6
Agrologia	2	0	0
Tècnica microscòpica i zoologia	5	5	5
Dibuix	4	4	4

SEGON ANY

Assignatures	Hores setmanals		
	Primer trimestre	Segon trimestre	Tercer trimestre
Complements de matemàtiques	4	4	4
Física general	5	5	5
Metereologia	2	2	0
Fitotècnia general	5	5	0
Arboricultura	0	0	5
Economia, política, legislació i comptabilitat agrícola	3	3	3
Dibuix	4	4	4

TERCER ANY

Assignatures	Hores setmanals		
	Primer trimestre	Segon trimestre	Tercer trimestre
Topografia	5	0	0
Conreus especials	5	5	5
Anàlisis químiques	5	5	5
Mecànica agrícola	3	3	0
Nocions d'electricitat	0	0	3
Geologia	4	4	4
Microbiologia agrícola	5	0	0
Patologia vegetal	0	5	5

QUART ANY

Assignatures	Hores setmanals		
	Primer trimestre	Segon trimestre	Tercer trimestre
Patologia animal	5	0	0
Fisiologia elemental i zootècnia	5	5	5
Construccions rurals i hidràulica agrícola	0	0	5
Indústries agrícoles	4	4	4
Geografia i comerç agrícoles	0	5	5
Nocions de sivicultura	5	0	0
Viticultura i enologia	0	0	5

CINQUÈ ANY

Pràctiques de conreu a la finca de Caldes de Montbui: cereals, farratges, horticultura, arbres fruiters, viticultura, pràctiques de meteorologia, pràctiques d'administració agrícola, muntatge i ús de màquines agrícoles, projectes i indústries rurals. Conferències.

Els alumnes de tots els cursos realitzaran excursions per visitar les explotacions agropecuàries que mereixin una visita, atès la seva importància i condicions especials d'explotació, enfermetats de plantes, etc.

FONT: *Escuela Superior de Agricultura*, Diputació Provincial, Barcelona 1925, pp. 12-13.

El pla d'estudis del grau elemental tenia una durada més petita a la del grau superior, durava tres anys en comptes de cinc. Hi havia la possibilitat de, un cop acabat el grau elemental, poder continuar els estudis amb el grau superior. El primer any del grau elemental era comú al del grau superior, el segon any era similar però amb algunes diferències, no hi havia complements de matemàtiques, però en canvi calia estudiar fisiologia elemental i

zootènia, microbiologia i patologia vegetal. Finalment, el tercer any el alumnes havien de realitzar pràctiques de conreu a la finca de Caldes de Montbui com el cinquè any del segon grau.

Els estudis d'ambdós graus començaven el 15 d'octubre i acabaven el 15 de juny. L'últim curs de pràctiques durava dotze mesos. En espera de poder aconseguir algun dia un reconeixement oficial de títols, l'Escola Superior d'Agricultura només oferia certificats d'estudis als alumnes que aprovaven les assignatures dels dos graus d'ensenyament que contemplava el pla d'estudis d'aquell centre. També hi havia la possibilitat, per qui no volia seguir els estudis complets d'un dels dos graus, d'aconseguir certificats d'estudis per assignatures soles.

El pla d'estudis de 1925 tenia la voluntat de donar un caràcter més pràctic als estudis de l'Escola Superior d'Agricultura, en la majoria de cursos hi havia més hores de classe pràctiques que teòriques. A part d'aquesta i altres diferències respecte els plans anteriors, de la comparació entre uns i altres, notem que a partir del curs 1925-26, l'Escola Superior d'Agricultura va entrar en una etapa de desorientació, de manera que si, per exemple, l'any 1924 havia quedat suspès el pla d'estudis de 1923 perquè contemplava que els alumnes estarien internats un any a la finca de Caldes de Montbui, el pla de 1925 tornava a preveure que els alumnes de l'últim curs de cada grau haurien d'estar internats a Caldes de Montbui.

2.3. El funcionament de l'Escola

El funcionament de l'Escola Superior d'Agricultura, a partir del curs 1924-25, va quedar afectat per la desorientació dels plans d'estudis, la precària estabilitat del professorat i, finalment, per una retallada dels recursos econòmics i materials dedicats a aquell centre d'ensenyament. En general, tots aquests factors van fer entrar l'Escola Superior d'Agricultura en una crisi que no va remuntar fins els anys de la Segona República.

La definitiva supressió de la Mancomunitat, l'any 1925, va provocar que l'Escola Superior d'Agricultura tornés a dependre exclusivament de la Diputació de Barcelona, cosa que a la vegada va significar també una reducció dels diners que rebia. Les transformacions també van quedar reflectides amb el nom del centre, que tot i que no se'n va fer un canvi oficial de nom hi va haver la tendència a anomenar-la Escola Provincial d'Agricultura. Aquell centre, conjuntament amb totes les escoles que hi havia al recinte de Can Batlló, al carrer Urgell de Barcelona, va passar a formar part del que la Diputació de Barcelona en deia Real Politécnico Hispano-americano.

La crisi de l'Escola es va començar a notar molt aviat, en un informe presentat el 1925 per Ramon Oliveras, el director del centre, explicava que el nombre d'alumnes havia disminuït considerablement i, que de continuar aquella tendència, els esforços de la Diputació de Barcelona dedicava a l'ensenyament de l'agricultura tindrien molt poca utilitat.⁴⁵ Pel director les tres causes d'aquella crisi eren:

a.- Una campanya contra l'Escola, que posava en dubte l'estabilitat i qualitat dels ensenyaments que oferia, també acusava la Diputació de Barcelona de no tenir voluntat continuar mantenint estudis agrícoles i, finalment, assenyalava la poca seguretat laboral dels professors.

b.- El poc desenvolupament que van tenir els Serveis Tècnics d'Agricultura des de la destitució de la majoria dels seus tècnics.

c.- La llarga durada que tenien els estudis, cinc anys el grau superior i tres el grau elemental, sense la possibilitat d'aconseguir cap títol.

Per solucionar la crisi que patia l'Escola Superior d'Agricultura, el seu director proposava un seguit de mesures que, d'alguna manera intentava recuperar algunes de les característiques que tenia l'Escola Superior d'Agricultura en temps de la Mancomunitat.

La Diputació de Barcelona havia de manifestar la voluntat de continuar el estudis agrícoles i, aleshores, la campanya contra l'Escola Superior d'Agricultura disminuiria. També havia de nomenar el professorat de l'Escola per més de tres mesos, que en aquells moments era la pràctica habitual que utilitzava. Com que els Serveis Tècnics d'Agricultura havien estat suspesos, Ramon Oliveras va proposar la realització de conferències de propaganda per tot Catalunya, tal com un cicle de conferències que va fer-se l'any 1925 en diferents poblacions de la província de Lleida.⁴⁶

La principal reivindicació que va fer Ramon Oliveras era la d'aconseguir uns títols propis per l'Escola, copiant així el model que havia existit anteriorment. Amb aquesta solució hi havia l'avantatge de tenir una major elasticitat en els plans d'estudis, que no havia de tenir la rigidesa dels plans d'estudi oficials i, d'aquesta manera es recuperava un dels principals objectius amb el que havia nascut l'Escola, que en paraules del director era: "el de preparar

⁴⁵ AHDB, Lligall Q-445/1 duplicat, informe del 10-12-1925.

⁴⁶ AHDB, vegeu el Lligall Q-445/3.

a los futuros propietarios agrícolas para la dirección de sus haciendas y no para que estos acudan a las Escuelas atraídos por el sueldo de en su día disfrutar de empleos oficiales."⁴⁷

Després d'interminables gestions, gairebé dos anys després, l'Escola Superior d'Agricultura va aconseguir poder donar títols amb caràcter oficial. Una Reial Ordre del 29 d'agost de 1927 va concedir a l'Escola la facultat de concedir títols, un de grau superior i l'altre elemental. El superior era el de director d'explotació agropecuària i el elemental de tècnic agrícola, intencionadament no s'utilitzava la paraula enginyer per no crear susceptibilitats entre el cos d'enginyers agrònoms de l'Estat. La direcció de l'Escola deixava ben clar que no volia crear noves carreres ni fer la competència a qui tenia títols oficials, sinó que només tenien una finalitat divulgadora.⁴⁸

Per poder obtenir l'oficialitat dels títols, només va caldre canviar els professors que no tenien una titulació específica per l'assignatura que donaven. Per això, van ser nomenats com a professors a enginyers agrònoms com, Trinitat Catasús, el qual en el primer claustre de professors en què va assistir es va lamentar perquè alguns professors haguessin hagut de cessar en el càrrec com a exigència del govern per donar caràcter oficial als títols de l'Escola.⁴⁹

Per contrarestar la falta dels Serveis Tècnics d'Agricultura, però també com a mitjà per poder ocupar a un professorat que tenia menys feina a causa de la disminució del nombre d'alumnes, l'Escola Superior d'Agricultura va començar a organitzar cursos breus de matèries especialitzades. Els primers que va organitzar l'Escola van ser durant el curs 1926-27, l'èxit que van tenir van fer que el director parlés de repetir l'experiència ampliada el curs següent.⁵⁰ Amb aquesta iniciativa l'Escola recuperava un de les activitats que ja havia portat a terme amb èxit abans de la Dictadura de Primo de Rivera. La relació dels cursos breus especialitzats dels quals tenim dades precises és la següent.

⁴⁷AHDB, Lligall Q-445/1 duplicat, informe del 10-12-1925.

⁴⁸AHDB, Lligall Q-445/1 duplicat.

⁴⁹AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", 10-10-1927, Acta núm. 37.

⁵⁰*Ibid.*, 30-6-1927, Acta núm. 36.

Cursos breus de l'any acadèmic 1927-28

<u>Curs</u>	<u>Alumnes</u>
Conservació casolana de productes vegetals	37
Avicultura	45
Anàlisi de vins i correcció dels defectuosos	30
Sericicultura	27
Viticultura i enologia	19
<u>TOTAL</u>	<u>158</u>

FONT: *Escuela Provincial de Agricultura*, Real Politécnico Hispano Americano de Barcelona, Barcelona 1929, p. 15.

Aquests cursos breus de coneixements especials tenien un caràcter pràctic, servien perquè els alumnes de l'Escola o altres persones interessades poguessin tractar qüestions concretes d'aplicació corrent. El curs d'avicultura, que el va donar Salvador Castelló, va fer-se amb combinació amb la Reial Escola d'Avicultura d'Arenys de Mar, 12 dels 45 alumnes matriculats van ser examinats en aquell centre, l'Escola va tornar a organitzar aquell curs el 1928.⁵¹ En el curs d'anàlisi de vins i correcció dels defectuosos, que donaven Lluís Guitart i Joan Guiteras, no va ser possible admetre tots els sol·licitants perquè la capacitat del laboratori era limitada. L'èxit dels cursos va afavorir la repetició dels cursos d'avicultura i d'anàlisi de vins fins l'any 1930.

Una altra activitat que va portar a terme la momentàniament anomenada Escola Provincial d'Agricultura va ser l'organització d'algunes conferències. Els temes de les conferències que van ser donades el curs 1927-28 van ser els següents: química agrícola, morfologia i classificació de plantes, el problema del nitrogen, el procés de l'esterificació i les seves aplicacions rurals, la vida al camp, la casa rural i educació rural.⁵² Fora de Barcelona i, a petició dels sindicats agrícoles locals, la Diputació de Barcelona va organitzar l'any 1929 dos cicles de conferències a les poblacions d'Artés i Santpedor. Diferents membres del personal de l'Escola d'Agricultura van ser els encarregats de donar les conferències.⁵³

A cavall entre 1928 i 1929, l'Escola va ser traslladada de l'edifici on havia estat des de la seva fundació l'any 1912 a un edifici de nova construcció, al davant mateix d'on era

⁵¹AHDB, Lligall Q-499/37.

⁵²*Escuela Provincial de Agricultura*, Real Politécnico Hispano Americano, Barcelona 1929, p. 15.

⁵³AHDB, Lligall Q-449/37, el cicle de conferències a Artés va ser el gener de 1929 i el de Santpedor el desembre d'aquell mateix any.

abans i on actualment encara hi ha l'Escola Superior d'Agricultura. També en el període de la dictadura de Primo de Rivera la Diputació de Barcelona va invertir molts diners per acabar d'acondicionar la finca de Torre Marimon que la Mancomunitat havia comprat al terme municipal de Caldes de Montbui.

Amb l'obtenció del reconeixement oficial d'uns títols per l'Escola Provincial d'Agricultura i l'organització de cursets i conferències, aquell centre d'ensenyament, que era la continuació de l'Escola Superior d'Agricultura va aconseguir remuntar part de la crisi en què havia caigut. No obstant això, durant la dictadura de Primo de Rivera no va arribar a igualar el nivell d'activitat i alumnes que havia tingut l'Escola Superior d'Agricultura en temps de la Mancomunitat. A continuació vegeu els alumnes que van acabar els estudis en aquell període, els primers, a partir de 1927 van obtenir el títol de director d'explotacions agropecuàries, els segons el de títol de tècnic agrícola:

GRAU SUPERIOR (1924-31)

Curs 1924-25

Acabada la carrera a l'Escola Superior d'Agricultura:

Miquel Vintró i Soriano
Xavier Puig i Miró
Antoni Rosell i Mata
Antoni Rosselló i Rosselló
Josep Bòria i Ulldemolins
Nemesi Navès i Marfín

Acabada la carrera a l'Acadèmia Polytechnicum:

Ramon Rierola i Isern
Lluís Vallès i Nadal
Josep Rubió i Cabeceran
Juli Anglada i Mir
Josep Ferran i Lamich
Josep Margenat i Serra

Curs 1925-26

Alexandre Capdevila i Capell

Curs 1926-27

Francesc Romagosa i Comas
Josep Valle i Arribas
Josep Llovet i Mont-ros

Curs 1927-28

Josep Pané i Mercé
Joan Roig i Raspall
Josep Pérez i Malla
Sants de Gaztañondo i Fontrodona
Ferran Garcia de Tejada

Curs 1928-29

Antoni Fortuny i Madinyà
Joan A. Guitart i Calva
Feliu Santiago i Marquina
August Roman i Díaz

Curs 1929-30

Joan Bta. Bodoy i Aulet
Josep M. de Solà-Morales de Rosselló

Curs 1930-31

Josep M. Alameda i Ferrer
Salvi Casals i Ferran
Francesc de P. Alier i Sampera

GRAU ELEMENTAL (1924-25)

Curs 1924-25

Miquel Mor i Tort
Joan Johansson i Hofseth
Jaume Fonolleda i Millet
Jaume Gassó i Subirachs
Josep Ferrer i Ramon

FONT: *Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935, Barcelona [1935], pp. 62-63 i 64.*

La quantitat d'alumnes que van ingressar a l'Escola Superior d'Agricultura des del curs 1924-25, és de 3 el 1924, 4 el 1925, 12 el 1926, 7 el 1927, 10 el 1928, 14 el 1929 i 7 el 1930.⁵⁴ Després de la crisi que va patir l'Escola a causa de la destitució de la majoria de professors l'any 1924, a partir de l'any 1926 va començar a recuperar el nombre de noves matrícules, però no va arribar mai a recuperar els nivells que havien existit amb anterioritat.

Els dubtes en l'orientació que havia de seguir l'Escola Superior d'Agricultura, recordem que a partir de 1926 anomenada Escola Provincial d'Agricultura, van provocar una crisi d'aquell centre d'ensenyament agrícola. Gràcies al fet de tornar a posar en pràctica part de l'orientació que tenia l'Escola Superior d'Agricultura abans de la destitució dels professors, l'activitat del centre es va recuperar mínimament. Des de 1927, l'Escola tornava

⁵⁴ *Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935, Barcelona [1935], p. 59.*

a oferir títols propis, reconeguts oficialment i, a partir de 1929 hi havia la clara intenció de crear unes seccions dintre l'escola de: viticultura i plagues del camp, amb la voluntat d'oferir uns serveis similars al que havia estat els Serveis Tècnics d'Agricultura.⁵⁵ Però a partir de 1930, una obertura del règim dictatorial va permetre que la Diputació de Barcelona projectés una nova organització de l'ensenyament i els serveis agrícoles que tractem en el següent apartat.

3. De la Dictadura a la República

3.1. La reorganització agrícola de la Diputació de Barcelona

A principis de 1930 van començar uns canvis que van culminar amb la proclamació de la Segona República. El règim dictatorial s'acabava, Primo de Rivera havia marxat a París i les persones que l'havien rellevat volien establir un sistema polític similar al que havia existit en temps de la Restauració. Els canvis polítics van comportar que, el dia 25 de febrer de 1930, Joan Maluquer i Viladot fos nomenat president de la Diputació de Barcelona, càrrec que va ocupar fins a la desaparició de les diputacions catalanes amb l'arribada de la Segona República i la constitució de la Generalitat de Catalunya. El nou president era un advocat regionalista, que havia estat un dels fundadors del Partit Monàrquic Autonomista. Amb el canvi de president, la Diputació de Barcelona va tornar a recuperar la catalanitat que havia perdut amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera.⁵⁶

En el període d'obertura, que va des de la dimissió de Primo de Rivera fins a la proclamació de la Segona República, la Diputació de Barcelona va canviar d'orientació i va començar a deixar el seu provincialisme per tornar a plantejar la possibilitat d'aconseguir una organisme que representés tot Catalunya, el qual havia de sobrepassar les funcions merament administratives que havien tingut les diputacions en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. El president de la Diputació de Barcelona va fer passos per recuperar el que havia estat la Mancomunitat de Catalunya, així, el 15 de maig de 1930 va convocar una reunió per veure si era possible que les quatre diputacions catalanes arribessin a un acord per a

⁵⁵ AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", 9-11-1929, Acta núm. 39.

⁵⁶ El president de la Diputació de Barcelona en aquells moments, Joan Maluquer i Viladot va escriure un llibre autobiogràfic on explica la seva actuació al front d'aquella institució i la voluntat de recuperar la simbologia i catalanitat que havia tingut, vegeu Joan MALUQUER I VILADOT, *Una mica d'història: La catalanitat de la darrera Diputació Provincial de Barcelona (24 de febrer del 1930 - 14 d'abril del 1931)*, Barcelona 1934.

constituir la Regió Catalana, aprofitant que l'estatut provincial vigent facilitava poder arribar a un acord d'aquesta mena.⁵⁷

El canvi de president i l'intent de recuperar el que havia estat la Mancomunitat de Catalunya, es van traduir en un canvi en les activitats que portava a terme la Diputació de Barcelona, en espera que, en un futur immediat poder-les fer extensives a tot Catalunya. Dins aquesta etapa de poc més d'un any, en un règim de major llibertat, la Diputació de Barcelona va portar a terme un nou projecte d'organització de l'ensenyament agrari i de serveis tècnics, que era molt semblant al què va ser l'obra agrícola de la Mancomunitat.

A proposta d'Antoni Jansana, en la sessió del 20 de març de 1930, la Comissió Provincial Permanent de la Diputació de Barcelona va començar a estudiar la possibilitat de reorganitzar l'Escola d'Agricultura.⁵⁸ Un dels principals motius que va motivar la reorganització de l'ensenyament agrícola era la voluntat de poder donar el títol de pèrit agrònom, cosa que trencava amb l'esperit fundacional de l'Escola Superior d'Agricultura, que havia nascut amb la intenció d'oferir uns títols propis, mesura que després d'un temps de suspensió, també va acabar adoptant l'Escola d'Agricultura dels temps de la Dictadura. La Diputació de Barcelona va intentar canviar novament l'orientació de l'Escola.

Encara que el nou president de la Diputació de Barcelona, Joan Maluquer, des que va prendre possessió del seu càrrec, va començar a canviar la política que aquella entitat havia portat a terme durant la dictadura, les demandes perquè accelerés el procés de canvi eren cada vegada més insitents. L'Associació d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, després de la seva junta general ordinària del 16 de juny de 1930 va enviar una carta a Joan Maluquer en què demanava rapidesa en administrar justícia, signada pel president Llorenç Badell, la carta deia en nom de l'Associació:

torna a recordar-vos la necessitat peremptòria que tenen els agricultors catalans de veure restituïts els seus llocs els professors i tècnics tots, del Departament d'Agricultura (Escola i Serveis), perquè ultra veure en això un acte de justícia suficient per a desitjar-lo ràpidament acomplert, sabem que professors i tècnics destituïts ocupaven els seus càrrecs a gust de tothom i encaminaven l'economia rural

⁵⁷ Joan MALUQUER I VILADOT, *Per a constituir la Regió Catalana (Opinions i comentaris)*, Barcelona 1930, p. 1. És significatiu que l'edició d'aquest llibre va imprimir-se amb l'escut de la Mancomunitat de Catalunya a la portada.

⁵⁸ AHDB, Lligall Q-451/70.

catalana per un camí de prosperitat, trencat desgraciadament per la Dictadura passada.⁵⁹

Aquell mateix mes en què l'Associació va presentar la carta, Antoni Jansana, com a ponent de la reorganització de l'ensenyament agrari, explicava en un dictàmen presentat a la Diputació de Barcelona el 30 de juny de 1930 que hi havia la voluntat de deixar el terreny aplanat per aconseguir fàcilment un certificat d'estudis, mentrestant, creia que calia gestionar al govern el dret, sota determinades condicions, d'expedir el títol de perit agrícola.⁶⁰ Antoni Jansana també proposava en el seu dictamen la "resurrecció" dels Serveis Tècnics d'Agricultura, perquè la necessitat que satisfien no havia disminuït. Afirmava que els Serveis Tècnics d'Agricultura, abans de ser suprimits per la dictadura, gaudien de gran prestigi, però que en aquells moments no hi havia la possibilitat de recuperar-los íntegrament, serien més restringits perquè només quedarien limitats a la província de Barcelona.

Després de la supressió de l'Escola Provincial d'Agricultura, el 15 d'octubre de 1930 van començar a funcionar oficialment la nova organització agrària de la Diputació de Barcelona. El pla de reorganització definitiu contemplava la creació d'un departament que portaria el nom de Centre d'Ensenyances i Pràctiques, del qual en dependrien les dues seccions anomenades Escola d'Agricultura i el Departament de Tècniques i Pràctiques Agrícoles. L'organigrama de la pàgina següent específica la nova organització agrícola de la Diputació de Barcelona.

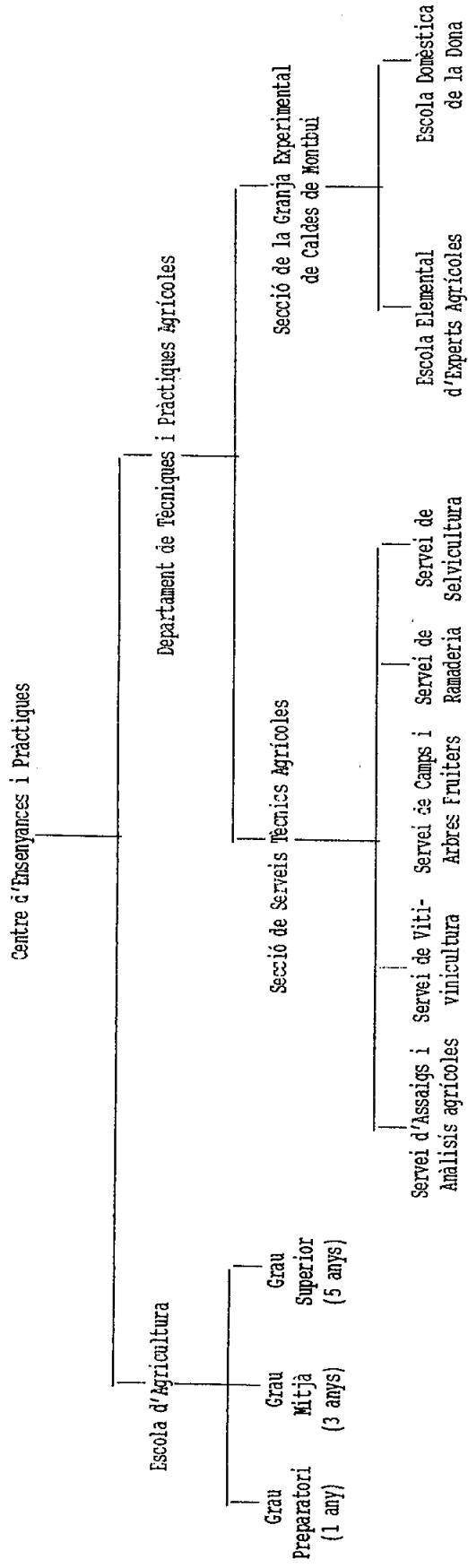
La Diputació de Barcelona va mantenir aquesta organització poc més d'un any. En el moment en que va començar a funcionar, Pere M. Rossell Vilà va preveure que el Centre d'Ensenyances i Pràctiques Agrícoles duraria poc temps, afirmava que aquella institució naixia morta, perquè només funcionaria el temps que duraria la Diputació de Barcelona.⁶¹ Pere M. Rossell i Vilà també creia que el nou centre tenia els mateixos perjudicis dels homes que ocupaven la Diputació en temps de la Dictadura, amb una idea que plana per sobre de tot, la d'aconseguir un títol oficial i, per aconseguir-lo, sacrificaven moltes coses.

⁵⁹Carta del 5 de juny de 1930 publicada a *Agricultura i Ramaderia*, 15-6-1930, núm. 6, p. 151.

⁶⁰AHDB, Lligall Q-451/70 bis.

⁶¹Pere M. ROSSELL I VILÀ, "El Centre d'Ensenyances i Pràctiques Agrícoles" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-10-1930, núm. 10, pp. 230-31.

ORGANIGRAMA DELS SERVEIS AGRARIS DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA (1930-31)

FONT: Elaboració pròpia, a partir de AHD8, Lligall 451/70 "Eases de reorganització del Departament d'Agricultura de la Diputació Provincial de Barcelona, aprovades el 2 de juliol de 1930."

La nova estructuració agrària, que a partir de l'any 1930, va portar a terme la Diputació de Barcelona no va comportar una variació substancial en els pressupostos de despeses d'aquella entitat provincial. Van augmentar els diners dedicats al capítol d'agricultura, però en relació al total del pressupost representaven un percentatge molt petit. El següent quadre mostra l'evolució de despeses en agricultura, en ell és pot apreciar certa continuïtat.

Pressupostos en agricultura (1925-31)		
Any	Quantitat	%
1925-26	295.592	1'43
1926 (segon semestre)	153.280	0'87
1927	475.660	1'63
1928	725.000	1'76
1929	1.150.600	2'28
1930	1.200.870	2'37
1931	879.200	1'83

FONT: DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, *Presupuesto General Ordinario*, anys 1925-26, 1926 (segon semestre), 1927-1931.

A partir de l'any 1927 hi va haver un augment de les despeses a causa de les inversions en obres que van ser fetes a la finca de Caldes de Montbui. A partir de 1931 hi ha un descens en el pressupost, perquè les obres que calia pagar ja eren més reduïdes. Per cobrir el fort augment de despeses, la Diputació de Barcelona va recórrer des del 1928 a l'ús de préstecs. Els diners dedicats a les obres de Caldes de Montbui van ser de 160.000 pessetes el 1927, 366.000 el 1928, 795.000 el 1929, 500.000 el 1930 i 350.000 el 1931.

Paral·lelament a l'organització dels serveis agrícoles de la Diputació de Barcelona, va sorgir una polèmica sobre qui havia d'ocupar els càrrecs a les institucions agrícoles i ramaderes que pensava crear la diputació provincial. L'inici de la polèmica la va iniciar l'enginyer agrícola Epifani de Fortuny a principis d'abril de 1930, en publicar a la pàgina agrícola de *El Matí* uns articles. Epifani de Fortuny afirmava que els Serveis Tècnics d'Agricultura de la Mancomunitat de Catalunya havien tingut més un caràcter docent que el de buscar solucions econòmiques i pràctiques. També es mostrava partidari de no fer diferències entre els professors destituïts i els que no van ser-ho.⁶²

⁶²Reproduïts en part a *Agricultura i Ramaderia*, 15-4-30, núm. 4, p. 92 i 15-5-30, núm. 5, pp. 110-111.

Les reaccions d'alguns dels destituïts i alumnes que s'hi van solidaritzar no es van fer esperar, Pere M. Rossell i Vilà va escriure un llarg article on demostrava que els Serveis Tècnics d'Agricultura no havien tingut només un caràcter docent i defensava la millor preparació tècnica dels alumnes que havien estudiat a l'Escola Superior d'Agricultura abans de la destitució de la majoria dels seus professors.⁶³ També van participar en la polèmica Ramon Nubiola, recordant el seu germà Vicenç, un dels professors destituïts, i antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, com Joan Roca i Soldevila i Ramon Rierola i Isern, aquest últim va acabar en solidaritat amb els professors destituïts els seus estudis d'enginyer agrícola a l'Acadèmia Polytechnicum.⁶⁴

Finalment, Epifani de Fortuny va enviar una carta a Pere M. Rossell i Vilà en què afirmava que ell no volia la substitució de l'antic personal de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura, ni que mai no havia qüestionat la seva preparació tècnica, sinó que només parlava d'insuficiència de pressupostos i de nombre de personal dedicat. Acabava d'aquesta manera la aquella polèmica.⁶⁵

3.2. L'Escola d'Agricultura

El pla d'estudis de l'Escola d'Agricultura va ser aprovat el dia 2 de juliol de 1930, Poques setmanes més tard, el 23 de juliol, Joan Àngel i Genís va ser nomenat director del centre, càrrec que inicialment també va combinar amb el de director del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles. El curs 1930-31 es va fer d'acord amb el nou pla d'estudis que havia estat aprovat per la Diputació de Barcelona en la sessió del 2 de juliol de 1930.

L'Escola d'Agricultura oferia tres graus d'ensenyament agrícoles, el preparatori, el mitjà i el superior. Els dos primers graus s'adaptaven a les característiques exigides per l'Estat a l'Escola de Perits Agrícoles de l'Institut Agrícola Alfons XII.⁶⁶ El tercer grau eren assignatures complementàries i d'especialització. Amb aquesta adaptació dels plans d'estudi hi havia una doble intencionalitat, d'una banda, assegurar l'obtenció del títol de perit agrícola. D'altra banda, com que no creien possible obtenir el permís per concedir el títol

⁶³Pere M. ROSSELL I VILÀ, "Comentari a un article: Els Serveis tècnics i l'Escola d'Agricultura" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-4-1930, núm. 4, pp. 92-93.

⁶⁴La majoria de les seves intervencions estan recollides a *Agricultura i Ramaderia*, "L'Escola d'Agricultura i els Serveis Tècnics: Deixeu-m'hi tornar", 15-5-1930, núm. 5, pp. 111-113.

⁶⁵*Ibid.*, p. 113.

⁶⁶AHDB, "Bases de reorganització del Departament d'Agricultura de la Diputació Provincial de Barcelona, aprovades el dia 2 de juliol de 1930", Lligall Q-451/70.

d'enginyer agrònom, proposaven uns estudis de caràcter superior, sense determinar quin títol o certificat obtindrien les alumnes que arovesin aquells estudis. A continuació teniu la llista de les assignatures que formaven els estudis dels tres graus d'ensenyament que oferia l'Escola d'Agricultura.

Pla d'estudis de l'Escola d'Agricultura (1930)

GRAU PREPARATORI

Curs primer

- Elements d'aritmètica i geometria plana (llició alterna)
- Dibuix linial (llició alterna)
- Elements de física i química (llició diària)
- Gramàtica castellana i geografia general d'Espanya (llició alterna)
- Elements d'història natural (llició diària)

GRAU MITJÀ

Curs primer

- Nocions d'àlgebra, geometria de l'espai i trigonometria rectilínia (llició diària)
- Botànica i zoologia agrícoles (llició alterna)
- Física i química experimentals (llició diària)
- Agronomia i meteorologia agrícola (llició alterna)
- Motors i màquines agrícoles, muntatge i ús, croquis i acotats (llició alterna)

Curs segon

- Elements de topografia (llició alterna)
- Dibuix topogràfic i rotulació de plànols (llició alterna)
- Cultius herboris i llurs malalties (llició diària)
- Indústries rurals (llició alterna)
- Ramaderia (llició diària)

Curs tercer

- Conreus arboris i llurs malalties, selvicultura (llició diària)
- Anàlisi agrícola (llició alterna)
- Elements d'economia, administració i comptabilitat agrícola (llició alterna)
- Nocions de valoració agrícola, cadastre (llició alterna)
- Nocions de construcció rural, regatges i sanejaments, deliniació de plànols i projectes (llició diària)

GRAU SUPERIOR

Curs sisè

- Geografia i comerç agrícoles (llició alterna)
- Microbiologia agrícola i tècnica microscòpica (llició alterna)
- Pràctiques d'anàlisi agrícola (llició diària)
- Projectes i pràctiques d'enginyeria rural (llició alterna)
- Dibuix (llició diària)

Curs cinquè

- Legislació agrícola (lliçó alterna)
- Electrotècnia aplicada a l'agricultura (lliçó alterna)
- Projectes d'explotació agrícola (lliçó alterna)
- A més s'havia d'escollir una de les dues especialitats següents:
 - Viticultura i enologia (lliçó alterna)
 - Olivicultura i elaiotècnica (lliçó alterna)

FONT: AHDB, Lligall Q-451/70, "Bases de reorganització del Departament d'Agricultura de la Diputació Provincial de Barcelona, aprovades el dia 2 de juliol de 1930", pp. 1-3.

En tots els cursos, a més de les classes teòriques, també n'hi havia de pràctiques. Els alumnes del grau superior a més havien de realitzar pràctiques de cultiu, en un període no inferior a tres mesos, a la granja de Caldes de Montbui. Un cop havien acabat els estudis, els alumnes de grau superior havien de presentar una memòria o projecte de caràcter agrícola que havia de ser examinat per un tribunal.

No era obligatori estudiar a l'Escola les assignatures del grau preparatori, però per cursar el grau mitjà calia que l'alumne hagués aprovat en uns exàmens realitzats a l'Escola les assignatures del grau preparatori, a través de contestar un qüestionari en la forma que s'exigia a l'Escola Professional de Perits Agrícoles de Madrid.

Les bases de reorganització de l'Escola contemplaven que les diverses càtedres de professorat haurien d'estar proveïdes mitjançant la convocatòria de concursos. Per tal de poder afavorir els professors que havien estat destituïts l'any 1924 arran de l'afer Dwelshauvers, la Comissió Provincial Permanent tenia la intenció de donar llocs de treball similars a tot aquell grup de professors. En la sessió del 27 d'agost de 1930 de la Comissió Provincial Permanent, van ser nomenats els professors de l'Escola d'Agricultura, entre altres professors n'hi havia un grup important que havien estat destituïts el 1924, eren els següents: Francesc Garcia del Cid, Pius Font i Quer, Joan de Lasarte i Karr, Pere M. Rossell i Vilà, Pere J. Girona i Trius, Carles Pi i Sunyer, Pere González i Juan, Francesc Dou i Arumí, Ramon Capdevila i Pons, Joan Àngel i Genís i Lenadre Cervera i Astor.

Finalment, el pla d'estudis de l'Escola d'Agricultura també contenia unes bases transitòries per adaptar al nou pla d'estudis els alumnes que, en anys anteriors, ja havien seguit un o més cursos a l'Escola Provincial d'Agricultura.

3.3. Els Serveis Tècnics d'Agricultura del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles.

El Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles estava dividit en dues seccions, anomenades Secció dels Serveis Tècnics d'Agricultura i Secció de la Granja Experimental de Caldes de Montbui. La primera era una reproducció a petita escala del que havien estat els Serveis Tècnics d'Agricultura en temps de la Mancomunitat. La segona intentava treure profit de la Granja de Caldes de Montbui que tenia la Diputació de Barcelona, a través d'oferir uns estudis pràctics en un règim d'internat.

Els Serveis Tècnics d'Agricultura tenien un doble objectiu. D'una banda, el de portar a terme estudis i assaigs a les oficines de cada servei i a la Granja Experimental de Caldes de Montbui. D'altra banda, el de donar l'auxili tècnic indispensable per al millorament de l'agricultura i la ramaderia a través de conferències, curssets, fulles divulgadores i altres activitats que portarien a terme en diferents centres i comarques agrícoles.

Els Serveis Tècnics d'Agricultura estaven dividits en les següents seccions:

- Servei de Vitivinicultura
- Servei de Camps i Arbres Fruïters
- Servei de Selvicultura
- Servei de Ramaderia
- Servei d'Assaigs i Anàlisis Agrícoles

Respecte les diferents seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura que havien funcionat en temps de la Mancomunitat, la nova organització dels Serveis portada a terme per la Diputació de Barcelona contemplava una reducció de seccions, perquè s'afirmava que "l'administració de la província de Barcelona no pot carregar damunt les seves espatlles uns serveis que anaven destinats a servir a tot Catalunya."⁶⁷ La Diputació de Barcelona va deixar de crear les antigues seccions d'Acció Social Agrària i l'Institut de Mecànica Aplicada Agrícola, les funcions de les quals estava previst que les realitzés cada servei en particular. A més a més, les antigues seccions Servei de Terra Campa i Servei d'Arbres Fruïters les va fusionar en una de sola.⁶⁸

De la mateixa manera que en temps de la Mancomunitat, cada secció comptava amb un cap i un ajudant, càrrecs que van ser ocupats per personal que ja havia treballat o col·laborat amb els Serveis Tècnics d'Agricultura abans de la Dictadura de Primo de Rivera.

⁶⁷ASTA, "Projecte de restabliment d'alguns dels Serveis Tècnics d'Agricultura", sense signar ni datar.

⁶⁸Inicialment d'aquesta secció se'n deia Servei d'Olivicultura i Arbres Fruïters, però poc després de la seva creació ja en van dir Servei de Camps i Arbres Fruïters.

El Servei de Ramaderia va tenir una reducció de personal i, Pere M. Rossell i Vilà, que havia criticat la nova organització agrària de la Diputació de Barcelona en va quedar exclòs. A la llista de continuació hi ha el nom dels tècnics que van ocupar els diferents càrrecs dels Serveis Tècnics d'Agricultura, nomenats entre els mesos de juliol i agost de 1930.⁶⁹

-Jaume Raventós i Domènech, director del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles i cap del Servei d'Assaigs i Anàlisis Agrícoles.

-Joan Guiteras i Farràs, ajudant primer del Servei d'Assaigs i Anàlisis Agrícoles.

-Ildefons Cantó i Sala, ajudant segon del Servei d'Assaigs i Anàlisis Agrícoles.

-Antoni Quixal i Prieto, cap de Servei de Vitivinicultura.

-Lluís Guitart i Pons, ajudant del Servei de Vitivinicultura.

-August Matons, cap del Servei de Camps i Arbres Fruiters.

-Francesc X. Riera i Cabrafiga, ajudant del Servei de Camps i Arbres Fruiters.

-C. Ramon Danés i Casabosch, cap del Servei de Ramaderia.

-Eduard Simó i Notó, ajudant del Servei de Ramaderia.

-Joan Riba i Ferré, Cap del Servei de Selvicultura.

Atès que, a finals d'agost de 1930, Jaume Raventós es trobava convalescent d'una operació quirúrgica, Joan Àngel i Genís va compartir el càrrec de director de l'Escola d'Agricultura amb el de director del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles, càrrec que va ocupar fins a finals d'any, quan Jaume Raventós, ja recuperat va reincorporar-se a la feina. Com a secretari del departament, la Comissió Provincial Permanent va nomenar a Ferran Balet i Benavent, el qual en temps de la Mancomunitat havia estat ajudant del Servei de Terra Campa. Durant l'any i mig en què va estar en funcionament el Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles, August Matons, al·legant problemes de salut, va presentar la dimissió el 12 d'octubre de 1930, la qual li va ser acceptada.

Des de finals de l'any 1930, el Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles va començar a organitzar activitats fora de la ciutat de Barcelona, semblants a les que havia portat a terme la Mancomunitat de Catalunya. La primera de totes va ser a Martorelles, a proposta del Sindicat Agrícola la Unió d'aquella localitat, va ser la d'organitzar un curset agrícola del 15 al 21 de desembre de l'any 1930, format per conferències sobre viticultura,

⁶⁹AHDB, Lligall Q-451/71 Jaume Raventós i Domènech, nomenat en la sessió de la Comissió Provincial Permanent del 23-7-1930, els altres càrrecs en la sessió del 27-8-1930.

enologia i ramaderia. El dia abans d'iniciar el curs, Pere M. Rossell i Vilà també va donar, en aquella mateixa localitat una conferència sobre "Les races i la cria de porcs".⁷⁰

Després de Martorelles, durant l'any 1931, el Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles també van organitzar altres cursos agrícoles a Rubí, Malgrat de Mar, Castellar del Vallès, Balsareny, Manlleu i Terrassa, tots ells organitzats responenent a la sol·licitud d'un sindicat o organització agrícola local.⁷¹ Els tres cursos últims van ser realitzats en un moment que el Departament de Pràctica i Tècniques agrícoles ja depenien de la Generalitat de Catalunya.⁷²

Després d'un breu període d'ordenació i orientació dels Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles, les diferents seccions van començar a treballar. Entre aquestes destacava el Servei de Camps i Arbres Fruiters, un dels que ja havia estat més actius en temps de la Mancomunitat. En iniciar les activitats, el cap del Servei de Camps i Arbres Fruiters, August Matons, va adreçar una carta als presidents dels sindicats i altres associacions agrícoles on els assabentava de la reorganització del Servei i, tot i que afirmava que la limitació a la província de Barcelona i les restriccions econòmiques no permetien reprendre amb tota la seva amplitud i eficàcia l'obra iniciada pels antics Serveis Tècnics d'Agricultura, deia que "un desig fervent de represa ens empeny a continuar treballant per l'estudi foment i defensa dels interessos de la pagesia catalana que els Serveis Mancomunals s'havien imposat."⁷³

August Matons proposava l'establiment dels següents serveis dins el Servei de Camps i Arbres Fruiters: consultori tècnic, camps experimentals i de demostració, campanyes de divulgació en forma de cursos i conferències, campanyes de demostració, ensenyament ambulant amb la col·laboració del Departament de Tècnica i Pràctica Agrícoles, auxili tècnic a Sindicats i altres entitats agrícoles i, finalment, la publicació dels estudis i observacions personals i directes fetes pel personal del Servei. Per altra banda, també hi havia la voluntat d'estudiar i inventariar de la fructicultura i la terra camp catalana.

De totes les seccions que formaven el Departament de Tècnica i Pràctica Agrícoles, el Servei de Camps i Arbres Fruiters va ser el que va tenir més activitats de tots. El 24 de

⁷⁰Vegeu *Agricultura i Ramaderia*, 15-12-1931, núm. 12, p. 299.

⁷¹AHDB, Lligall Q-449/37.

⁷²Sobre l'obra del Centre de Tècnica i Pràctiques Agrícoles ja en temps de la Generalitat vegeu GENERALITAT DE CATALUNYA, *Report del Govern*, Barcelona 1932, vol. I, pp. 377-410.

⁷³Carta reproduïda a *Agricultura i Ramaderia*, 15-12-1930, núm. 12, p. 297.

gener de 1931 va rebre el permís per iniciar una campanya d'esporga de l'olivera a les comarques d'Igualada, Pla de Bages, Alt Vallès i Alt Penedès, amb la intenció de prosseguir les campanyes que l'antic Servei d'Arbres Fruiters de la Mancomunitat de Catalunya va portar en aquelles comarques l'any 1919 i 1921.⁷⁴ Una brigada de podadors va recórrer les principals zones olivareres de les comarques abans esmentades, van revisar els sistemes de poda locals i van organitzar brigades de podadors competents a instàncies dels propietaris que els hi demanaven.⁷⁵ Formant part de la Generalitat de Catalunya, perquè la Diputació de Barcelona havia estat dissolta, a partir del mes de maig de 1931 el Servei de Camps i Arbres Fruiters va organitzar una campanya experimental de tractament contra la mosca de la fruita *Ceratitis capitata*.

El Servei de Ramaderia, sense la direcció de Pere M. Rossell i Vilà, però amb personal que ja havia treballat en els antics serveis va reprendre els concursos de bestiar que havia portat a terme amb tant d'èxit el Servei de Ramaderia de l'extingida Mancomunitat de Catalunya. Abans de la desaparició del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles, sempre dins l'any 1931, el Servei de Ramaderia va organitzar els següents concursos, escrits per ordre cronològic: el Prat de Llobregat (aviram), Sallent (porcí), el Vendrell (aviram), Mollet (porcí), Igualada (aviram), Puigcerdà (boví) i Reus (aviram).⁷⁶ El primer celebrat el 7 de juny i l'últim el 13 de desembre.

La resta de seccions que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles van tenir una activitat més limitada. Només cal esmentar que el Servei de Viticultura, del que a finals de 1930 ja n'havia estat redactat un pla d'organització que proposava oferir més serveis dels que havia portat a terme el Servei de Viticultura i Enologia de la Mancomunitat.⁷⁷

Poques setmanes abans que la Generalitat restructurés els seus serveis agrícoles va endegar una campanya de vinificació, de les mateixes característiques que les que portava a terme el Servei de Viticultura i Enologia de la Mancomunitat de Catalunya i que el 1929 ja havia recuperat la Diputació de Barcelona. L'any 1930, els cellers cooperatius on els tècnics

⁷⁴AHDB, Lligall Q-449/37, Ofici signat pel director del Departament, Jaume Raventós, el 20-1-1931 i aprovat per la Comissió Provincial Permanent el 24-1-1931.

⁷⁵*Agricultura i Ramaderia*, 15-4-1931, núm. 4, p. 81.

⁷⁶AHDB, Lligall Q-446/15.

⁷⁷ASTA, Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles, "Pla d'organització dels Serveis de Viti-vinicultura de l'Excm. Diputació de Barcelona", octubre de 1930.

del Servei de Viticultura van realitzar la vinificació van ser els de els Guiamets, Masroig, Terrassa, Rubí i Santpedor.⁷⁸

3.4. La Granja Experimental de Caldes de Montbui del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles.

A més dels Serveis Tècnics d'Agricultura, el Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles tenia la secció anomenada Granja Experimental de Caldes de Montbui, situada a la finca Torre Marimon que havia comprat la Mancomunitat, la qual estava fonamentalment destinada a donar ensenyament agrícola amb caràcter pràctic. Dins la Granja Experimental de Caldes de Montbui hi havia previst organitzar dos centres d'ensenyament, amb el nom d'Escola Elemental d'Experts Agrícoles i el d'Escola Domèstica de la Dona, mentre la primera va arribar a funcionar la segona no.

El primer pas per portar a terme l'organització de la Granja Experimental de Caldes de Montbui va ser el de nomenar el personal. Com a administrador tècnic, en la sessió del 6 d'agost de 1930, la Comissió Provincial Permanent va nomenar a l'enginyer agrícola Joan Salom, el qual ja havia ocupat aquest càrrec durant un període de pocs mesos, des de l'octubre de 1923 fins a la seva destitució, arran de l'afer Dwelshauvers de l'any següent.⁷⁹ La resta de personal adscrit a la Granja Experimental de Caldes de Montbui era: Josep M. Clotet i Vila, comptable; Benvinguda Soler i Sadurní, governanta de becaris; Josep Ventosa i Martí, vigilant de becaris i Pere Ventosa i Soler, capellà.

La Granja Experimental de Caldes de Montbui era conreada de forma racional, l'explotació de la finca estava subordinada a les pràctiques que hi podien realitzar qualsevol dels organismes que formaven el Centre d'Ensenyances i Pràctiques de la Diputació de Barcelona, però la intenció principal era la de ser una granja on donar ensenyament elemental i de caràcter pràctic.

El pla d'estudis de l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles tenia l'objectiu de formar capatassos agrícoles, per això estava basat en uns ensenyaments de caràcter pràctic i es donaven amb règim d'internat a joves d'entre 14 i 21 anys. Els estudis duraven dos anys, durant els quals es donaven les assignatures que contempla la relació següent.

⁷⁸AHDB, Lligall Q-449/37, Ofici del director del Departament, Jaume Raventós, del 10-9-1931 aprovat pel Consell de la Generalitat de Catalunya el 12-9-1931.

⁷⁹AHDB, Lligall Q-451/71, Acord signat pel ponent d'Agricultura, Antoni Jansana, del 4-8-1930 aprovat per la Comissió Provincial Permanent el dia 6 del mateix mes.

Pla d'estudis de l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles

CURS PRIMER

- Aritmètica amb exercicis pràctics
- Gramàtica catalana i castellana, amb exercicis pràctics
- Física elemental
- Química elemental
- Meteoreologia elemental

CURS SEGON

- Agricultura general
- Tècniques especials: vinya, oliverar, fruiters i camps.
- Indústries agrícoles: llet, vi, oli.
- Curses d'alimentació, d'higiene humana i de cooperació social.

FONT: AHDB, Lligall Q-451/70 "Bases de reorganització del Departament d'Agricultura de la Diputació Provincial de Barcelona, aprovades el dia 2 de juliol de 1930."

Cada dia lectiu hi havia un mínim de dues hores diàries de lliçons i dues d'estudi. A més de les classes teòriques, totes elles amb un caràcter elemental, també hi havia pràctiques de tres tipus, que corresponien a treballs al camp, a les feines dels estables i corrals o, per últim, a treballs en locals industrials, tals com el celler o la lleteria.

La Diputació de Barcelona va preveure que l'internat de l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles acollís a nens de la Casa de Caritat com a alumnes, sempre que aquests ho sol·licitessin. L'acceptació de nens de la Casa de Caritat en una granja, per fer estudis elementals d'agricultura, era una mesura que la Diputació de Barcelona havia posat en pràctica altres vegades, com en el cas de l'Escola de Perits i Capatassos Agrícoles que funcionava dins de la Granja Experimental de Barcelona.

El curs 1930-31, un total de 15 alumnes van estudiar a l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles de la finca de Caldes de Montbui. Encara que no coneixem la procedència de tots, d'aquests 9 eren becaris que procedien de la Casa de Caritat, 2 eren alumnes que pagaven i dels altres quatre no en tenim dades.⁸⁰ Entre els alumnes que pagaven la seva pensió i els becaris de la Casa de Caritat hi havia diferències, així quan van intentar que compartissin l'internat en igualtat de condicions, els alumnes pensionistes van protestar i, tot i que

⁸⁰AHDB, Lligall Q-451/70, Informe signat per Jaume Raventós del dia 22-6-1931.

finalment va ser acordat que compartirien les classes i els menjadors, els dormitoris van continuar separats.⁸¹

L'altre tipus d'estudis que hi havia previst de realitzar a la Granja Experimental de Caldes de Montbui en règim d'internat era l'ensenyament domèstic per a noies de pagès, el qual tenia també un caràcter elemental com el de l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles. Per portar a terme ensenyament agrícola destinat a noies, hi havia previst crear l'Escola Domèstica de la Dona, però finalment aquesta no va arribar a funcionar.

En la sessió de la Comissió Provincial Permanent, del 20 de març de 1930, el diputat ponent en agricultura, Antoni Jansana, va exposar l'orientació que pensava que ell creia que hauria de tenir l'ensenyament agrícola a la província. En una intervenció, el diputat Jaume de Riba va recordar que era un objectiu de la Mancomunitat crear una escola menègère per a filles de pagesos, la qual pensava que podria ser establerta a la finca de Caldes.⁸²

Gràcies a la intervenció de Jaume de Riba, les bases de reorganització del Departament d'Agricultura, aprovades uns mesos més tard contemplaven la possibilitat de crear una escola agrícola per a noies a Caldes de Montbui. En el dictàmen que va presentar Antoni Jansana hi havia les següents afirmacions:

No fora encara complet el nostre programa de reorganització dels ensenyaments agrícoles si al costat de l'Escola i dels SERVEIS TÈCNICS no atenguéssim un sector agrícola que, en certa manera, és la pedra angular de la vida pagesa; el sector femení. La dona és un factor decisiu en l'educació dels fills i en el bon regent de la casa; d'ella en depèn, en molts casos, que una masia esdevingui pròspera o decadent. És el seu esperit i la seva influència el que pot retenir els homes units a la terra o bé provocar llur éxode a la ciutat. Dissortadament, les dones a les quals escau una funció fonamental en la vida pagesa, no sempre estan preparades per a suportar-la. Cap ensenyament els ha estat donat en previsió de tals responsabilitats; l'empirisme més rutinari és l'única base de llur competència.⁸³

Estava previst de realitzar cursos breus i intensius d'ensenyaments domèstics destinats a dones a la Granja Experimental de Caldes de Montbui, dins el que hauria de ser l'Escola Domèstica de la Dona. Els cursets serien de diferents matèries, entre les que es pensava que hi hauria d'haver les següents:

-Conservació de productes vetgetals

⁸¹*Ibid.*, Carta de protesta del 2-10-1931, signada per 9 alumnes pensionistes adreçada a Jaume Raventós, director del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles i Dictàmen aprovat pel Consell de la Generalitat de Catalunya el 19-10-1931.

⁸²AHDB, Lligall Q-451/70, ofici del secretari del Consell Provincial Permanent del 24-3-1930.

⁸³AHDB, Lligall Q-451/70, dictàmen del 30-6-1930 aprovat en sessió de la Comissió Provincial Permanent del 2 de juliol del mateix any.

- Indústries derivades de la llet
- Avicultura
- Alimentació humana
- Medicina i higiene domèstica

Les alumnes residirien en un internat completament diferent dels altres que existien a la Granja Experimental de Caldes de Montbui, destinats als nois de l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles.⁸⁴ La durada dels cursos, la pensió, matrícula, règim de l'internat, edat de les alumnes i altres detalls estaven encara per decidir.

Després de la supressió de la Mancomunitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona va fer moltes inversions en obres per arreglar la Granja de Caldes de Montbui que havia adquirit la Mancomunitat. La Diputació de Barcelona la tenia com una de les seves principals obres realitzades, hi portava de visita a nombrosos grups i, fins i tot el rei d'Espanya, Alfons XIII, va realitzar una visita a la Granja de Caldes de Montbui el mes de maig de 1930. El caràcter però que va prendre aquell centre era força diferent al que havia estat projectat per la Mancomunitat, amb la definitiva supressió de la Dictadura i l'organització de la Generalitat de Catalunya, es va donar una nova orientació a la Granja de Torre Marimon.

⁸⁴ AHDB, Lligall Q-451/70 "Bases de reorganització del Departament d'Agricultura de la Diputació Provincial de Barcelona, aprovades el dia 2 de juliol de 1930."

VI. LA POLÍTICA AGRARIA CATALANA DURANT LA SEGONA REPÚBLICA (1931-1936)

1. La continuïtat en la política agrària catalana

El 14 d'abril de 1931, Francesc Macià va proclamar la República Catalana, moments després a Madrid era proclamada la Segona República. Començava una nova etapa política, amb la Generalitat de Catalunya com a institució de govern autònom per a Catalunya. A diferència de la Mancomunitat de Catalunya, a més de tenir les competències de les quatre diputacions catalanes, la Generalitat tindria un Estatut d'Autonomia, el qual establia un marc de competències molt més ampli que el que havia tingut la Mancomunitat. Després del parèntesi de la Dictadura del general Primo de Rivera, Catalunya aconseguia una institució política i administrativa, des d'on va desenvolupar una política agrària pròpia.

Entre l'obra agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya hi va haver una línia de continuïtat, que bàsicament es concretava amb la formació d'un marc institucional català per dirigir la transformació tècnica de l'agricultura, que assumia funcions estatals. L'experiència històrica de la Mancomunitat va influir de manera determinant en l'obra agrària de la Generalitat. Les escoles i serveis agrícoles de la Mancomunitat van ser un punt de referència obligada en l'organització de l'entremat institucional agrari de la Generalitat, mentre que bona part del col·lectiu de persones que havien col·laborat en l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura van continuar vinculats a aquests organismes.

A més de la línia de continuïtat, comparant la política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya també hi trobem diferències. L'existència d'uns nivells de competències i recursos diferents, els anys en que van estar vigents i el signe polític dels partits que dominaven aquestes dues institucions van donar lloc a alguns canvis significatius. Des de la Mancomunitat, la Lliga Regionalista va portar a terme una política de transformació tècnica del camp català com a mitjà

A més de la línia de continuïtat, en la comparació entre la política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya també hi trobem diferències. L'existència d'uns nivells de competències i recursos diferents, els anys en que van estar vigents i el signe polític dels partits que dominaven aquestes dues institucions van donar lloc a alguns canvis significatius. Des de la Mancomunitat, la Lliga Regionalista va portar a terme una política de transformació tècnica del camp català com a mitjà de modernització de l'agricultura, però que no canviava l'estructura social existent. Des de la Generalitat, Esquerra Republicana de Catalunya es va fer seva la voluntat de modernitzar tècnicament l'agricultura catalana, però paral·lelament va introduir mesures per reduir les desigualtats socials del món rural.

La Mancomunitat de Catalunya va portar a terme una política agrària amb un caràcter paternalista, mentre que la Generalitat va donar-li una orientació més popular i democràtica. En aquest sentit cal considerar l'increment de beques per les escoles agrícoles, per facilitar als sectors populars que treballaven la terra l'accés a l'ensenyament agrícola. També la democratització dels sindicats agrícoles i l'intent de facilitar l'adquisició de la propietat de la terra a masovers, parcers i rabassaires.

La Lliga Regionalista tenia com a principal objectiu aconseguir un augment de valor de la producció agrària, a través d'una transformació de caràcter tècnic al camp català. Esquerra Republicana també coincidia amb aquesta necessitat, però a diferència de la Lliga el partit republicà contemplava aquest fet com una tasca prèvia en espera d'aconseguir la finalitat màxima de la seva política agrària, que el seu programa polític deia que era la socialització de la terra.¹ Els dos partits coincidien en la majoria de mitjans necessaris per aconseguir que el sector agrari català sortís de la crisi, però a diferència de la Lliga, l'Esquerra tenia uns objectius més llunyans que pretenien aconseguir una estructura social més igualitària al camp català.

¹M. Dolors IVERN I SALVÀ, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, Publicacions de l'Abadia, Montserrat 1989, vol. I, p. 441.

Tot i l'existència d'elements de diferenciació, hi va haver una clara continuïtat entre la política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya.² Entre els acords que va adoptar el Consell de la Generalitat en la sessió del dia 22 de desembre de 1931, hi havia el de restaurar els Serveis Tècnics i l'Escola Superior d'Agricultura "amb la mateixa organització que tenien a la Mancomunitat de Catalunya," només van ser introduïdes algunes modificacions respecte la Granja de Caldes de Montbui.³ Després d'uns mesos inicials de transició, la Generalitat va adoptar pràcticament la mateixa estructura que havia tingut la Mancomunitat, amb aquesta acció el Consell de la Generalitat feia justícia als professors i tècnics destituïts l'any 1924 arran de l'afer Dwelshauvers i, a més, també recuperava l'esperit de la política agrària que havia tingut la Mancomunitat. Els mateixos acords que declaraven restaurats els Serveis Tècnics i l'Escola Superior d'Agricultura suprimien el Centre d'Ensenyaments i Pràctiques Agrícoles, creat per la Diputació de Barcelona l'any 1930 i que, en quedar suprimides les diputacions catalanes després de la proclamació de la Segona República, la Generalitat se n'havia fet càrrec.

El president de la Generalitat Francesc Macià, va confiar en Pere M. Rossell i Vilà per organitzar les escoles i serveis agraris de la Generalitat de Catalunya, seguint el model que havia portat a terme la Mancomunitat de Catalunya.

Tot i que havien tingut algunes diferències, el veterinari Pere M. Rossell i Vilà era un entusiasta seguidor de Francesc Macià, el coneixia des de feia molts anys. L'eminent veterinari era contrari als sectors nacionalistes més radicals que acusaven a Francesc Macià d'haver claudicat, perquè s'havia conformat amb una Generalitat amb poques atribucions. En una conferència Pere M. Rossell i Vilà afirmava que la consecució de la llibertat de Catalunya equivalia a una tasca continuada i eficient, explicava que ell, l'endemà de la proclamació de la República va oferir la seva col·laboració a Macià, més endavant com a secretari del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, va ser un dels principals responsables de dirigir l'obra agrícola de la Generalitat.⁴

²En canvi Alexandre GALÍ, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936. Ensenyaments i Serveis Agrícoles*, Fundació A. Galí, 1982, pp. 103-104 destaca els elements de discontinuïtat, diu que la Generalitat va fer una interpretació excessivament ambiciosa de l'obra agrícola iniciada per la Mancomunitat, cosa que, segons ell va portar l'obra de la Generalitat a una excessiva burocratització i es va apartar de la manera de fer que havia caracteritzat la Mancomunitat.

³Acords reproduïts a "Els serveis d'Agricultura de la Generalitat" a *Agricultura i Ramaderia*, gener de 1932, núm. 1, pp. 16-17.

⁴Pere M. ROSSEL I VILAR, *Per què sóc macianista, Conferència donada a Palestra el 30 de desembre de 1931*, Barcelona 1932.

Inicialment, Pere M. Rossell i Vilà va ser el principal planificador de l'obra agrícola de la Generalitat. El dia 8 de maig de 1931, va exposar en una conferència donada a l'Associació d'ex-alumnes i alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura quina hauria de ser l'organització de l'agricultura catalana en base a la nova realitat política.⁵ El pla presentat per Pere M. Rossell i Vilà era molt ambiciós. Tenia l'acció de la Mancomunitat com a precedent, però partia de la base que l'autonomia que obtindria Catalunya seria més voluminosa i profunda que l'autonomia que va tenir la Mancomunitat, per això proposava que l'organització agrària de la Generalitat havia de ser més gran i "correspondre a les funcions estatals dintre de la Federació hispànica."⁶ Una funció estatal que precisava que seria exclusivament interior, perquè les relacions exteriors estaven reservades al poder federal. Amb aquests principis, Pere M. Rossell i Vilà, proposava la creació d'uns centres docents, de serveis tècnics, d'una xarxa d'estacions experimentals a cada comarca i d'un sistema d'inspecció.

Al final de la seva conferència, Pere M. Rossell i Vilà va fer una crida per contrastar el seu projecte amb altres propostes sobre l'organització agrària. Algunes persones van recollir el suggeriment de l'eminent veterinari. August Matons, Jaume Rosich i Ramon Sala van escriure la seva opinió sobre quina hauria de ser l'estructuració agrària catalana.⁷ Els seus comentaris eren molt diversos, anaven des de la necessitat d'organitzar les institucions agrícoles a la mida de Catalunya, passant per destacar la importància de l'ensenyament cultural agrari, fins a relacionar la difusió de les tècniques agràries com a principal problema a resoldre en l'agricultura catalana.

Si tots aquests personatges vinculats a l'agricultura catalana només van fer comentaris i precisions sobre el pla d'organització agrària exposat per Pere M. Rossell i Vilà, l'entitat Acció Tècnica Agrària, que era l'associació professional d'antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, va presentar un pla complet d'organització agrària de Catalunya.⁸ El pla d'Acció Tècnica Agrària coincidia amb el pla Rossell i Vilà en una cosa, la reivindicació d'unes escoles i serveis agrícoles catalans, però els hi donava un caràcter

⁵Pere M. ROSSELL I VILÀ, "Organització docent i burocràtica de l'agricultura catalana" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-5-1931, núm. 5, pp. 97-101.

⁶*Ibid.*, p. 97.

⁷Vegeu la sèrie d'articles "Per a l'estructuració de la nostra agricultura" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-8 i 15-9-1931, núm. 8 i 9, pp. 158-62 i 184-86 on hi publiquen articles A. Matons, J. Rosich i R. Sala.

⁸ACCIÓ TÈCNICA AGRÀRIA, *Davant l'estructuració del Departament d'Agricultura del Govern de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona juny del 1931.

totalment diferent, perquè pretenien organitzar a Catalunya una estructura oficial agrícola burocratitzada, que reproduïa en bona part l'orientació que tenien les escoles i serveis agropecuàries de l'Estat espanyol.

La Mancomunitat de Catalunya, en organitzar l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura, havia intentat crear uns organismes amb un caràcter diferent al que tenien les institucions agràries estatals, per això el pla d'Acció Tècnica Agrària va ser durament criticat, tots aquells que volien donar als organismes agraris de la Generalitat l'esperit que havia tingut la Mancomunitat van acusar a Acció Tècnica Agrària de proposar un pla que, a més de ser irrealitzable des del punt de vista pràctic, tenia com a objectiu assegurar càrrecs oficials als alumnes que acabaven els estudis a l'Escola Superior d'Agricultura.⁹

En una enquesta sobre els problemes de la terra i l'ensenyament agrari a Catalunya, Pere M. Rossell Vilà era molt clar sobre com calia desenvolupar l'acció del Departament d'Agricultura de la Generalitat.¹⁰ Afirmava que havia de ser a mida de les necessitats de l'economia rural del país, no havia de preguntar ni copiar com o feien els altres països, sinó que havia de resoldre segons les conveniències dels agricultors catalans. Deia que podia parlar d'aquella manera perquè a Catalunya hi havia l'experiència eficient de la Mancomunitat de Catalunya, el qual havia merescut l'aprovació i la confiança dels pagesos, per aquest motiu només calia modificar alguna cosa i ampliar-ne i crear-ne d'altres en relació al grau d'autonomia aconseguit amb l'Estatut.

En termes similars van manifestar-se altres personatges vinculats amb l'agricultura catalana que van contestar l'enquesta, Albert Talavera considerava que la Mancomunitat havia deixat "l'exemplaritat d'un mestratge". August Matons era més crític, deia que l'ensenyament agrari era necessari a tots els països i més a Catalunya on "l'Estat no ha fet mai res d'interessant". Raül M. Mir acusava d'inaptitud, excepte en casos excepcionals, a la majoria d'enginyers agrònoms i veterinaris, crítiques que van ser ràpidament contestades per la Federació de Col·legis Veterinaris de Catalunya.¹¹

A diferència de la Mancomunitat, la Generalitat va disposar d'unes competències més àmplies. En relació a l'agricultura, l'Estatut de Núria, aprovat en Referèndum el dia 2 d'agost de 1931, excepte en les relacions amb l'estranger, donava a la Generalitat unes

⁹La revista *Agricultura i Ramaderia* va incloure articles on es criticava el pla d'Acció Tècnica Agrària, alguns dels quals havien estat publicats ja a *Occident* de Lleida, vegeu 15-8 i 15-9-1931, pp. 159-61 i 186-87.

¹⁰"Una enquesta de La Veu" a *La Veu de Catalunya*, 9-12-1931, (edició del vespre), p. 1.

¹¹Vegeu *La Veu de Catalunya*, 12, 22 i 23-12-1931 i 16 i 5-32, sempre a la pàgina 1 de cada edició.

competències gairebé totals en matèria d'agricultura.¹² El text aprovat l'any següent per les Corts espanyoles era més restrictiu, així a diferència de l'Estatut d Núria, reservava al govern de la República la possibilitat d'expedir títols acadèmics. Per altra banda, corresponien a la Generalitat la legislació exclusiva i l'execució directa dels serveis forestals, agronòmics i pecuaris, sindicats i cooperatives agrícoles, política i acció social agrària, com també especificava l'Estatut de Núria, però a diferència d'aquest l'Estatut del 1932 reservava unes bases mínimes d'actuació pel govern de la República, com era el cas de la legislació general en matèria agrària.

Tot i les restriccions, el marc competencial en relació a l'agricultura era més ampli que el que havia tingut la Mancomunitat. Especialment, perquè la Generalitat tenia certa capacitat de legislar en els temes agraris que només afectaven a Catalunya i, encara que no es va arribar a fer efectiu, d'acord amb l'Estatut, la Generalitat havia d'administrar la política agrària a Catalunya, per tant tots els serveis agrícoles que tenia el govern de l'Estat establerts a Catalunya havien de ser traspassats a la Generalitat.

La Generalitat va rebre l'oposició dels sectors anti-autonomistes, que s'oposaven a un model d'Estat descentralitzat, però també de certs sectors professionals que, com el cas d'alguns veterinaris, veien amb reticències l'obra agrària de la Generalitat, no perquè fos dirigida per un poder autònom, sinó perquè podia comportar una reducció dels seus privilegis. Una part de la política agrària de la Mancomunitat s'havia caracteritzat per donar més importància als zootècnics que als veterinaris, per això, si la Generalitat seguia l'esperit de la Mancomunitat, però amb més competències, els veterinaris catalans tindrien uns competidors directes.

Per defensar la seva professió, el veterinari dels serveis municipals de Barcelona Joaquim Gratacós i Massanella, va redactar un pla d'organització dels serveis relacionats amb la ramaderia a Catalunya, el qual es caracteritzava per donar una major importància als veterinaris que als zootècnics. Així en comptes de la creació d'una Escola Superior de Zootècnia, Joaquim Gratacós va proposar la necessitat de crear una Escola de Veterinària.¹³ Però a causa de la continuïtat que hi va haver entre la política agrària de la Mancomunitat

¹²Vegeu els texts de l'Estatut d'Autonomia de Núria i l'Aprovat per les Corts als apèndixs del llibre J.A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya, 1868-1938*, Curial, Barcelona 1974.

¹³Joaquim GRATACÓS I MASSANELLA, *Sobre l'organització de les qüestions ramaderes a Catalunya*, Barcelona setembre 1931, a la p. 4 diu "... a Catalunya, la extingida Mancomunitat va crear un esplet d'enginyers agronòmics que, per llei de vida hauran d'ésser els nostres naturals adversaris; en la reconstrucció de la Generalitat haurà de lliurar-se dintre el seu departament d'Agricultura, feixugues polèmiques en defensa dels nostres drets, de la intervenció pràctica, d'aplicació dels nostres coneixements en les qüestions ramaderes."

i la Generalitat, aquesta última institució va donar més importància a la zootècnia que a la veterinària.

La continuïtat existent entre la política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat no va quedar exclusivament limitada al fet que, després de la proclamació de la República, Catalunya va tornar a tenir certa autonomia per organitzar escoles i serveis agrícoles amb un caràcter estatal, sinó que també tenia una orientació molt similar. Des d'un primer moment, hi va haver la clara voluntat de portar a terme una obra agrària diferenciada, que s'allunyés de la burocràcia. Seguint el precedent de la Mancomunitat, van intentar de bastir nou marc d'intervenció oficial en agricultura.

En el moment d'organitzar l'obra agrària de la Generalitat, hauria pogut prevaldre el criteri de portar a terme, des de Catalunya, la mateixa política agrària que tradicionalment havia desenvolupat el govern de l'Estat, tendent a crear una xarxa d'institucions agrícoles i pecuàries amb càrrecs oficials que eren ocupats per enginyers agrònoms, perits agrícoles i veterinaris. La Generalitat però va decidir reemprendre la política de la Mancomunitat adreçada principalment a formar especialistes, que en el futur haurien de treballar en explotacions particulars, només un reduït grup de tècnics sí que treballaria en organismes oficials dependents de la Generalitat.

En els aspectes organitzatius que havien caracteritzat la política agrària de la Mancomunitat, la Generalitat va optar per la continuïtat, en part gràcies a la pressió del grup de tècnics que havien estat destituïts durant la Dictadura de Primo de Rivera, entre els quals va destacar la figura de Pere M. Rossell Vilà. Amb la creació de la Generalitat, els tècnics destituïts en temps de la Dictadura, van ser capaços de pressionar per fer suprimir el Centre de Tècnica i Pràctiques Agrícoles creat per la Diputació de Barcelona i recuperar la política agrària que havia portat a terme la Mancomunitat de Catalunya.

2. La Conselleria d'Agricultura

Entre els anys 1931 i 1936, abans de l'esclat de la Guerra Civil, la política agrària de la Generalitat va dependre d'una conselleria que, a més de l'agricultura i ramaderia també havia d'atendre altres matèries. Encara que mai no hi va haver una Conselleria d'Agricultura de forma exclusiva fins a l'inici de la guerra civil, el fet de compartir la conselleria no va representar que els temes relacionats amb agricultura i ramaderia tinguessin un paper

secundari, sinó que l'àmbit de l'agricultura acostumava a ser la principal ocupació dels consellers que l'ocupaven.

A diferència del Consell Permanent de la Mancomunitat, que des de la seva creació fins a la instauració de la Dictadura de Primo de Rivera només havia tingut dos consellers-ponents d'Agricultura, el nombre de consellers d'Agricultura de la Generalitat va ser més alt. En gran part, aquesta variabilitat va ser provocada per les crisis internes que van tenir els successius governs de la Generalitat. Abans de l'inici de la Guerra Civil podem distingir tres etapes en la Conselleria d'Agricultura, una primera de molt curta a l'inici que va fer de transició entre la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya. Una segona, que comprèn el període en què Francesc Macià va ser conseller d'Agricultura i tots els consellers que van estar al Departament d'Agricultura i Economia fins el 1933, que en general es va caracteritzar per la recuperació d'uns serveis i escoles agràries molt similars als que havia tingut la Mancomunitat de Catalunya. Finalment, una tercera etapa, a partir del gener de 1934, en què Joan Comorera va ser el conseller del ram, dins la qual hi trobem el parèntesi provocat pels Fets d'Octubre de 1934.

2.1. L'etapa de transició

El dia 28 d'abril de 1931 va ser nomenat amb caràcter provisional el primer govern de la Generalitat, el qual estava format per Francesc Macià com a president i set consellers, que van ser designats pel mateix president. El càrrec de conseller de Foment i Agricultura el va ocupar Salvador Vidal i Rossell, regidor a l'Ajuntament de Barcelona, membre del PSOE-UGT, una persona totalment desconeguda en els cercles agraris de Catalunya, però que havia estat nomenada per formar un govern que integrés a les diferents forces republicanes que havien permès l'establiment de la Generalitat.

L'etapa de prop de mig any en què Salvador Vidal i Rossell va ser conseller d'Agricultura es va caracteritzar per la continuïtat respecte el període anterior. Salvador Vidal va continuar l'obra agrària que havia iniciat la Diputació de Barcelona l'any 1930, caracteritzada per l'organització d'unes institucions agràries a Catalunya semblants a les que havia tingut la Mancomunitat, però que a causa de la voluntat d'aconseguir l'oficialitat dels títols de les escoles estaven molt supeditades al govern de Madrid.¹⁴

¹⁴Per evitar excessives fragmentacions, com ja haureu notat, el que va ser el Centre de Tècnica i Pràctiques Agrícoles l'hem inclòs en el capítol anterior.

L'actuació de Salvador Vidal al capdavant de la conselleria d'Agricultura va seguir la línia marcada per la Diputació de Barcelona. En aquesta direcció cal entendre la realització d'un sondeig oficios a Madrid sobre el reconeixement dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura, amb la intenció que tinguessin les mateixes atribucions que el títol d'enginyer agrònom, així els alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura podrien treballar de funcionaris de l'Estat.

Tant el grup de tècnics agràris que havia estat més vinculat a l'obra de la Mancomunitat, com altres sectors relacionats amb el cooperativisme agrari estaven descontents amb el conseller d'Agricultura. En l'assemblea de constitució de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA), celebrada a Barcelona el 12 de juliol de 1931, el president de la USA, Francesc Santacana, va saludar a Francesc Macià que havia estat llargament ovacionat i, tot seguit li va adreçar unes paraules que, sense citar-lo, atacaven el conseller d'Agricultura. Va dir: "Ignorem què serà l'Estatut de Catalunya (...) però voldríem que la Generalitat, amb els seus homes coneixedors de les nostres necessitats, fossin els qui resolguessin els problemes que ens afecten."¹⁵

A Salvador Vidal li quedaven els dies comptats al capdavant de la conselleria d'Agricultura, unes setmanes més tard era cessat. Un Decret del 31 d'octubre de 1931, després de destacar la importància de l'agricultura a Catalunya, afirmava que el govern de la Generalitat creia que la millor manera de dur a terme l'estructuració docent i burocràtica de l'agricultura era reunir els elements interessats en aquesta font de riquesa i, també, com una forma de donar relleu al sector agrari, donava la presidència de l'òrgan que havia de fomentar l'agricultura i la ramaderia al president del govern de la Generalitat, Francesc Macià.¹⁶

2.2. L'etapa Macià

El Decret del 31 d'octubre desglossava el Departament de Foment i Agricultura, l'agricultura era atribuïda a la Presidència de la Generalitat, quedava el Departament de Foment, sense cap de les competències referents a l'agricultura. Francesc Macià passava a ocupar la presidència en Agricultura i, el dia 9 de novembre el socialista Josep Jové i Surroca es feia càrrec del Departament de Foment.

¹⁵"Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-7-1931, núm. 7, p. 137.

¹⁶*Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 10-11-1931, núm. 7, pp. 111-113.

Per acontentar els sectors agrícoles descontents amb l'actuació del conseller d'Agricultura, Salvador Vidal, Francesc Macià va fer una petita remodelació del govern de la Generalitat. Com que havia de donar representació dins al seu govern a un membre del PSOE o la UGT, va optar per reduir les competències de la conselleria que ocupava aquell partit, en una jugada política es va fer càrrec personalment de les atribucions en agricultura i així podia acontentar els amplis sectors descontents amb Salvador Vidal, sense per això deixar sense representació dins del seu govern a un membre del PSOE o de la UGT.

Amb les atribucions en agricultura en mans de Francesc Macià, va començar una etapa en la política agrària de la Generalitat. Finalment, era abandonada la línia continuista que havia portat a terme Salvador Vidal i, el govern de la Generalitat recuperava decididament l'esperit de la política agrària que havia animat la Mancomunitat. Va ser a partir del moment en què Francesc Macià es va fer càrrec de l'agricultura quan el govern de la Generalitat va signar els decrets que restituïen els professors i tècnics destituïts en temps de la Ditadura de Primo de Rivera i tornava a instaurar la mateixa organització agrària que havia tingut la Mancomunitat.

Per poder-se ocupar dels càrrecs de president del govern de la Generalitat i de conseller d'Agricultura, Francesc Macià va nomenar com a secretari del Departament d'Agricultura a Francesc Farreras i Duran, un diputat de la Generalitat que era un destacat republicà i catalanista de Manresa, molt interessat en la selvicultura. Sobre el paper el càrrec de secretari del Departament d'Agricultura era només administratiu, però a la pràctica Francesc Farreras comptava amb la confinaça de Francesc Macià per dirigir totes aquelles iniciatives que es veia capaç de desplegar, encara que ho negava públicament era com un mig conseller.¹⁷

A més de desglossar el Departament de Foment i Agricultura, el Decret del 31 d'octubre constituïa el Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos. Un organisme presidit per Francesc Macià i del que Pere M. Rossell i Vilà n'era el secretari. Formaven part del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos els principals sectors agraris catalans, amb membres que representaven productors, entitats agrícoles, professors, tècnics i algunes personalitats que per la seva actuació s'havien fet mereixedores del crèdit públic. El Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos donava cabuda dins la Generalitat als elements interessats en el foment de la riquesa agrària a Catalunya, una vella reivindicació que la Mancomunitat

¹⁷Així ho exposa Antoni FARRERAS, *La Conselleria d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya*, Pòrtic, Barcelona 1974. p. 38.

havia tingut en compte, però que no va arribar a portar a terme d'una forma tan àmplia com o va fer la Generalitat.

El 9 d'octubre de 1931 el Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos es va reunir per primera vegada a la sala de sessions de la Generalitat.¹⁸ Sota la presidència de Francesc Macià hi van assistir, Ramon Nubiola en representació de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA), Jaume de Riba d'Espanya per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), Albert Talavera per la Unió de Sindicats i Pagesos de Catalunya, Faustí Simó i Amorós per la Unió de Vinyaters, Francesc Riera per la Unió de Rabassaires, Pere Coll i Llach per la Federació Sindical Agrària de Girona, Joan Mataró i Pont pel Sindicat Agrícola Forestal d'Arbúcies, Pere J. Girona i Trius per la Federació Agrícola Catalano-Balear, Pere Mias diputat de la Generalitat i ex-conseller d'Agricultura de la Mancomunitat, Josep Mestres i Miquel ex-conseller d'Agricultura de la Mancomunitat, Francesc Farreras i Duran diputat de la Generalitat, Carles Jordà ex-president de diverses entitats agrícoles, Magí Alfonso avicultor i enginyer agrícola, August Matons ex-cap del Servei d'Arbres Fruiters de la Mancomunitat, Trinitat Catasús enginyer director de la Secció Agronòmica de Catalunya, Antoni Almirall enginyer agrònom de Tarragona i Jesús M. Yraola enginyer de monts, cap del Servei Forestal de la Generalitat, actuava com a secretari Pere M. Rossell i Vilà.

A més, per diferents problemes no van assistir a la reunió de constitució del Consell Agricultura el representant de la Cooperativa Lletera del Pallars Antoni Morelló, ni tampoc el de la Federació Catalana de Col·legis de Veterinaris Àngel Sabatés. Tal com exposava el Decret de constitució del Consell d'Agricultura, la vice-presidència de l'entitat corresponia al president de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA), en aquells moments Francesc Santacana, que va prendre possessió del càrrec en la segona sessió del Consell d'Agricultura celebrada el dia 23 de novembre de 1931, però poc després va ser substituït per Pere Mias perquè Francesc Santacana havia dimitit com a president de la USA i els membres del Consell d'Agricultura van considerar més adequat que el vice-president fos un membre que ja formés part del Consell.

Durant tota la seva història diferents entitats van demanar tenir un representant al Consell d'Agricultura, però aquesta sempre va mostrar reticències a ampliar més aquell organisme consultiu, per això va desestimar totes les peticions formulades. D'altra banda, també es va donar el cas de persones que van declinar participar en aquell organisme, és el

¹⁸ANC, "Actes del Ple i de les Seccions del Consell d'Agricultura Ramaderia i Boscos", Inv. 238, Q-109.

cas de Carles Jordà del Sindicat Oleícola Garrotxa Empordà, que va ser el segon president de la USA, després de Francesc Santacana.

El Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos va ser l'organisme que va dirigir la política agrària de la Generalitat durant els primers anys. Pere M. Rossell i Vilà com a secretari del Consell d'Agricultura i Francesc Farreras com a secretari del Departament d'Agricultura, van tenir dins d'aquests organismes unes funcions que sobrepassaven les purament administratives, eren en bona part ells els que orientaven la política agrària de la Generalitat, el conseller d'Agricultura tenia per això unes funcions de representació limitades. Aquesta fórmula, amb dos secretaris que tenien a més de les funcions administratives capacitat per decidir, va funcionar mentre Francesc Macià va ser el titular del Departament d'Agricultura però, quan aquest va deixar el càrrec, van sorgir problemes entre els secretaris i el conseller.

Una vegada aprovat l'Estatut d'Autonomia per les Corts espanyoles i després de les eleccions al Parlament de Catalunya del 20 d'octubre de 1932, el govern provisional de la Generalitat va dimitir el dia 14 de desembre, sis dies després, el dia 20, era constituït el primer Consell de la Generalitat d'acord amb l'Estatut. L'organització del nou consell presentava diversos canvis, pel que fa a Agricultura que havia estat unida a Presidència era incorporada a Economia, de manera que quedava formada una conselleria conjunta d'Agricultura i Economia.

El nou conseller d'Agricultura, Antoni Xirau i Palau d'ERC, formava part dels consellers agrupats entorn de Joan Lluhí i Vallescà, coneguts amb el nom de grup de l'Opinió, que eren el sector d'ERC que predominava dins el nou Consell de la Generalitat. El mateix Joan Lluhí era el cap del Consell Executiu, el qual estava format exclusivament per homes de l'Esquerra. Manuel Serra i Moret, de la Unió Socialista de Catalunya, havia estat substituït per Antoni Xirau al capdavant de la Conselleria d'Economia, la qual incorporava la d'Agricultura.

Davant la pèrdua d'influència dins el nou Consell de la Generalitat, els diferents sectors que formaven part d'ERC van intentar recuperar les parcel·les de poder que havien caigut en mans dels homes del grup de l'Opinió. Era el cas de la Conselleria d'Agricultura, el conseller de la qual era del grup de Lluhí, però que es va trobar amb un departament ple de càrrecs importants que estaven vinculats a altres famílies del partit, era el cas dels secretaris Pere M. Rossell i Vilà, Francesc Farreras i el vice-president del Consell

d'Agricultura Pere Mias. Com a conseqüència, les relacions entre els principals càrrecs d'Agricultura i el conseller Antoni Xirau van ser molt dolentes.

Les principals tensions es van produir entre el Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos i el conseller, el qual considerava que després d'haver estat nomenat el govern Lluhí tots els seus membres havien d'haver dimitit, per això, tot i les insistències de Pere M. Rossell i Vilà mai no va voler convocar cap reunió del Consell d'Agricultura. Finalment, sota la seva responsabilitat, Pere M. Rossell i Vilà va convocar el reunió del Consell d'Agricultura pel dia 23 de gener de 1933, aquest fet va contrariar en gran manera el Conseller. En el transcurs de la sessió, després de tractar els temes de l'ordre del dia, Pere M. Rossell i Vilà i Francesc Farreras van presentar la dimissió dels seus càrrecs, però el vice-president del Consell, Pere Mias, va manifestar que el problema havia quedar resolt automàticament feia poques hores, perquè Antoni Xirau conjutament amb els altres membres del grup de l'Opinió havien dimitit dels seus càrrecs.¹⁹

Efectivament, l'endemà dia 24 va ser nomenat un nou Consell de la Generalitat, Carles Pi i Sunyer n'havia estat designat conseller Delegat i més endavant conseller Primer. Tot i que hi van haver algunes reformes el les conselleries, Agricultura i Economia continuaven dins la mateixa conselleria. En un primer moment Joan Selves i Carner havia estat nomenat conseller d'Agricultura i Economia, Pere Mias ocuparia la Direcció General d'Agricultura, però un reajustament fet uns dies després va fer que Joan Selves ocupés Governació, Josep Irla havia estat nomenat per aquest càrrec però va dimitir a causa d'una malaltia. Davant aquest fet, Pere Mias va ocupar el càrrec de conseller d'Agricultura.

El nomenament com a conseller de Pere Mias i Codina va significar l'entrada al Consell de la Generalitat d'un home del cercle d'influència de Carles Pi i Sunyer, era un contrapès a la línia rabassaire que representava Joan Selves, un home proper a Lluís Companys.²⁰ Amb el seu nomenament els problemes que hi havia hagut entre el Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos i el conseller d'Agricultura van disminuir, no obstant això l'activitat del Consell d'Agricultura no va ser tant important com en l'etapa que havia estat conseller d'Agricultura el president de la Generalitat Francesc Macià.

El següent canvi en el Consell de la Generalitat va venir motivat per tibantors polítics dins d'Esquerra Republicana i pel control de la hegemonia del partit entre els

¹⁹*Ibid.*, p. 60.

²⁰Ismael E. PITARCH, *La Generalitat de Catalunya: Els governs*, Undarius, Barcelona 1976, p. 75.

diversos grups que l'integraven. L'actuació de Pere Mias com a conseller d'Agricultura i Economia també va intervenir decisivament a provocar la crisi de govern de finals de l'any 1933, resultat de la qual el dia 4 d'octubre de 1933 va ser format un nou Consell de la Generalitat. La Unió de Rabassaires no estava d'acord amb la política seguida per Pere Mias des de la Conselleria d'Agricultura i Economia, les diferències amb el conseller es trobaven sobretot en relació a la llei de resolució de conflictes derivats dels contractes de conreu, per recuperar el vot de la Unió de Rabassaires, Pere Mias va ser apartat del Consell de la Generalitat.

El nou conseller d'Agricultura i Economia del Consell de la Generalitat nomenat el dia 4 d'octubre de 1933 era Joan Ventosa i Roig, que era diputat d'ERC a les Corts de Madrid i era un home proper a Lluís Companys. El sector més conservador d'ERC, representat en l'anterior consell per Pere Mias, havia estat sacrificat per obtenir el suport rabassaire, pro-obrerista i comarcal.²¹ Entre altres títols, Joan Ventosa era perit agrícola, havia obtingut el títol a l'Escola Provincial d'Agricultura de Barcelona l'any 1907, en les seves memòries manifestava el seu interès per l'agricultura, però tot i el contacte que tenia amb els temes agraris, Joan Ventosa havia destacat en el camp del cooperativisme obrer.²²

Amb Joan Ventosa com a conseller va acabar una primera etapa en la Conselleria d'Agricultura i Economia, marcada sobretot per l'orientació donada pel Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos. Un organisme que va anar perdent la importància des que Francesc Macià va deixar de ser el conseller d'Agricultura. També la mort del secretari del Consell d'Agricultura, Pere M. Rossell i Vilà, l'estiu del 1933 va influir en el fet que acabés una etapa de la política agrària de la Generalitat de Catalunya, que ja havia començat a entrar en crisi des que Francesc Macià havia deixat de ser el titular d'aquell departament i aquest havia passat per moltes mans diferents.

2.3. L'etapa Comorera

La tercera etapa amb què hem distingit la política agrària del Departament d'Agricultura de la Generalitat va començar quan Joan Comorera, després de prendre el càrrec de conseller d'Agricultura i Economia el gener de 1934, va activar el departament que dirigia. Des que Francesc Macià va deixar, el càrrec de conseller d'Agricultura, el

²¹*Ibid.*, p. 13.

²²Jacint DUNYÓ I CLARÀ, *Joan Ventosa i Roig 1883-1961: La humanitat d'un català exemplar*, Fundació Roca Galés, Barcelona 1983, 73.

departament d'Agricultura va quedar immers en una crisi, que en major o menor fortuna van anar afrontant els successius consellers que va tenir la Conselleria d'Agricultura i Economia. No va ser fins quan Joan Comorera va ser nomenat conseller d'aquell departament, fins que no va ser possible tornar a activar l'organització agrària catalana de manera comparable als temps en que Francesc Macià era conseller. Joan Comorera va ser capaç de trencar la tendència que havia engolit els diferents consellers que havien passat pel departament, els quals tot i portar a terme algunes iniciatives notables no van poder fer sortir el Departament de la crisi en què es trobava.

La mort de Francesc Macià el 25 de desembre de 1933, va coincidir en uns moments de crisi política del seu govern de la Generalitat, el nou president Lluís Companys va fer una àmplia remodelació en què es tornava a utilitzar la fórmula dels governs de concentració que havia estat vigent en l'etapa de la Generalitat provisional. La presentació de candidatures conjuntes de les forces republicanes, esquerranes i catalanistes en les eleccions municipals del 14 de gener de 1934, també responia a la nova política de concentració per la que havia optat Esquerra Republicana. El govern de la Generalitat va prendre una nova orientació i, com a part d'aquest, la Conselleria d'Agricultura en va quedar afectada.

El primer govern Companys, nomenat el 3 de gener de 1934, a més de membres d'ERC tenia un representant de cada un de les següents formacions: Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (PNRE), Acció Catalana Republicana (ACR) i Unió Socialista de Catalunya (USC). La Conselleria d'Agricultura i Economia va ser pel representant del darrer partit, Joan Comorera, diputat al Parlament de Catalunya i membre del Comitè Executiu de la USC que es començava perfilar com a l'home fort del partit.²³

El període en què Joan Comorera va ser conseller d'Agricultura i Economia és diferència de l'etapa anterior bàsicament per dues coses. Primer, perquè Joan Comorera va iniciar una àmplia reorganització del departament que presidia. En segon lloc, perquè en el curt període que va estar al capdavant de la Conselleria va portar a terme una gran activitat, sobretot si la comparem amb la d'altres consellers que van passar per aquell departament. Joan Comorera va agafar el Departament amb molta empenta, tractant d'aprofitar al màxim les possibilitats de govern que oferia l'Estatut i en espera del traspàs de serveis que calia rebre del govern de l'Estat.

²³Sobre la tasca de Joan Comorera al capdavant de la Conselleria d'Agricultura i Economia vegeu Miquel CAMINAL I BADIA, *Joan Comorera: Catalanisme i socialisme (1913-1936)*, Editorial Empúries, Barcelona 1984, Vol. I, pp. 168-81.

L'etapa en què Joan Comorera va ser conseller d'Economia i Agricultura no significa un trencament amb l'anterior, sinó que sobre la base de l'actuació iniciada per Francesc Macià i prosseguida per altres consellers va ampliar l'activitat del departament. Hi ha qui apunta que la gran activitat que va portar a terme Joan Comorera des del Departament d'Economia i Agricultura tenia relació amb la conjuntura política del moment, en què el conseller va prendre moltes mesures amb la finalitat d'atreure l'electorat.²⁴

Una de les primeres mesures que va prendre Joan Comorera, pocs dies després de prendre el càrrec, va ser la de canviar el nom del departament que presidia, va invertir els noms i així va passar de ser la conselleria d'Agricultura i Economia a ser la conselleria d'Economia i Agricultura, però no per canviar el nom Joan Comorera va desatendre les qüestions relacionades amb l'agricultura.²⁵ El canvi d'ordre en el nom només va ser una avançada de la reforma que va donar al departament, dos dies després dimitia Francesc Farreras i Duran, el secretari encarregat del Servei de boscos i pesca fluvial que havia estat un home clau en la direcció de la política agrària en l'etapa precedent.²⁶ Dos mesos més tard, el 26 de març de 1934 era creat per Decret el Consell Superior d'Economia de Catalunya, un organisme consultiu, adjunt a la Conselleria d'Economia i Agricultura, que estava encarregat de realitzar tots els estudis que li siguessin encomanats i de procurar les orientacions i solucions que cregués pertinents.²⁷ El nou Consell Superior d'Economia absorbia el que havia estat l'antic Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos; que passava a ser la secció primera d'un total de cinc seccions amb què es dividia el Consell Superior d'Economia, era la que tenia el nom de Consell d'Agricultura, Ramaderia, Caça i Pesca.

Un Ordre del 30 de març nomenava els membres del Consell d'Agricultura, Ramaderia, Caça i Pesca. El president era Manuel Galés i Martínez, diputat d'ERC al Parlament de Catalunya i antic secretari del Consell Provincial d'Agricultura i Ramaderia de

²⁴ Això opina un home vinculat al Departament d'Agricultura, vegeu Antoni FARRERAS, *De la Setmana Tràgica a la implantació del Franquisme*, Pòrtic, Barcelona 1977, pp. 173-75.

²⁵ Decret del 8-1-1934 publicat al *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 12-1-1934, p. 185.

²⁶ Decret del 10-1-1934 a *BOGC*, 12-1-34, P. 185.

²⁷ Decret del 26-3-1934 a *BOGC*, 30-3-1934, PP. 1913-1914. El Consell d'Agricultura, Ramaderia, Caça i Pesca tenia competències en: a) Relacions de Propietat. b) Reglamentació agrària i crèdit agrícola. c) Racionalització de la tècnica dels conreus i selecció de llavors d) Foment de la riquesa pecuària i selecció de tipus en vistes a resultats econòmics; estacions de sementals. e) Indústries de conserva i de transformació; aprofitament industrial de boscos; destil·lació de llenya i carboneig; f) Assegurances agrícoles. g) Reglamentació, vigilància i desenvolupament de la caça. h) Reglamentació, vigilància i desenvolupament de la pesca fluvial i costera. i) Conques i boscos. Classificació de zones forestals, rectificació de barrancs, contenció de terres, replantació de boscos, rehabilitació de patrimonis comunals, etc.

Tarragona; el vocals eren Joaquim Pou i Mas, de la Unió de Rabassaires; August Matons i Colomer, ex-cap del Servei d'Arbres Fruiters de la Mancomunitat; Ferran Zulueta, de la Cooperativa Lletera de la Seu d'Urgell i dirigent la USA; Antoni Morelló, de la Cooperativa Lletera del Pallars; Trinitat Catasús, enginyer agrònom; Feliu Roig i Olivella, del Celler Cooperatiu de les Cabanyes i la Unió de Rabassaires; Pere Cabot i Puig, de la Federació de Sindicats Agrícoles del Litoral de la USA; Josep M. Coll i Ortega, Llorenç Badell i Roig, Josep M. Soler i Coll, Eduard Simó i Notó i Francesc X. Riera i Cabrafiga, aquests cinc últims eren els caps dels diversos serveis de caràcter agrari que tenia organitzats en aquells moments la Generalitat.

Provisionalment, el càrrec de secretari el va exercir Josep M. Soler i Coll, però va ser substituït per Eduard Simó, quan aquest últim va ser nomenat cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Eduard Simó era deixeble del primer secretari del Consell d'Agricultura, Pere M. Rossell i Vilà.

El nou Consell d'Agricultura era força continuista respecte l'organitzat en l'etapa Macià, en el sentit que donava representació a diversos sectors vinculats amb l'agricultura i la ramaderia catalana si bé, notem que els sectors agrícoles que tenien una caràcter més conseqüent van ser apartats del nou Consell, com és el cas dels representants de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI). En canvi, al nou Consell hi havia una àmplia presència dels responsables tècnics dels diversos serveis agrícoles, ramaders i de boscos que tenia ja organitzats la Generalitat.

Convocat per Joan Comorera, el Consell d'Agricultura, Ramaderia, Caça i Pesca es va reunir per primera vegada el dia 7 d'abril de 1934.²⁸ Després que el conseller va donar possessió dels seus càrrecs als assistents, Manuel Galés va exposar quin era el seu criteri sobre el pla que hauria de seguir el consell per tenir la màxima eficàcia. Per acabar van parlar del traspàs dels serveis agrícoles de l'Estat a la Generalitat, que en aquells moments es pensava que seria un fet imminent. El Consell d'Agricultura va decidir que un dels seus membres formés part de la Comissió de Traspassos.

Les reformes en l'organització de la Conselleria d'Economia i Agricultura van continuar després de rebre noves competències en indústria el mes d'abril de 1934, el mes següent un Decret del 27 de maig organitzava la conselleria en tres negociats, que eren el

²⁸ASTA, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia, Caça i Pesca de la Generalitat de Catalunya", sessió del 7-4-1934, còpia mecanografiada.

Central, el d'Agricultura i Comerç i, per últim, el Comitè Permanent d'Indústria.²⁹ Del Negociat d'Agricultura i Comerç en depenien les comissions arbitrals, reglamentació agrària, informació, administració dels diversos serveis agraris, ramaders i de boscos i totes les matèries que feien referència exclusivament al sector agrari.

Els Fets d'Octubre de 1934 van representar un parèntesi en la política que des del Departament d'Agricultura havia començat a portar Joan Comorera. Mig any després que el president i consellers fossin empresonats i suspesos en els seus càrrecs, el de maig de 1935 Alfred Sedó Peris-Mencheta, del Partit Republicà Radical (PRR) es va fer càrrec de la conselleria d'Economia i Agricultura, a la que a partir de 27 de novembre s'hi van afegir les competències de Finances. Alfred Sedó havia estat nomenat per Josep Pich i Pon, delegat del governador general de Catalunya, que també era membre del PRR.

El 14 de desembre de 1935, Joan Maluquer i Viladot, de la Lliga Catalana, fou nomenat interinament governador general i president de la Generalitat. Dos dies després aquest va reformar el govern de la Generalitat nomenant només homes de la Lliga Catalana. La conselleria de Finances, Economia i Agricultura va correspondre a Antoni de Sabatés i Vila, que va ocupar el càrrec uns dos mesos, fins que no va ser recuperada la normalitat estatutària.

Durant l'any en què la Generalitat va estar regentada per homes nomenats a dit, les principals organitzacions agràries que havien bastit els seus predecessors van continuar funcionant, és el cas de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura. No obstant van quedar aparcats molts temes, el més important va ser el dels traspassos dels serveis agrícoles de l'Estat. L'estat excepcional en què va viure la Generalitat, va deixar sense efecte algunes de les reformes que havia iniciat Joan Comorera des del Departament d'Agricultura.

El període d'anormalitat estatutària que va seguir els Fets d'Octubre, va acabar després que el Front d'Esquerres va guanyar les eleccions a Corts del 16 de febrer de 1936. Dues setmanes després, el dia 1 de març, Lluís Companys confirmà el mateix Consell de la Generalitat, excepte Josep M. Dencàs, que les autoritats militars havien suspès i empresonat arran dels Fets d'Octubre de 1934. D'aquesta manera Joan Comorera va tornar a ocupar el departament d'Economia i Agricultura.

Joan Comorera només va ocupar el càrrec de conseller d'Economia i Agricultura durant dos mesos, perquè el seu partit va canviar l'estrategia de col·laborar amb el govern

²⁹Decret del 18-5-1934 a *BOGC*, 27-5-1934, PP. 1257-59.

per passar a l'oposició.³⁰ La USC es trobava en un procés d'unificació amb altres partits socialistes i comunistes, que va culminar uns mesos més tard amb la creació del PSUC el 23 de juliol de 1936. El congrés ordinari de l'USC celebrat el mes maig de 1936 va decidir deixar el Govern, però donava un vot de confiança al Comitè Executiu perquè decidís el moment més oportú.

Finalment, va ser Lluís Companys qui amb una remodelació del govern, el 26 de maig de 1936, va nomenar un Consell en què la USC n'estava exclosa. El nou conseller d'Economia i Agricultura va ser el marqués Lluís Prunés i Sató, membre d'ERC. Un més i mig després esclatava la Guerra Civil espanyola i amb ella van començar nombrosos canvis, en les poques setmanes que Lluís Prunés i Sató va ser al capdavant de la conselleria gairebé no va poder actuar. En conjunt, tot i els nombrosos consellers d'agricultura que va tenir la Generalitat, les dues etapes més definides van ser aquelles en què Francesc Macià i Joan Comorera van ser els consellers d'agricultura.

2.4. El pla d'organització agrària i els pressupostos

L'organització agrària de Catalunya va ser projectada pel Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos en el temps en què Francesc Macià va compartir la presidència de la Generalitat amb el càrrec de conseller d'Agricultura. El pla d'organització era orgànic i tenia un caràcter estatal, en el sentit que contemplava que la Generalitat portaria a terme pràcticament totes les funcions que portaven a terme els estats. El pla d'organització era molt ambiciós i només va ser complert en part, perquè la manca de recursos i la feblesa administrativa de la Generalitat no van permetre que es pogués portar a terme. No obstant això, moltes de les orientacions que contemplava van ser tingudes en compte pels successius consellers d'Agricultura que va tenir la Generalitat.

En sessió del 2 de febrer de 1932, la Secció d'Ensenyaments i Serveis Tècnics del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos va aprovar en comissió un pla exposat per August Matons d'organització dels serveis agrícoles de la Generalitat.³¹ Després d'una primera discussió en la sessió del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos de 14 de març, August Matons i Pere M. Rossell Vilà van presentar un pla conjunt el dia 23 de maig. Francesc

³⁰Miquel CAMINAL i BADIA, *Op. cit.*, pp. 217-20, explica com hi havia diferents posicions dins la USC sobre la conveniència o no de deixar el Govern de la Generalitat, Joan Comorera era dels que es mostrava més partidari de continuar.

³¹ANC, "Actes de la Secció d'Ensenyaments i Serveis Tècnics del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Inv. 238, Q-109.

Santacana es va oposar al pla, però finalment va ser aprovat amb el vot de la majoria de membres del Consell d'Agricultura, unes setmanes mes tard, el 20 de juny de 1932, el govern de la Generalitat va aprovar el pla.³²

L'organigrama de la pàgina següent mostra el conjunt de serveis que contemplava el pla d'organització agrària redactat per August Matons i Pere M. Rossell Vilà, comparant-lo amb l'organigrama que va tenir la Mancomunitat és molt més ampli i complex, però això era sobre el paper, perquè a la pràctica la Generalitat no va poder realitzar la majoria de projectes que havia previst realitzar.

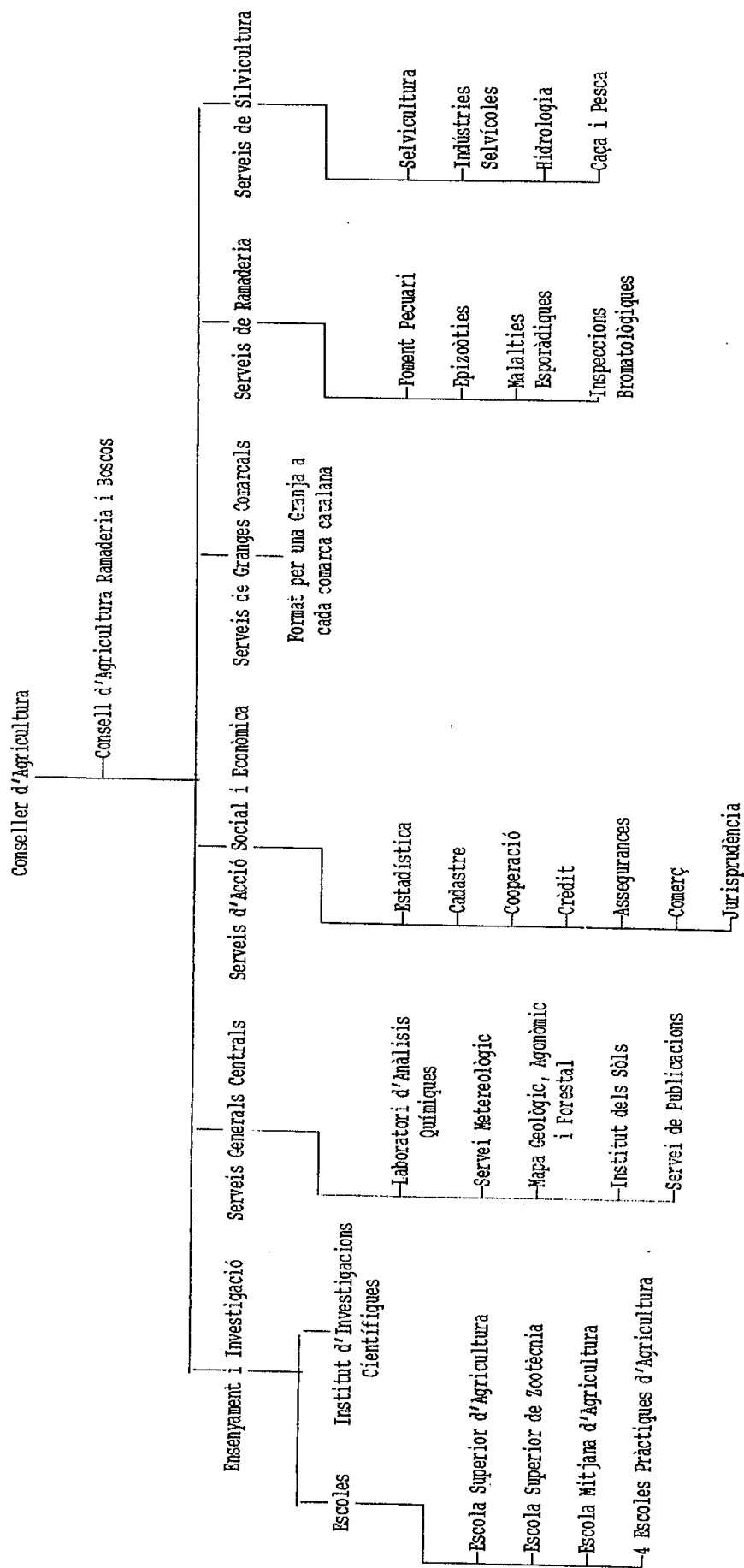
Només una part dels serveis que havien estat plantejats en el pla d'organització agrària d'August Matons i Pere M. Rossell i Vilà van ser posats en funcionament per la Generalitat, però encara que no va ser complert totalment aquest ambiciós projecte les orientacions que donava ens permet comparar-lo amb l'organització agrària que havia existit en temps de la Mancomunitat. En comparació amb la Mancomunitat, els plans d'organització agrària de la Generalitat proposaven un model més descentralitzat. En aquest sentit, hi havia la intenció de crear quatre Escoles Pràctiques d'Agricultura, una per cada una de les antigues províncies, també la de substituir el que havien estat els Serveis Tècnics d'Agricultura pels Serveis de Granges Comarcals, que estarien formats per una granja a cada comarca catalana amb la missió d'exercir un control experimental de la producció de la comarca i demostrar pràcticament les innovacions que calien realitzar en la producció.

La descentralització de l'ensenyament i els serveis agrícoles era possible perquè la Generalitat superava l'estretor competencial que havia tingut la Mancomunitat, però també responia a dos plantejaments diferents sobre el desenvolupament del país que tenien aquelles institucions.³³ Mentre que la Mancomunitat havia apostat per articular Catalunya en base a la ciutat de Barcelona, amb uns objectius econòmics i d'integració d'un país esquarterat, la Generalitat en canvi va portar una política de zonificació, que dividia Catalunya en zones la qual cosa permetia reservar les zones per a determinats usos. La proposata de crear granges comarcals especialitzades reforçava la zonificació de Catalunya que va impulsar la Mancomunitat, cosa que contrastava amb els Serveis Tècnics Agricultura de la Mancomunitat, que si bé actuaven per tot Catalunya estaven centralitzats a Barcelona.

³²ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Inv. 238, Llig. Q-109, sessió 23-5-1932.

³³En aquest punt utilitzem la interpretació de Francesc ROCA a *Política econòmica i territori a Catalunya 1901-1939*, Ketres, Barcelona 1979, pp. 202-205.

ORGANIGRAMA DEL PLA D'ORGANITZACIÓ AGRÀRIA DE LA GENERALITAT (1932)

FONT: Elaboració pròpia a partir de les "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", ANC, Inv. 238, Q-139, pp. 37-38.

Un altre conseqüència sobre l'estructuració agrària que va tenir l'esperit de zonificació que tenia la Generalitat va ser l'interès que hi va haver per preservar els boscos de Catalunya, la Generalitat va abocar molts més mitjans a aquesta finalitat del que ho havia fet la Mancomunitat. A través de la creació del Servei Forestal la Generalitat va desplegar gran activitat per preservar les zones arbòries de Catalunya, moltes de les quals pertanyien a grans propietaris que no en feien un ús poc adequat, essent privades la Mancomunitat no va poder fer gran cosa per intervenir-hi, en canvi la Generalitat, des del primer moment va tenir molt interès en la qüestió, posant per davant d'aquesta manera els drets col·lectius per sobre dels individuals.³⁴

Els redactors del pla d'organització agrària de la Generalitat, August Matons i Pere M. Rossell i Vilà van col·laborar amb Nicolau M. Rubió i Tudurí en la preparació d'un *regional planning* per a Catalunya, el qual era un pla que dividia Catalunya per zones. El *regional planning* havia estat encarregat pel govern de la Generalitat per acord del 31 d'octubre de 1931, volien distingir i reservar diferents zones de Catalunya per uns determinats usos, entre les zones que reservava el pla n'hi havia per boscos i usos agrícoles.³⁵ El *regional planning* no es va portar a terme de forma global, es va quedar en un avantprojecte, però diferents iniciatives que va portar el govern de la Generalitat contemplaven una zonificació de Catalunya, és el cas de la protecció dels boscos o del pla d'organització agrària de la Generalitat de 1932.

El pla d'organització agrària de la Generalitat no es va acabar de completar, per la posada en pràctica d'un pla d'organització d'aquelles dimensions calia una estabilitat política, un traspàs definitiu de les competències en agricultura per part de l'Estat i uns recursos que la Generalitat no tenia. Des de dins la Generalitat, l'enginyer agrícola Eduard Simó exposava la desorientació que patien l'organització agrícola de la Generalitat, deia:

Tota l'obra [l'organització agrícola de la Generalitat], pateix de dos defectes. Per un costat, l'organització és migrada, inferior en Serveis en temps de la Mancomunitat; en segon lloc, hi manca coordinació. L'obra pot ésser feta amb bona fe per tothom, però no rendeix el que deuria perquè hi manca una actuació conjunta, una direcció que englobi l'obra cultural, tècnica i en part política del departament.³⁶

³⁴ Antoni FARRERAS, *La Conselleria...* Op. cit., pp. 83-97.

³⁵ Nicolau RUBIÓ I TUDURÍ, *El pla de distribució de zones del territori català (Regional Planning). Examen preliminar i solucions provisionals. Estudis fets segons Decret del Govern de la Generalitat de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1932.

³⁶ Eduard SIMÓ I NOTÓ, "L'actual organització cultural i tècnica del Departament d'Agricultura de la Generalitat. La seva crítica", gener 1934, ANC, Inv. 238, núm. 3759/6.

Davant aquest tipus de crítiques, es va intentar donar una direcció més eficaç a l'organització agrària de la Generalitat. Les dificultats per desenvolupar en un termini de temps breu el pla d'organització agrària esbossat per August Matons i Pere M. Rossell i Vilà van decantar a portar a terme un model mixte, que combinava l'organització agrària que havia portat a terme la Mancomunitat amb el pla Matons-Rossell i Vilà. Sense abandonar l'interès per implantar un model d'organització agrària descentralitzat, la Generalitat es va veure abocada a adaptar el model que havia seguit la Mancomunitat, per això a partir de 1934, com que eren molt reduïdes les granges experimentals que havien estat establertes va ser reforçat el paper dels Serveis Tècnics d'Agricultura, els quals segons el pla Matons-Rossell i Vilà estaven destinats a ser substituïts per les granges experimentals i l'Institut d'Investigacions Científiques.

En espera de rebre més competències, els pressupostos dedicats a agricultura de la Generalitat van patir certa provisionalitat. Els de l'any 1932, va ser una adaptació dels pressupostos de la Diputació de Barcelona i els de 1933 van continuar, amb modificacions a les partides, la tònica general de l'any anterior. Durant el primer trimestre de 1934 van ser prorrogats els pressupostos de 1933, perquè s'esperava el traspàs dels serveis de l'Estat a la Generalitat per poder fer un pressupost definitiu.³⁷ El fet que la valoració dels serveis que es traspassaven els havia de fer una comissió mixta amb una composició paritària però que era el govern de la República la que l'havia de posar en pràctica, va provocar que en aquest any, i també pràcticament durant tota l'etapa en què va funcionar la Generalitat, els traspassos de competències amb els seus recursos quedessin constantment obstruïdes i, per tant, era difícil realitzar uns pressupostos definitius.³⁸

Com que les dificultats que havien impedit aprovar el pressupost de 1933 continuaven, en sessió del 13 de març de 1934 va ser aprovada una nova pròrroga de tres mesos. Finalment, el 19 de juny de 1934 el conseller de Finances, Martí Esteve, va presentar al Parlament de Catalunya el pressupost pel segon semestre de 1934, el qual no era una pròrroga del de 1933, sinó que contemplava els traspassos realitzats fins aleshores. Els

³⁷La discussió sobre la pròrroga dels pressupostos a la sessió del Parlament de Catalunya del 15-12-33, vegeu Diari de Sessions del Parlament de Catalunya, núm. 123, pp. 3009-3030; Van aprovar una llei en què les partides, capítols i pressupostos del primer trimestre de 1934 quedaven fixades en la quantia exacte del 25 % de les votades el 1933.

³⁸José ARIAS VELASCO, *La hacienda de la Generalidad, 1931-1938*, Ariel, Barcelona 1977, pp. 155-56.

PARTIDES RELACIONADES AMB AGRICULTURA I RAMADERIA DELS PRESSUPOSTOS DE LA GENERALITAT

Concepte	Annals		Semestrals	
	1932	1933	1934	1936
-Conseller	--	24.000	15.000	16.000
-Oficines dels Serveis d'Agricultura	--	<u>40.000</u>	--	<u>136.380</u>
-Negociat d'Agricultura i Comerç	--	--	<u>100.617</u>	--
-Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos	10.000	10.000	--	--
-Serveis Tècnics d'Agricultura	108.800	96.000	48.092	77.650
-Serveis de Ramaderia	75.000	78.000	44.960	45.000
-Despreses comuns als dos serveis anteriors	8.500	46.750	21.650	48.092
-Escoles d'Agricultura	<u>181.033</u>	--	--	--
-Escola Superior d'Agricultura	--	276.786	169.908	169.191
-Escola Mitjana i Pràctica d'Agricultura	--	<u>124.900</u>	80.970	67.460
-Extensió d'ensenyaments agrícoles	--	--	--	<u>15.000</u>
-Granja Agrícola de Caldes	422.940	86.000	62.000	61.000
-Granja Oleícola de les Borges Blanques	--	50.000	27.861	5.000
-Granja Avícola Experimental Voramar d'Altafulla	--	51.000	222	--
-Granja del Baix Ebre i la Terra Alta de Bitem	--	--	--	38.000
-Selvicultura	50.000	--	--	--
-Patronat de la Muntanya del Montseny	<u>1.424.000</u>	--	--	--
-Servei de Boscos i Pesca Fluvial	--	<u>439.500</u>	239.450	270.500
-Compromisos agrícoles (subvencions a entitats)	7.500	37.500	13.750	3.750
-Comissions Arbitrals	--	--	28.000	--
-Aportació a la Caixa de Crèdit Cooperatiu	--	--	250.000	250.000
T O T A L	2.287.773	1.360.436	1.102.480	1.203.023

FONT: Elaboració pròpia a partir de GENERALITAT DE CATALUNYA, Adaptació a l'exercici de 1932 del pressupost de l'extingida Diputació de Barcelona per a 1931, Barcelona 1932, pp. 168-183. Ibidem., Pressupost de la Generalitat de Catalunya per a l'exercici econòmic de 1933, Ibidem., ...segon semestre de 1934. Ibidem., ...segon semestre 1936.

presupostos del Departament d'Economia i Agricultura van ser discutits i aprovats uns dies després, el 27 de juny.³⁹

Després dels Fets d'Octubre de 1934, els gestors governatius de la Generalitat van prorrogar els pressupostos del segon semestre de 1934 per poder atendre els serveis de la Generalitat que no havien estat suspesos. Restaurada la legalitat estatutària després de les eleccions del 16 de febrer de 1936, el 26 de març d'aquell any el parlament va aprovar una pròrroga d'aquells pressupostos en espera de poder formar un nou pressupost de la Generalitat pel segon semestre de 1936.⁴⁰ Amb lleugeres modificacions, de caràcter tècnic, el capítol corresponent a Economia i Agricultura del pressupost del segon semestre de 1936 va ser aprovat el 27 de juny.⁴¹

El quadre de la pàgina anterior conté el resum dels diners que, segons els pressupostos, la Generalitat va dedicar a l'agricultura, la ramaderia i els boscos. No hem tingut en compte la suma total de diners del Departament d'Agricultura i Economia perquè algunes de les partides no tenien cap relació amb l'agricultura, en canvi, per donar certa continuïtat hem inclòs les partides dedicades a ensenyament agrícola, que ha partir de 1934 depenien del Departament de Cultura. Alguns conceptes van canviar de nom d'acord amb l'estructuració que, amb el pas dels mesos donaven al Departament d'Agricultura, com que anaven destinades a portar a terme funcions similars, les hem subratllat perquè es pugui veure l'evolució que van seguir. Finalment, abans d'analitzar el pressupost només cal recordar que els pressupostos de 1932 i 1933 són anuals i els de 1934 i 1936 trimestrals.

Destaca la quantitat de diners del pressupost de 1932, però cal precisar que de les 2.287.773 pessetes, 1.675.000 estaven destinades a acabar les obres de la Granja de Caldes de Montbui i, la part més important d'aquells diners al Patronat de la Muntanya del Montseny, amb càrrec a un emprèstit de 30 milions que havia fet la Diputació de Barcelona. Descomptant aquests diners, trobem que els pressupostos relacionats amb el sector agrari van tenir una evolució creixent, que a partir de l'any 1934 reflecteixen un salt quantitatiu com a resposta a un augment de funcions de la Generalitat.

³⁹*Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 27-6-1934, pp. 3935-45.

⁴⁰*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 26-3-1936, núm. 209, pp. 4222-43, el projecte de llei presentat establia que les partides es fixaven en el 50 % de pressupost semestral aprovat el 30-6-1934.

⁴¹*Ibid.*, Sessió de 27-6-1936, núm. 210, p. 4781.

3. El conjunt de l'obra agrària de la Generalitat

A més de portar a terme una política encaminada a formar experts agraris i a oferir serveis tècnics en el camp de l'agricultura i la ramaderia, la Generalitat va prendre tot un conjunt de mesures que, encara que no tenien una relació directa amb la tècnica, també eren necessàries per poder aconseguir desenvolupar el sector agrari català. A diferència de la Mancomunitat, amb unes competències més àmplies, la Generalitat va poder intervenir molt més en aspectes com el crèdit o la cooperació agrària. Per altra banda, dins el conjunt de l'obra agrària de la Generalitat, encara que no afecte directament aspectes tècnics, també hem de contemplar la reforma dels contractes de conreu que va iniciar.

3.1. Els contractes de conreu

Els intents per fer una reforma dels contractes de conreu a Catalunya que va portar a terme la Generalitat, des d'una perspectiva social i política, s'han d'entendre per la necessitat d'aconseguir acabar amb l'agitació social que hi havia al camp català entorn els sistema de contractes de conreu, amb una massa pagesa que donava suport a ERC que volia accedir a la propietat de la terra enfrontada a uns amos rendistes que no volien perdre les seves propietats. Des d'una perspectiva econòmica i tècnica, la reforma dels contractes de conreu era una necessitat urgent, que feia falta per adequar el dret català als nous temps.

Tant la Mancomunitat com la Generalitat de Catalunya van coincidir en la necessitat de portar a terme una renovació del les lleis que regulaven les relacions contractuals al camp català, la diferència que tenien era que mentre la primera volia mantenir el règim de propietat de la terra, la segona, esperonada per la Unió de Rabassaires va fer alguns intents per facilitar l'accés a la propietat de la terra o, com a mínim per permetre una major estabilitat en els contractes, per la gran massa de parcera que conreaven els camps catalans. Sense capacitat legislativa, la Mancomunitat pràcticament només va fer alguns estudis sobre quines eren les reformes més importants que calia introduir per millorar les relacions contractuals, en canvi la Generalitat va afrontar el tema amb una legislació específica.

La necessitat de fer una reforma agrària a través de canviar el sistema de contractes de conreu no era un fet exclusiu de Catalunya, tots els països europeus amb una agricultura en procés de modernització havien hagut d'adequar la seva estructura política a la nova

realitat.⁴² La conflictivitat entorn els contractes de conreu va ser provocada per la possible orientació que podia prendre la reforma, perquè podia afavorir els parcers en les seves aspiracions d'aconseguir la propietat de la terra que treballaven.

El tema dels contractes de conreu ha estat un dels aspectes de la política agrària de la Generalitat que tradicionalment ha estat més investigats, en part perquè en el seu moment va tenir unes repercussions polítiques de primera magnitud. També cal considerar que entorn la Llei de contractes de conreu es van produir uns enfrontaments que anaven més enllà del marc estrictament agrari, promogut per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i la Lliga Catalana va ser presentat un recurs a la Llei de contractes de conreu del 12 d'abril de 1934 davant el Tribunal de Garanties Constitucionals, argumentant que l'esmentada llei sobrepassava els límits de poder legislatiu atribuïts al Parlament de Catalunya. D'aquesta manera quedaven qüestionades unes competències de la Generalitat que limitaven les seves atribucions.⁴³

Els qui s'oposaven a la reforma dels contractes de conreu que va emprendre la Generalitat, volien donar al tema un caràcter estrictament polític, que en gran part el tenia, però també tenia un aspecte econòmic que des del punt de vista de la transformació tècnica del camp català és el que més ens interessa. Joan Garriga Massó afirmava que era un tema polític amb les següents paraules:

No és, doncs, el conflicte actual un problema de justícia ni de millora de les condicions contractuals ni de procurar un més just repartiment de la terra, ni una qüestió de conveniència social. És un problema purament polític que ha nascut de l'aprofitament que uns quants ambiciosos han fet de l'afany de possessió de terra que històricament venia mostrant aquella petita burgesia rural constituïda a Catalunya per la massa de parcers i rabassaires i avui sols per mitjans polítics podrà resoldre's.⁴⁴

La intervenció de la Generalitat en la qüestió dels contractes de conreu és un tema que ha estat força estudiat, per això no entrarem en gaires detalls i només en farem un tractament molt esquemàtic, que segueix el fil de la legislació que hi va haver sobre el tema.⁴⁵ Dues

⁴²Com deia un membre de la Unió de Rabassaires "no ens haurem pas avençat ni inventat res que no hagi esta ja fet" Amadeu ARAGAI, *El problema agrari català*, Barcelona 1933, p. 101.

⁴³Fins i tot hi havia qui qüestionava l'Estatut d'Autonomia tal com estava aprovat, vegeu Emilio SAGUER Y OLIVET, *Transgressiones del Estatuto y de la Constitución del Estado Español por la Generalidad de Cataluña*, Barcelona 1934, p. 39.

⁴⁴Joan GARRIGA I MASSÓ, *Contribució a l'estudi de l'actual conflicte agrari de Catalunya*, Barcelona 1933, pp. 12-13.

⁴⁵Entre la bibliografia que tracta el tema podeu consultar, Emili GIRALT, "El conflicto rabassaire y la cuestión social agraria en Cataluña hasta 1936" a *Revista del Trabajo*, 1965, núm. 7. Albert BALCELLS, *El problema agrari a Catalunya: La qüestió rabassaire (1890-1936)*, Hogar del Libro, Barcelona 1983 (1a. edició Nova Terra, 1968)

setmanes després d'haver estat proclamada la República, el 29 d'abril de 1931, el govern provisional de la República va publicar un decret que posava dificultats als propietaris rurals per desnonar els treballadors del camp. A través dels decrets dels dies 11 de juliol i 6 d'agost s'obria un període de revisió de contractes de conreu, els conreadors podien fer una petició de demanda de revisió davant dels jutjats i, en espera de resolució deixar de pagar una part de la renda.⁴⁶

La promulgació d'aquestes lleis van anar seguides de nombroses demandes de revisió a tot Catalunya, mentre que en general els propietaris es van oposar frontalment a les disposicions governamentals, cosa que va provocar un estat d'agitació al camp català. La Generalitat va intentar mediar en els conflictes, per això va afavorir un acord entre propietaris i dirigents camperols a través del conegut amb el nom de Pacte de la Generalitat, del qual en van sortir més afavorits els propietaris que no els parcers.⁴⁷

Després d'uns mesos d'agitacions, conflictes i negociacions, es van fer les eleccions al Parlament de Catalunya del 20 de novembre de 1932. El partit vencedor ERC, s'havia compromès en la campanya a solucionar el problema dels contractes de conreu. Els rabassaires però s'impacientaven per la lentitud de parlament en legislar sobre el tema, per això la Unió de Rabassaires va organitzar una manifestació a Barcelona el 14 d'abril de 1933, gràcies a la qual van ser accelerades les activitats legislatives del govern i el Parlament de Catalunya.⁴⁸ El 20 d'abril de 1933, va ser presentat un projecte de llei que regulava la redempció de la rabassa morta i, finalment, el 26 de juny del mateix any, en espera de presentar una llei definitiva, era aprovada pel Parlament una llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu.

L'aprovació d'una llei definitiva sobre els contractes de conreu va ser ajornada successivament, fins que el dia el 11 d'abril de 1934 el Parlament català va votar la Llei de Contractes de Conreu, tots els diputats hi van votar a favor, els diputats de la Lliga Catalana

i Joaquim de CAMPS I ARBOIX, *Història de la Llei de Contractes de Conreu*, Rafael Dalmau, Barcelona 1971.

⁴⁶Sobre les demandes de revisió de contractes presentades als diferents partits judicials i províncies de Catalunya vegeu "Informe donat pel Govern per la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona, el 18 de juliol de 1932" a GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu a Catalunya (Documents per al seu estudi)*, Barcelona 1933, pp. 119-154. La província de Lleida va presentar 909 demandes, la de Girona 1.577, la de Tarragona 4.461 i la de Barcelona 23.024.

⁴⁷A. BALCELLS, *El problema agrari...*, *Op. cit.*, pp. 140-41.

⁴⁸Nònit PUIG I VILA, *Què és la Unió de Rabassaires*, Barcelona 1935, pp. 75-86. Hi ha la transcripció del text que una comissió de la Unió de Rabassaires va donar al president de la Generalitat, Francesc Macià.

no assistien al Parlament Català des de principis d'any.⁴⁹ La Llei de Contractes de Conreu estava orientada a convertir en propietaris, dins els límits d'un patrimoni familiar econòmicament suficient, tots els pagesos catalans. Facilitant l'accés a la propietat de la terra, el partit que governava la Generalitat tenia la intenció d'aconseguir una estabilitat econòmica i social al camp català.

Des de les files de la Unió de Rabassaires, Nònit Puig exposava que la llei de contractes de conreu pretenia tres coses. Primer, donar una solució definitiva al problema de la rabassa morta. Segon, reglamentar les parceries. Tercer, posar ordre en tot el que feia referència als arrendaments, per evitar que cada propietari es fes a la llei a la seva mida.⁵⁰ Pensava que era una llei conservadora, deia:

La llei de Contractes de Conreu era una llei absolutament conservadora. Era una llei que podia ésser votada per tota persona sensata, per tota persona desitjosa de conservació social, de tothom que tingués el més lleu sentit de la realitat que es vivia en el moment que fou projectada i votada. Era una llei que podien votar sense majors objeccions, els homes de la Lliga d'en Cambó i també els homes de l'Institut de Sant Isidre. En un mot: no feia res més que regular el dret de la propietat.⁵¹

La Llei de Contractes de Conreu no era una improvització que havia estat legislada per calmar l'agitació camperola, sinó que obeïa a la vella reivindicació republicana de facilitar l'accés a la propietat de la terra per aquells que la treballaven.⁵² La llei era reformista, amb un caràcter moderat, perquè la distribució de la terra era prevista que es realitzaria en base al respecte de la propietat privada i evitava així canvis més revolucionaris.

Aprovada la Llei de Contractes de Conreu, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre va promoure la presentació d'un recurs al Tribunal de Garanties Constitucionals, que va ser presentat pels diputats de la Lliga Catalana. Després d'escoltar els arguments per presentar el recurs i la defensa que en va fer el comissari de la Generalitat, Amadeu Hurtado, el dia 8 de juny de 1934 el Tribunal de Garanties Constitucionals anul·lava la Llei de Contractes de Conreu considerant que el Parlament Català era incompetent per legislar sobre aquella

⁴⁹Vegeu el text oficial de la Llei a *Llei de Contractes de Conreu (Llei d'11 d'abril del 1934)*, Llibreria Castells, Barcelona 1934.

⁵⁰N. PUIG, *Op. cit.*, pp. 119-20

⁵¹*Ibid.*, pp. 120-21.

⁵²A. BALCELLS, *El problema...*, *Op. cit.*, pp. 195-96.

matèria.⁵³ Aquesta anul·lació va deixar en una situació molt difícil el govern de la Generalitat, que veia qüestionada la seva capacitat legislativa en una de les primeres lleis importants que havia promulgat.

Desafiant la sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals, el 14 de juny el Parlament Català va tornar a aprovar la Llei de Contractes de Conreu tal com havia estat aprovada per primera vegada. Després de negociacions, la Generalitat va aconseguir que el govern de Madrid acceptés la Llei de Contractes de Conreu, van haver però d'introduir algunes modificacions en el reglament que havia de regir la Llei, aprovades pel Parlament de Catalunya el 21 de setembre de 1934, però no va poder ser posada a la pràctica perquè pocs dies després es van produir els Fets d'Octubre i, un cop van haver passat, la Llei de Contractes de Conreu va quedar suspesa. A partir d'aquella data, sense unes lleis que ho poguessin impedir, molts propietaris van desnonar els seus parcers.⁵⁴

Deixant de banda la qüestió de política parlamentària, en relació amb la política de transformació tècnica del camp català, la Llei de Contractes de Conreu representava una ordenació jurídica necessària per actualitzar el sistema de contractació vigent a Catalunya en aquells moments, que havia quedat arcaïtzat. La necessitat d'una ordenació jurídica no era un cosa exclusiva de Catalunya, tots els països que es trobaven en un procés de modernització, més tard o més d'hora havien hagut d'adequar l'estructura jurídica a les condicions de desenvolupament en què es trobava l'agricultura.⁵⁵

La Mancomunitat ja havia tingut en compte la necessitat d'una modernització del dret català en relació als contractes de conreu, però la falta de competències només li havia permès fer estudis sobre quines eren les coses necessàries a canviar. Independentment de l'orientació que tingués, l'aprovació d'una llei sobre els contractes de conreu era necessària per intentar tancar els conflictes socials al camp català, però també perquè representava una ordenació del treball al camp i una distribució de la terra més adequada a les condicions de

⁵³GENERALITAT DE CATALUNYA, *La Llei de Contractes de Conreu davant el Tribunal de Garanties Constitucionals*, Departament de Justícia i Dret, Barcelona 1934, Conté la documentació i els informes a l'entorn d'aquesta qüestió.

⁵⁴Per una relació dels parcers desnonats a Catalunya vegeu UNIÓ DE RABASSAIRES, *Els desnonaments rústics a Catalunya*, Barcelona 1935.

⁵⁵Així ho explicava el conseller de Justícia i Dret de torn, Pere Coromines, el 13 de maig de 1933, quan deia "No és a Catalunya solament on l'Estat ha hagut d'intervenir per a facilitar una ordenació del treball del camp i una distribució de la terra més adequades pel millor profit de l'economia nacional." vegeu GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de Conreu a Catalunya (Documents per al seu estudi)*, Publicacions del Departament de Justícia i Dret, Barcelona 1933, pp. 7-8.

desenvolupament econòmic del camp català, era una urgència històrica que finalment la Generalitat va afrontar.⁵⁶

Tot i coincidir en la necessitat de donar una ordenació jurídica al camp català, la diferent base social que donava suport als governs de la Mancomunitat i la Generalitat van portar a un plantejament diferent de la reforma dels contractes de conreu. La Mancomunitat va tenir una actitud més paternalista, en el sentit que va intentar portar a terme una adequació jurídica mínima, sense canviar la composició social del camp català. La Generalitat, en canvi, va anar una mica més enllà i, encara que la Llei de Contractes de Conreu era força conservadora i respectava en gran part els contractes de parceria, va representar una ordenació jurídica que afavoria els parcers en aspectes en els que abans estaven força indefensos.

Al voltant de la Llei de Contractes de Conreu va girar una gran polèmica, que era una conseqüència de l'enfrontament social que hi havia entorn d'aquesta qüestió. Des del punt de vista d'aquesta tesi però, el que més ens interessa destacar de la Llei de Contractes de Conreu és que va ser un intent d'ordenació jurídica del camp català, que en un sentit o altre era del tot necessària per permetre el desenvolupament econòmic del camp català. Per problemes polítics però no va poder ser posada a la pràctica.

3.2. El crèdit agrícola

A més de portar a terme una ordenació jurídica del sistema de contractes de conreu al camp català, el procés de modernització del sector agrari català, també feia falta organitzar un sistema de crèdit que facilités a agricultors i ramaders poder aconseguir crèdits barats. El desenvolupament dels sindicats agrícoles feia convenient la necessitat d'una institució de crèdit que, sense ànim de lucre, pogués prestar una ajuda econòmica, uns capitals a bon preu per al millorament de l'agricultura, la seva industrialització i comercialització.

La intenció de crear un sistema de crèdit agrícola tenia el precedent de la Caixa de Crèdit Comunal que havia creat la Mancomunitat, la qual cosa era destacada pels organitzadors de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu de la Generalitat.⁵⁷ Hi havia però una diferència, la Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat havia estat creada especialment per donar crèdits als ajuntaments dels petits municipis i, a més a més, també

⁵⁶ Albert Balcells planteja en termes similars aquesta urgència a la p. 187 de la seva obra ja citada.

⁵⁷ GENERALITAT DE CATALUNYA, *Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu. Llei, Decrets, Estatuts*, Barcelona 1935, p. 5.

podia donar crèdits als sindicats agrícoles en la construcció d'obres. En canvi, la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu havia estat especialment creada per concedir préstecs als sindicats agrícoles i cooperatives populars i, de forma provisional en espera que fos creada una institució de crèdit comunal, també podia concedir crèdits als petits municipis. Les dues institucions tenien mecanismes per concedir crèdits agrícoles, però en la caixa organitzada per la Generalitat aquesta funció era molt més important.

Una altra diferència important era que, mentre la Caixa de Crèdit Comunal era una entitat que tenia un capital provinent exclusivament de la Mancomunitat, la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu era una entitat mixta amb aportacions de capital de la Generalitat i les caixes de crèdit catalanes.⁵⁸ Hi havia aquesta diferència perquè la Caixa de Crèdit Comunal era una entitat que, provisionalment cobria les funcions de crèdit agrícola, en espera d'organitzar una entitat dedicada al crèdit agrari que també hauria tingut un caràcter mixt. En canvi, entre altres coses, la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu pretenia ser una solució definitiva al tema del crèdit agrari.

L'organització d'una institució de crèdit agrícola era una necessitat de l'agricultura catalana. Abans de la creació de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, la Generalitat ja havia rebut algunes demandes de crèdit per part de sindicats agrícoles, a les quals contestava que de moment el crèdit agrícola estava en vies d'organització.⁵⁹ En altres casos la Generalitat va concedir avals a entitats agrícoles perquè poguessin obtenir un crèdit en una caixa privada, és el cas de la Unió de Colliters d'Avellanés del Camp de Tarragona, entitat dedicada a la defensa dels preus de les avellanés de la qual n'era president Josep Mestres i Miquel, que va rebre un aval de 500.000 pessetes, ampliat més endavant en 300.000 pessetes més.⁶⁰

Els primers passos per tal d'organitzar la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu van començar a partir d'una llei del 4 d'agost de 1933, que autoritzava al govern de la

⁵⁸Inicialment, segons reunió del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos estava previst que hi hagués les següents aportacions de capital previstes: 25 % de la Generalitat de Catalunya, segons establia l'article 5è de la Llei; 30 % de la Caixa de Pensions; 30 % de la Federació Regional de Caixes d'Estalvi i 15 % de les caixes rurals i cooperatives. Vegeu sessió del 15-9-1933, ANC "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Inv. 238, Q-109, p. 66.

⁵⁹Són els casos l'any 1933 del Sindicat Vinícola del Baix Priorat i Caixa Rural, per afrontar la collita de vi i també del Sindicat Agrícola de Vilamaniscle, per construir un trull d'oli, ANC, Inv. 238, Llig. 3754/8.

⁶⁰Aval de la Generalitat a l'operació de crèdit concertada per la Unió de Colliters d'Avellanés del Camp de Tarragona amb la Caixa de Pensions per a la Velleja i d'Estalvis", 1932, ANC, Inv. 238, Llig. Q-453/114. Vegeu també UNIÓN DE COLLITERS D'AVELLANÉS DEL CAMP DE TARRAGONA, *Assemblea General de Delegats que tindrà lloc a Reus el dia 26 de febrer de 1933*, Reus 1933.

Generalitat a crear l'esmentada caixa. Tenia com a finalitat realitzar tota mena d'operacions bancàries i de crèdit amb els sindicats, les caixes agrícoles, les cooperatives de consum i producció, per ajudar el seu expandiment i funcions de crèdit, compres, vendes, exportacions, explotacions, adquisicions de propietats, construccions, manufactures, mutualisme i les altres que els siguin peculiars.⁶¹ Uns mesos més tard, el 26 de gener de 1934, un Decret del govern de la Generalitat creava la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu.⁶² També facultava el conseller d'Economia i Agricultura, que des de feia pocs dies era Joan Comorera, a constituir la comissió que havia de redactar els estatuts de la nova entitat i a fer les gestions necessàries per posar en funcionament la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu de forma definitiva.

Per ordre del 29 de gener, era nomenda la Comissió Organitzadora de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, formada inicialment per Josep Calvet i Mora, president; Antoni Dot i Arxer, Armand Arquer i Dordal, Josep Sugranyes i Ardèvol, Miquel Mestres i Avinyó, Daniel Jufresa i Roca, Joan Coloma i Chalmeta i Antoni Vilardebò i Alegret.⁶³ Per problemes d'incompatibilitat, Josep Calvet, diputat al Parlament de Catalunya i membre de la Unió de Rabassaires va presentar la renúncia i com a president de la comissió va ser nomenat Antoni Dot. La Comissió Organitzadora es va reunir per primera vegada el dia 3 de febrer, després d'algunes reunions, el dia 17 de març van quedar enllestits els Estatuts de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, els quals van ser lliurats al conseller d'Economia i Agricultura el dia 21 de març, per un Decret del 24 d'abril la Comissió va cessar en els seus càrrecs.⁶⁴

La Comissió Organitzadora tenia el termini d'un mes per presentar un projecte d'estatuts de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu. La primera reunió va tenir lloc el dia 3 de febrer, després d'algunes reunions, el dia 17 de març van quedar enllestits els Estatuts de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, els quals van ser lliurats al conseller d'Economia i Agricultura el dia 21 de març.⁶⁵

⁶¹ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 12-8-1933, núm. 78.

⁶² *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 31-1-1934, núm. 31, p. 541.

⁶³ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 1-2-1934, p. 574.

⁶⁴ ANC, "Memòria dels treballs realitzats per la Comissió Organitzadora de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu", Inv. 238, Llig. 3763/33 presentada el 25-4-1934.

⁶⁵ ANC, "Memòria dels treballs realitzats per la Comissió Organitzadora de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu", Inv. 238, Llig. 3763/33 presentada el 25-4-1934.

Segons els seus estatuts, la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu era de caràcter mixte, hi participava la Generalitat, els sindicats agrícoles, les cooperatives i les mutualitats, les caixes oficials d'estalvi i altres entitats similars. La caixa tenia el seu domicili central a Barcelona però hi havia la voluntat de crear una sucursal a cada zona agrícola catalana. El capital social era de 10 milions de pessetes, que podia ser ampliable, la Generalitat aportava com a mínim el 25% del capital fundacional.⁶⁶ Les operacions de crèdit agrícola permeses eren afectaven l'adquisició d'utilitatge, les obres, compra de finques, treballs agrícoles, etc. La Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu podia concertar operacions amb les associacions agrícoles i ramaderes, constituïdes per agricultors, siguin o no propietaris, que conressin la terra o criessin bestiar d'una manera directa, real i efectiva. La Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu podia concedir crèdits a curt, mitjà i llarg termini per un import que no podia excedir el 50% del capital efectiu de l'entitat que el sol·licitava.

Un Decret del 24 d'abril de 1934 substituïa la Comissió Organitzadora de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, que ja havia acomplert les tasques d'organització que li havien estat encomandades, per un Comitè Directiu, el qual va quedar configurat de la forma següent: el president de la Generalitat de Catalunya, president; el conseller d'Economia i Agricultura, vice-president primer; els senyors consellers de Finances i Governació, Antoni Dot i Arxé, Joan Roca i Trillas i Ramon Piferrer i Bellmunt, vocals.⁶⁷ El mateix Decret nomenava com a director de la institució a Manuel Miró i Esplugas, que actuaria com a secretari del Comitè Directiu.

El 1 d'agost de 1934 va començar a operar la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu. En una entrevista a concedida a la premsa Joan Comorera, el conseller d'Economia i Agricultura parlava de la importància de la nova entitat de crèdit, que complia les funcions que feien entitats similars a altres països, amb la particularitat que era una de les poques que situava al costat del crèdit purament agrícola al costat d'altres organitzacions cooperativistes de tipus industrial i comercial, hi havia un interès en lligar aquestes formes cooperativistes perquè el conseller creia que per sobre de la seva diversitat formal tenien interessos que els hi éren comuns.⁶⁸ Joan Comorera també feia una crida a la col·laboració de les cooperatives amb la nova Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu. Finalment, deia que dels 10 milions de

⁶⁶GENERALITAT DE CATALUNYA, *Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu...*, *Op. cit.*, pp. 17-40.

⁶⁷*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 30-4-1934, p. 629.

⁶⁸"La Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu. Una entrevista amb el conseller d'Economia i Agricultura" a *L'Opinió*, 7-8-1934.

pessetes de capacitat que donava la Llei, 5 havien estat compromesos per la Generalitat, la qual ja havia fet la primera aportació, d'altres entitats ja havien fet aportacions, amb la qual cosa ja hi havia capital suficient per entrar plenament en la realització de la seva funció.

Tot i que un parell de mesos després es van produir els Fets d'Octubre, la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu no va ser suprimida. Durant el primer any de funcionament, des de l'organització fins el 31 d'agost de 1935, la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu va realitzar operacions de crèdit per un valor total de 1.371.500 pessetes, de les que 831.000 corresponien a operacions amb sindicats agrícoles i 540.500 amb cooperatives populars.⁶⁹

3.3. L'associacionisme agrari

El govern de la Generalitat va promoure el cooperativisme com a model d'organització agrària del camp català, d'aquesta manera entroncava amb la política cooperativista que havia portat a terme la Mancomunitat. Però tot i existir una línia de continuïtat entre ambdues institucions pel que fa al foment del cooperativisme agrari, hi havia una diferència en el model de cooperatives que van fomentar les dues institucions. La Mancomunitat va promoure l'organització a Catalunya de molts sindicats agrícoles amb caràcter mixte, de propietaris i agricultors, que estatutàriament quedaven sota el domini dels propietaris. La Generalitat en canvi va intentar transformar aquells sindicats agrícoles en associacions més democràtiques, en què tant els propietaris com els agricultors tenien els mateixos drets i deures.⁷⁰

Tant en el model cooperativista de la Mancomunitat com en el de la Generalitat, la funció econòmica dels sindicats agrícoles era la mateixa, la d'unir esforços individuals per millorar les condicions de compra, producció i comercialització de productes agraris. Però en el model d'organització interna dels sindicats agrícoles hi havia grans diferències, cosa que va provocar que alguns dels dirigents de sindicats agraris constituïts en temps de la Mancomunitat s'oposessin fermament a la legislació que sobre els sindicats agrícoles va decretar la Generalitat, perquè veien que les mesures igualitàries que introduïen podien fer perdre el control que tenien els propietaris sobre els sindicats agrícoles.

A diferència de la Mancomunitat, que per manca de competències només es va poder ocupar de fomentar l'organització de sindicats agrícoles i assessorar-los tècnicament, la

⁶⁹"Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu" a *Pagesia*, 2-11-1935, núm. 168, pp. 1.

⁷⁰Un diferènciació similar la fa Georges FAUQUET, "La coopération agricole et la question agraire en Catalogne", *Extrait de la Revue des Études Coopératives*, Paris juliol-setembre de 1938, núm. 68, pp. 3-4.

Generalitat va rebre les competències sobre els sindicats agrícoles per part del govern de l'Estat, cosa que li va permetre introduir una legislació pròpia sobre els sindicats agrícoles.

A partir del 1 de gener de 1934, segons un acord de la Comissió Mixta de la sessió del 21 de novembre de 1933, eren traspassats a la Generalitat els serveis dedicats a cooperatives, mutualitats, pòsits i cooperatives, sindicats i pòsits agrícoles, els quals per acord del consell Executiu de la Generalitat van passar a dependre del Departament d'Economia i Agricultura.⁷¹ Unes setmanes més tard, el 17 de febrer, el Parlament de Catalunya aprovava la Llei de Bases de la Cooperació per a cooperatives, mutualitats i sindicats agrícoles, la qual era una llei bàsica comuna que pensaven complementar amb una llei especial per a cada una de les diferents menes de cooperatives que existien.⁷²

Entre les normes que decretava la Llei de Bases de la Cooperació destaca en l'article primer el fet que s'establia, que totes les entitats de caràcter cooperatiu havien d'estar regides per una assemblea, no podien tenir lligams amb organismes polítics ni religiosos, no podia ser posat un límit al nombre de socis i havien de tenir igualtat de dret de vot per a tots els socis. També proposava la creació del Consell Superior de la Cooperació, que s'havia de constituir en el termini de dos mesos, el qual seria l'organisme encarregat de l'estudi, proposició i difusió de les disposicions legals referents a la cooperació. També tenia la missió de fomentar, afavorir i registrar el moviment cooperatiu català, inspeccionar les societats i tutelar-les quan fos necessari.

La Llei de Bases de la Cooperació per a Cooperatives, Mutualitats i Sindicats Agrícoles havia estat redactada per una comissió extraparlamentària, quan era conseller d'Agricultura i Economia Joan Ventosa, destacat dirigent del moviment cooperatista català. Presentada al Parlament de Catalunya el 22 de desembre de 1933, va ser aprovada quan Joan Comorera era conseller d'Economia i Agricultura, tot i el canvi de conseller, la llei va conservar l'esperit original de la comissió que l'havia redactat.

Un Ordre del 2 de març de 1934 designava com a membres de del Consell Superior de Cooperació, com a representants dels sindicats agrícoles van ser nomenats, Carles Jordà i Fages, de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, i Josep Calvet i Mora, de la Unió de Rabassaires.

⁷¹ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, Decret de l'1-1-1934 publicat el 21-1-1934, pp. 329-330.

⁷² *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 20-1-1934, pp. 961-66.

Com a complement de la Llei de Bases de la Cooperació, el 30 març de 1934, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de Sindicats Agrícoles.⁷³ La Llei de Sindicats Agrícoles havia estat elaborada a partir del Projecte de Bases de Constitució de Sindicats Agrícoles, elaborat per Francesc Santacana (USA) i Pere Coll (Federació Sindical Agrària de Girona), membres de la Secció d'Acció Social Agrària del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, organisme que el va aprovar en la sessió del 18 de juliol de 1932 i que, el consell de la Generalitat, el 15 de setembre d'aquell mateix any, declarà que el projecte seria sotmés en el moment oportú al Parlament de Catalunya.⁷⁴

El Projecte de Bases de Constitució de Sindicats Agrícoles de 1932 s'havia elaborat d'acord amb la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906, en canvi la Llei de Sindicats Agrícoles de 1934 partia de la Llei de Bases de la Cooperació de 1934, per això encara que la Llei de Sindicats Agrícoles de 1934 seguia alguns dels aspectes del Projecte de Bases de Constitució de Sindicats Agrícoles, en altres tenia notables diferències. La dependència de la Generalitat i una major democratització dels òrgans de decissió dels sindicats eren alguns dels canvis que contemplava la Llei de Sindicats Agrícoles de 1934.

Per tal que els Sindicats Agrícoles que ja estaven constituïts des de feia anys poguessin adequar els seus estatuts a la nova legalitat, la Llei de Sindicats Agrícoles de 1934 tenia una disposició transitòria en què els donava un termini d'un any per fer els canvis que fossin necessaris.

Les lleis que regulaven el funcionament dels sindicats agrícoles a Catalunya van ser criticades per alguns sectors agraris, perquè veien que les mesures democratitzadores que introduïen, com era el cas de no deixar posar un límit al nombre de socis i l'obligació a donar el mateix dret a vot a tots els socis, tant si eren propietaris com no, podien facilitar el desplaçament dels òrgans de direcció de les persones que controlaven els sindicats, a més tampoc veien amb bons ulls la creació d'una comissió inspectora dels sindicats. Hi havia qui augurava que les lleis del Parlament Català sobre sindicats agrícoles serien la mort d'aquestes entitats i que, per subsistir, s'haurien de convertir en societats anònimes o mercantils.⁷⁵

Mentre que des de la Unió de Rabassaires es donava ple suport a la Llei de Sindicats Agrícoles de 1934, des de sectors agraris vinculats a la Lliga Catalana la criticaven.

⁷³ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 13-4-1934, pp. 261-66.

⁷⁴ ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", sessió 18-7-1932, pp. 48-54.

⁷⁵ C., "La Llei de Sindicats Agrícoles" a *Agricultura i Ramaderia*, agost 1934, núm. 8, pp. 152-53.

S'oposaven al fet que es deixessin les portes obertes a l'admissió de nous socis i tampoc no acceptaven la responsabilitat limitada, o sigui que quedés especificat amb una fórmula o quantia clara el compromís de responsabilitat de cada soci. Punts que la Unió de Rabassaires els veia com uns dels principis del cooperativisme internacional.⁷⁶

Un dels principals opositors a la Llei de Sindicats Agrícoles de 1934 era Albert Talavera, de la Federació Agrícola de la Conca de Barberà. També Ramon Vidal de Montpalau del Sindicat Agrícola de Cervera i de la la USA criticava l'esmentada llei, en l'assemblea general del Sindicat Agrícola de Cervera en què es tractava d'adaptar els estatuts d'aquella entitat que ell presidia amb la Llei de Sindicats Agrícoles de 1934, Ramon Vidal de Montpalau es va enfrontar amb els delegats del Consell Superior de la Cooperació.⁷⁷

L'interès de la Generalitat per promoure les associacions agràries no es va limitar només als Sindicats Agrícoles, sinó que també des dels seus inicis la Generalitat va donar alguns passos en favor del mutualisme agrari. En sessió del 23 de novembre de 1931, el Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos per complir els decrets del Ministeri de Treball del 25 d'agost i 2 de setembre que obligaven a la constitució de mútues patronals agrícoles per a l'exercici de la Llei d'Accidents de Treball dels obres agrícoles, va proposar que la Generalitat promogués la constitució i si calia la direcció d'aquest tipus de mutualitats.⁷⁸

Un dictamen del consell de la Generalitat va acceptar la proposta, però l'organització de mutualitats agrícoles la van portar a terme els sindicats agrícoles per seu compte i, al final, la Generalitat va fer poc en aquest sentit.⁷⁹ Així és que la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA) i la Unió de Rabassaires tenien organitzades unes seccions mutuels per atendre els accidents de treball dels seus associats.

Tot i els intents d'intervenir en la qüestió de les mutualitats, la principal actuació de la Generalitat respecte les associacions agràries va ser la legislació que va aprovar el Parlament de Catalunya respecte els sindicats agrícoles, cosa que va ser gràcies al raspàs que van rebre de l'Estat d'acord amb l'Estatut d'Autonomia. Encara que per un període de pocs anys, la Generalitat va tenir plenes competències en relació als sindicats agrícoles i, des

⁷⁶"En defensa de la Llei Catalana de Sindicats Agrícoles" a *La Terra*, 15-1-1936, núm. 518, pp. 3.

⁷⁷"Corresponsalia" a *Pagesia*, 18-7-1936, núm. 205, p. 1.

⁷⁸ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Sessió 23-11-31, p. 9.

⁷⁹ANC, "Proposta del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos al Govern de la Generalitat per que promogui la constitució de les Mutualitats patronals agrícoles", Lligall Q-452/83.

d'aquesta insitució es va promoure una democratització dels sindicalisme agrari que va topar amb la resistència d'alguns dirigents agraris.

3.4. La defensa de la producció agrària catalana

Per defensar els productes agraris catalans, la Generalitat va prendre unes mesures de tipus legal i organitzatives que no tenien una relació directa amb el foment de noves tècniques de producció. La Mancomunitat va defensar l'agricultura catalana a través d'una acció tècnica agrària, que facilités el procés de transformació tècnica de l'agricultura i la ramaderia catalana. La Generalitat va continuar en aquesta línia, però a més va portar a terme algunes iniciatives per aconseguir una major competitivitat dels productes agraris catalans.

Una de les prioritats del conjunt de la política agrària de la Generalitat va ser la d'afrontar la qüestió dels contractes de conreu, un cop el Parlament de Catalunya havia legislat sobre aquesta qüestió, la Generalitat va tenir interès en introduir mesures per aconseguir uns majors beneficis pels agricultors de la terra, perquè no n'hi havia prou en facilitar l'accés a la terra dels agricultors, sinó que també calia assegurar que poguessin viure del camp. El aquesta direcció el diputat al Parlament de Catalunya, Manuel Galés, afirmava que "després de fer avançar l'Estatut jurídic dels conreadors, la tasca més urgent era la de revaloritzar els productes i donar-los sortida a preus remuneradors."⁸⁰

Els límits de l'Estatut d'Autonomia no permetien que la Generalitat pogués dictar mesures proteccionistes pels productes catalans, per això la seva actuació no va poder anar més enllà del que deixava el marc estatutari. La Generalitat va intentar fer complir estrictament les lleis de la República quan afavorien la producció agrària catalana, en el cas que la legislació de la República no fos favorable als interessos de la producció catalana va pressionar perquè es prenguessin mesures específiques per Catalunya. Tres productes que van rebre moltes atencions per la seva comercialització van ser el blat, el vi i l'arròs.

Catalunya era deficitària en blat, sobre les importacions de blat la Generalitat pràcticament no hi podia fer res, perquè l'Estat es reservava tot el que feia referència a importacions, la Generalitat quedava reduïda a intentar influir en la Junta d'Aranzels.⁸¹ La indústria farinera catalana necessitava més blat del que es produïa a Catalunya, les farineres

⁸⁰Manuel GALÉS I MARTÍNEZ, *El problema del vi a Catalunya*, Barcelona 1936, (Estudi Publicat al diari *La Humanitat* durant la tardor de l'any 1935, p. 5.

⁸¹ANC, "Informe sobre les importacions de blats", 1933, Inv. 238, Llig. 3754/2.

gestionaven constantment permisos d'importació de partides de blat de l'estranger perquè era més econòmic que el blat provinent de Castella. Els productors de blat s'oposaven a la importació de blat de l'estranger perquè feien disminuir el preu, per això les importacions de blat de l'estranger eren restringides. La situació respecte el blat, amb una gran demanda, una producció limitada i les importacions limitades, va afavorir que sorgissin comerciants que especulaven amb el preu del blat, l'emmagatzemaven per aconseguir comprar el blat barat als productors i vendre'l car.

Tot i les mesures proteccionistes del blat, molts petits agricultors a causa de la necessitat es veien obligats a vendre el blat a un preu molt per sota del que aconseguien els comerciants que especulaven amb aquell cereal, cosa que repercutia en el preu d'un aliment de primera necessitat com era el pa. Per controlar el comerç del blat el ministre d'Agricultura, Cirilo del Río, per Decret del 30 de juny de 1934 establia la taxa o preu mínim que s'havia de satisfer al colliter de blat durant aquell any agrícola.⁸²

El 15 de juliol de 1934, recollint les disposicions del ministre d'Agricultura, el Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat, que en aquells moments tenia Joan Comorera com a conseller, va publicar una ordre que donava instruccions sobre la intervenció en el comerç del blat i la farina a Catalunya.⁸³ Aquella ordre creava la Junta Central de Contractació del Blat, que tenia com a principal missió fer complir amb eficàcia els preus de taxa del blat. La Junta Central de Contractació del Blat estava presidida pel diputat del Parlament de Catalunya, Josep Companys i Jover, el secretari era Josep M. Soler i Coll, cap del Servei de Terra Campa de la Generalitat; com a vocals tenia representants dels sindicats agrícoles, dels farinares els comerciants de cereals i els forners. Uns dies més tard, una ordre del Departament d'Economia i Agricultura obligava a constituir les Juntes Locals de Contractació del Blat, les quals havien d'informar la Junta Central sobre les infraccions o irregularitats en la compra-venda de blat a cada municipi.⁸⁴

A més de posar en pràctica les disposicions del Ministeri d'Agricultura, el Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat va emprendre algunes iniciatives pròpies per poder fer complir la taxa del blat a Catalunya. Per controlar la procedència del blat, tots els agricultors catalans havien de declarar a l'ajuntament del seu terme municipal

⁸²Decret publicat per a la seva difusió al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 11-7-1934, pp. 207-209.

⁸³*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 15-7-1934, pp. 309-10

⁸⁴*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 21-7-1934, p. 439.

el blat que tenien disposat per a vendre, també totes les partides de blat i de farina que entraven a Catalunya havien d'anar acompanyades de la corresponent guia i permís lliurats per la Junta Local de la població d'origen i de la Junta Central de Contractació de Blat de Catalunya.⁸⁵ Els qui incomplien aquestes condicions per poder comerciar amb el blat eren perseguits i sancionats.

La política de la Generalitat respecte el blat va ser durament criticada fora de Catalunya, afirmaven que no es deixava entrar blat castellà perquè hi entrava blat estranger més barat, quan la veritat era que el Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat només feia complir la taxa del blat. En canvi, els agricultors catalans estaven d'acord amb les mesures que havia pres la Generalitat.⁸⁶ Fins i tot, personatges que havien criticat les lleis aprovades pel Parlament Català sobre els sindicats agrícoles aprovaven sense reserves la política que havia seguit Joan Comorera des del Departament d'Economia i Agricultura, com és el cas de Ramon Vidal de Montpalau, que afirmava que gràcies a les disposicions de la Generalitat s'havia pogut fer complir en bona part els preus de taxa del blat.⁸⁷

Gràcies a les mesures de control, la Generalitat va aconseguir que els productors catalans venguessin tot el blat que havien declarat al preu de taxa en un termini de temps curt, cosa que beneficià a tots els colliters catalans sense distinció, però especialment aquells que es veien obligats a vendre'l aviat per poder afrontar altres pagaments.⁸⁸

Després de dos mesos de vigilància sobre la taxa del blat, les existències de blat català ja eren força reduïdes, és caculava que la producció catalana només cobria el consum d'un trimestre. En aquesta situació, Joan Comorera va afavorir un acord perquè els representants dels gremis afectats comprassin en bloc el blat català que encara no havia estat venut. A partir d'aquest moment la Junta Central de Contractació de Blat va disminuir la seva activitat, perquè el seu principal objectiu, el de vendre el blat a preu de taxa ja havia estat complert.

Després dels Fets d'Octubre de 1934, les mesures que havia pres Joan Comorera van ser supeses, aquest fet i la bona collita d'aquell any van provocar que baixés el preu del blat. En una assemblea de cerealistes, s'afirmava que els agricultors havien de vendre el blat al

⁸⁵Vegeu A. FARRERAS, *De la setmana...*, *Op. cit.*, p. 176 i *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 4-8-1934, p. 754-55.

⁸⁶Vegeu l'editorial "La qüestió bladera. Conseqüències" a *Pagesia*, 15-9-34, núm. 110, pp. 1-2.

⁸⁷Ramon VIDAL DE MONTPALAU, "La qüestió bladera. Som així" a *Pagesia*, 4-8-1934, núm. 104, pp. 1-2.

⁸⁸Així es manifesta A. FARRERAS, *De la setmana...*, *Op. cit.*, p. 181.

preu que dictava la "golafreria" dels compradors.⁸⁹ L'any 1936, poc després de tornar a recuperar el seu càrrec de conseller d'Economia i Agricultura, Joan Comorera va restablir la Junta Central de Contractació del Blat que tan bons resultats havia donat l'any 1934.⁹⁰

L'èxit que va tenir la Junta de Contractació del Blat va animar a emprendre mesures similars per altres productes de la terra, en el cas del vi, la Generalitat va intentar portar a terme una actuació similar a la que havia portat amb la qüestió del blat, la de fer complir les lleis del Ministeri d'Agricultura. Aquesta era la determinació del conseller d'Economia i Agricultura, Joan Comorera just abans d'iniciar un conjunt de mesures per solucionar el problema de la comercialització del vi.⁹¹

A diferència del blat, producte del que Catalunya n'era deficitària, a Catalunya es produïa més vi del que es consumia, la gran producció de vi sumada a la crisi mundial havia provocat una disminució de les exportacions, cosa que des de feia anys havia provocat una disminució dels preus del vi. Per intentar solucionar la difícil situació per la que travessava el vi, el govern espanyol havia pres mesures per perseguir el frau i la falsificació de vins, pràctiques força corrents entre els comerciants, que encara ensorraven més els viticultors. Però tot i les bones intencions, no havien aconseguit eradicar les pràctiques fraudulentess.

En una reunió celebrada el 23 de gener de 1934 pel Comitè Regional de la Unió de Vinyaters de Catalunya, que constiuteix el Comitè del Vi de la USA, es va acordar interessar a la Generalitat perquè fes complir a Catalunya l'Estatut del Vi que havia promulgat pel Ministeri d'Agricultura.⁹² El conseller d'Economia i Agricultura va encarregar al Servei de Viticultura i Enologia un estudi sobre les possibilitats de fer complir en tota la seva integritat l'Estatut del Vi a Catalunya. Llorenç Badell i Roig, cap del Servei de Viticultura i Enologia va concloure que tal com estava organitzat a l'Estat espanyol el servei de l'Estatut de Vi no hi havia mitjans per fer fer-lo complir d'una manera efectiva a Catalunya, per això proposava demanar el traspàs a la Generalitat de tot el que feia referència a l'aplicació de l'Estatut del Vi a Catalunya.⁹³

⁸⁹"La grandiosa Assembleda de la Secció de Cereals de la USA de Catalunya" a *Pagesia*, 3-8-1935, núm. 155, p. 8.

⁹⁰*Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 13-3-1936, pp. 1961-62.

⁹¹"Bona Feina" a *Pagesia*, 15-9-1934, núm. 110, pp. 1-2, cita unes declaracions de Joan Comorera i felicita la política que porta a terme el Departament d'Economia i Agricultura.

⁹²"L'aplicació de l'Estatut del Vi. Els vins catalans a Nord Amèrica" a *Pagesia*, 27-1-1934, núm. 77, p. 7.

⁹³ANC, Llorenç BADELL i ROIG, "Mitjans que podria posar en pràctica la Generalitat de Catalunya per fer complir en el territori autònom la Llei vigent de l'Estatut del Vi", 15-2-1934, Inv. 238, Llig. 3761/20.

Com a mesura de pressió col·lectiva davant les institucions, per aconseguir una revalorització dels productes de la terra, especialment el vi, el 13 de maig de 1934 es va celebrar l'Assemblea Pro-Traspàs dels Serveis d'Agricultura i de l'Estatut del Vi a la Generalitat de Catalunya a Vilafranca del Penedès, en la qual nombrosos representants d'ajuntaments i sindicats agrícoles.⁹⁴ Les conclusions de l'Assemblea Pro-Traspàs van ser les següents:

- a/. Que la Generalitat gestioni en la forma més eficaç possible del Govern de Madrid el traspàs de tots els serveis d'agricultura amb la seva corresponent avaluació.
- b/. Que el primer servei que es traspassi sigui l'Estatut del Vi, i que siguin atorgades a la Generalitat de Catalunya facultats legislatives sobre la matèria.
- c/. Modificació de tots aquells articles de l'Estatut del Vi que el fan ineficaç, per tal d'adaptar-los a les necessitats de la nostra terra.
- d/. Creació del Sub-Institut Català del Vi, integrat per representants de les Associacions o Estaments afectats per l'Estatut del Vi.
- e/. Per tal de millorar i estabilitzar la situació econòmica dels vinyaters de Catalunya, es proposa demanar als governs que facin ús de tots aquells mitjans i ressorts dels quals disposen a fi que el preu del vi en el nostre mercat no estigui mai per sota del cost de producció.⁹⁵

Eren unes conclusions que estaven d'acord amb les mesures que la Generalitat volia portar a terme per aconseguir una revalorització dels productes agraris, l'Assemblea Pro-Traspàs va ser una acte de suport a la política agrària de la Generalitat en uns moments en què les relacions entre el govern central i el de la Generalitat s'anaven deteriorant.

El setembre de 1934, el Departament d'Economia i Agricultura tenia enllestit un projecte de Llei regulant la producció, comerç i industrialització del vi i altres derivats del most, el qual recollia mesures de defensa de la producció que ja havien estat aplicades a altres països adaptant-les a les característiques pròpies de la producció i economia catalanes. En no poder aplicar la Llei projectada fins que haguessin estat traspassats els serveis d'agricultura de l'Estat, una Ordre del 15 de setembre de 1934 resolva que era aplicada a Catalunya la legislació de protecció de la producció vitivinícola i estrictament l'Estatut del Vi, l'ordre també creava el Consell Protector de la Producció Vitivinícola.⁹⁶

⁹⁴ ANC, "Assemblea Pro-Traspàs dels Serveis d'Agricultura i de l'Estatut del Vi a la Generalitat de Catalunya", 13-5-1934, Inv. 238, Llig. 3761/20. Conté la llista dels ajuntaments i sindicats agrícoles representats a l'Assemblea i dels que s'hi van adherir.

⁹⁵ *Ibid.*,

⁹⁶ *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 18-9-1934, pp. 1597-98.

El Consell Protector de la Producció Vitivinícola estava presidit pel diputat al Parlament de Catalunya Manuel Galés, d'ERC; Eduard Simó cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura, era el vice-president; i Llorenç Badell, cap del Servei de Viticultura i Enologia, era el secretari. A més comptava amb un conjunt de vocals representants de sindicats agrícoles, cellers cooperatius i altres entitats vinculades amb la producció i comerç del vi. La primera reunió del Consell Protector de la Producció Vitivinícola va tenir lloc el dia 21 de setembre de 1934, després de prendre possessió dels càrrecs, va nomenar una ponència d'estudi sobre les guies de circulació de vins establertes pel govern central.⁹⁷

El mes d'octubre Manuel Galés va realitzar un viatge d'estudi a França per observar personalment l'aplicació de l'Estatut del Vi en aquell estat veí. Quan era a França van esdevenir els Fets d'Octubre de 1934, Manuel Galés va dimitir del seu càrrec.⁹⁸ L'any 1936, després de ser restaurada la Generalitat elegida democràticament, Manuel Galés va tornar a ocupar la presidència del Consell Protector de la Producció Vitivinícola i van fer passos per poder fer efectiu a Catalunya un Estatut del Vi propi, perquè encara que durant tots aquells anys havia estat vigent l'Estatut del Vi aprovat pel govern espanyol, les mesures que establia no havien estat complertes. La Guerra Civil va esclatar poc temps després que Manuel Galés tornés a presidir el Consell Protector de la Producció Vitivinícola i, amb el canvi de situació, mai no va ser aprovat un Estatut del Vi apropiat a les característiques de la producció i l'economia catalana.

Per solucionar el problema de la crisi de l'arròs, producte que a Catalunya es concentrava a la zona del Delta de l'Ebre i que patia els efectes d'un excés de producció, el Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat també va intervenir. Volia adaptar la legislació que sobre aquest tema havia dictat el govern de la República, a través de controlar l'organisme que s'havia de fer càrrec de fer complir les disposicions relacionades amb la producció i venda de l'arròs.

El règim de producció i venda d'arròs estava regulat per dos decrets del Ministeri d'Agricultura, del 17 de maig i el 19 d'agost de 1933, que establien la creació de la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers, a la qual havien de pertànyer obligatòriament tots

⁹⁷ASTA, "Acta de la sessió del Consell Protector de la Producció Vitivinícola celebrada el dia 21 de setembre del 1934."

⁹⁸M. GALÉS, *Op. cit.*, p. 6.

els conreadors directes d'arròs.⁹⁹ Aquella federació estava dividida en dues entitats regionals, una amb domicili a Sueca a la que pertanyien les poblacions arrosseres del País Valencià, l'altra amb domicili a Tortosa a la qual pertanyien les poblacions del Baix Ebre. Per tal de constituir aquests organismes regionals, s'havia de crear un sindicat arrosser a cada municipi o grup de municipis, els quals havien d'intervenir obligatòriament en totes les transaccions d'arròs de clofolla dipositats en els límits de la seva jurisdicció.

La Federació Sindical d'Agricultors Arrossers tenia unes àmplies facultats, intervenia de manera decisiva en fixar el preu mínim de venda de l'arròs clofolla, concedia compensacions a les exportacions, recaptava els ingressos, en casos extraordinaris podia elaborar i vendre directament l'arròs i, en general, adoptava totes aquelles mesures que el govern li confiava o que la Federació Sindical creia que eren convenientes per defensar, millorar i seleccionar la producció d'arròs, regular el mercat i fomentar el consum.

Segons els decrets del Ministeri d'Agricultura, els productors del País Valencià tenien majoria a la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers, cosa que des de la Generalitat es considerava com una pèrdua d'autonomia, per això volia que l'entitat regional que s'havia d'establir a la comarca del Baix Ebre fos autònoma.

Una setmana després de la visita del dia 4 de febrer de 1934 que va fer conseller d'Economia i Agricultura a la comarca del Baix Ebre, Eduard Simó, secretari del Consell d'Agricultura i cap del Serveis Tècnics d'Agricultura de la Generalitat va visitar uns quants dies aquella comarca del sud de Catalunya per estudiar el problema de l'arròs. En unes declaracions que va fer Eduard Simó a un diari de Tortosa, afirmava que la Generalitat buscava una solució al problema de la producció comarcal d'arròs d'acord amb el seu programa autonòmic, volia la creació d'un organisme propi dels arrossers del Baix Ebre per a la defensa de la producció d'arròs, sense que això significués perdre el contacte amb els arrossers valencians en el que feia referència a la intensificació del consum i la millora de les condicions d'exportació.¹⁰⁰

Unes setmanes després de la visita, en espera de rebre el traspàs dels serveis d'agricultura de l'Estat, una Ordre del 22 de març de 1934 nomenava una comissió de caràcter informatiu, presidida per Eduard Simó i en la que hi havia representats de diverses institucions, que havia d'estudiar el problema de la sobreproducció d'arròs a les terres del

⁹⁹Sobre la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers, seguim l'informe que hi ha a l'ANC, Inv. 238, Llig. 3761/21.

¹⁰⁰"El problema del arroz" a *El Pueblo*, 15-2-1934, p. 1.

Baix Ebre.¹⁰¹ El Departament d'Economia i Agricultura havia optat primer per crear una comissió informativa per, més endavant, crear un organisme autònom encarregat de fer complir a Catalunya les disposicions que dictava el govern central sobre l'arròs.

Per aconseguir un organització autònoma dels arrossers catalans, Joan Comorera es va entrevistar amb el Ministre d'Agricultura, més endavant, el 12 de setembre de 1934 va anar a València, juntament amb Eduard Simó, on es va reunir amb els representants de la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers.¹⁰² L'endemà va presidir una assemblea de representants sindicals a Tortosa, on Joan Comorera va exposar que havia aconseguit una delegació de la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers amb plena llibertat administrativa i d'aplicació legislativa, finalment va explicar que com en el blat les mesures enèrgiques de la Generalitat aconseguirien solucionar el problema arrossaire.¹⁰³

Una Ordre del 14 de setembre de 1934 creava l'organisme comarcal del Baix Ebre amb el nom de Comissió Arrossera del Baix Ebre, que era una secció autònoma de la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers, la qual depenia directament del Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat.¹⁰⁴ La missió de la Comissió Arrossera era:

a/. Donar les ordres oportunes als Sindicats agrícoles locals i als afectats per al compliment dels acords que recaiguin i, en general, per a l'execució del legislat en matèria arrossera.

b/. Controlar la recta aplicació de totes les disposicions superiors i les de la pròpia Comissió.

c/. Obrir expedients i proposar les sancions que es derivin de l'incompliment del legislat per part dels agricultors, comerciants i industrials.

d./ Intervenir el cobrament del cànon establert sobre l'arròs de clofolla.

e/. Intervenir i informar en les peticions de crèdit que efectuïn els arrossers.

f/. Confeccionar les estadístiques oficials per mitjà de declaracions jurades.

i/. Informar en les qüestions que sigui consultada pel Departament d'Economia i Agricultura.

h/. Proposar a la Superioritat el que cregui convenient per a solucionar els problemes que es presentin.¹⁰⁵

¹⁰¹ *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 24-3-1934, pp. 1757-58.

¹⁰² ANC, "Expedient relatiu a la creació de la Comissió Arrossera del Baix Ebre", Inv. 238, Llig. Q-456/252, hi ha l'acta de la reunió del 12-9-1934 celebrada a València.

¹⁰³ "El senyor Comorera a Tortosa" a *El Pueblo*, 14-9-1934, p. 1.

¹⁰⁴ *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 15-9-1934, p. 1550.

¹⁰⁵ *Ibid.*

Una Ordre del mateix dia en què va ser creada la Comissió Arrossera del Baix Ebre nomenava els membres d'aquell organisme amb caràcter interí, com a president fou nomenat l'enginyer agrícola Josep Bòria i la resta eren representants dels sindicats arrossers de la comarca. La Comissió Arrossera del Baix Ebre es va posar en funcionament tot seguit, finalment la Generalitat havia aconseguit un organisme autònom encarregat de controlar la producció i venda de l'arròs.

A més del blat, la vinya i l'arròs, el Departament d'Economia i Agricultura també va intervenir en defensa dels preus d'altres productes. El moresc, un producte del que Catalunya n'era deficitari i que feia falta importar per destinar-lo a l'alimentació de la ramaderia, la Generalitat va intervenir la llotja per evitar els abusos en la seva venda. Les poques cases venedores que monopolitzaven les importacions de moresc el venien per sobre el preu taxat, l'estiu de 1934 Eduard Simó va ser el delegat de la Generalitat a la llotja encarregat d'autoritzar les vendes de moresc que venia de fora de Catalunya, amb el seu control van aconseguir fer complir les taxes fixades, cosa de la que se'n alegraven els ramaders.¹⁰⁶

La Generalitat també va intervenir en defensa de les avellanes, un producte destinat a l'exportació. En aquest cas el Departament d'Economia i Agricultura només va haver de col·laborar amb la Unió de Colliters del Camp de Tarragona, una organització de petits propietaris, arrendataris i parcers dedicats al conreu de l'avellana, a la qual va donar avals per aconseguir préstecs amb els que podien evitar haver de vendre les avellanes a baix preu.¹⁰⁷

La política que va seguir el Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat respecte el blat, vi i arròs tenia en comú la voluntat d'aconseguir uns organismes autònoms per poder fer complir les mesures que sobre la producció i venda d'aquests productes disposava el Ministeri d'Agricultura del govern de la República; controlava la capacitat executiva a territori català per fer efectives les mesures que s'adoptaven per regular la producció i la venda dels productes agraris, cosa que com hem vist va aconseguir en alguns casos.

Manuel Galés exposava en relació a la problemàtica del vi una idea que també podia ser aplicada a tots els productes agraris, era que els catalans volien solucionar els seus

¹⁰⁶"Sortint de Llotja" a *Pagesia*, 30-6-1934.

¹⁰⁷ASTA, Francesc X. RIERA, "Defensa del Mercat de l'avellana", 3-7-1933.

problemes agrícoles. El diputat al Parlament de Catalunya deia que "la voluntat de resoldre el problema català del vi només pot sorgir de Catalunya, car únicament cada poble pot solucionar els seus problemes propis al seu gust i a la seva mida sense que ningú, ni cap altre poble no els pugui resoldre."¹⁰⁸

La majoria de mesures per revaloritzar la producció agrària catalana van ser portades a terme en el moment que Joan Comorera era al capdavant del Departament d'Economia i Agricultura, en gran part perquè abans que ell arribés a aquell departament hi havia hagut una gran inestabilitat en el govern, de manera que el conseller d'Agricultura va canviar diverses vegades i perquè la principal tasca que es va portar a terme va ser la d'estructurar els diversos serveis que havia d'oferir la Generalitat en agricultura i ramaderia.

La Generalitat va portar a terme una política de protecció dels productes agrícoles catalans afectats per la crisi, que va consistir en crear mecanismes de control perquè els colliters rebessin un preu remunerador pels seus productes agraris i també en perseguir els especuladors. Tot aquest conjunt d'intervencions de control, conjuntament amb el suport als sindicats agrícoles, l'organització d'un sistema de crèdit i l'intent d'ordenació jurídica del camp català es van sumar a l'acció tècnica agrària que, seguint el camí marcat per la Mancomunitat, la Generalitat va continuar. El major grau d'autonomia que va aconseguir la Generalitat respecte la Mancomunitat, va permetre portar a terme tot un conjunt de mesures, que no es limitaven només a la formació d'experts en agricultura i a oferir serveis tècnics, d'aquesta manera la Generalitat va poder completar amb altres mesures la seva acció tècnica agrària.

4. La consolidació d'un grup de tècnics agrícoles catalans

Seguint el camí iniciat per la Mancomunitat, la Generalitat va mantenir l'interès en fomentar un grup de tècnics agrícoles catalans, formats en escoles pròpies i que treballessin al servei de l'agricultura i ramaderia de Catalunya. Després que, arran de l'afer Dwelsahuers, l'any 1924 gran part dels tècnics agrícoles formats per la Mancomunitat van ser apartats dels organismes oficials, l'any 1932 la Generalitat va restituir plenament a tots els tècnics agrícoles sancionats que es van voler reincorporar als seus llocs de treball.

¹⁰⁸M. GALÉS, *Op. cit.*, p. 66.

L'autonomia que va aconseguir Catalunya va permetre consolidar un grup de tècnics agrícoles catalans.

Entre la Mancomunitat i la Generalitat va existir una continuïtat en la política per fomentar la transformació tècnica de l'agricultura i la ramaderia catalanes, alguns dels tècnics que havien participat en l'obra agrària de la Mancomunitat van tenir una intervenció decisiva en l'organització de les institucions relacionades amb la tècnica agrària de la Generalitat. La participació de Pere M. Rossell i Vilà com a director de l'Escola Superior d'Agricultura i secretari del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos de la Generalitat va permetre continuar un dels principals objectius que havia tingut la Mancomunitat en relació a l'agricultura, el de disposar d'un grup de tècnics agrícoles catalans que treballessin en unes organitzacions pròpies, diferenciades de la resta que existien a l'Estat espanyol.

L'existència d'una quantitat considerable d'enginyers i tècnics agrícoles que havien sortit de l'Escola Superior d'Agricultura, molts dels quals treballaven en entitats de caràcter particular, sumat a la creació de càrrecs oficials per part de la Generalitat van permetre la consolidació d'un grup de tècnics agrícoles catalans. Tot i que no era un grup tancat, sinó que estava relacionat amb els tècnics espanyols i de l'estranger, els tècnics agrícoles catalans tenien unes característiques pròpies que l'identificaven com a grup. Un dels principals trets diferenciadors era que la majoria d'enginyers i tècnics sortits de l'Escola Superior d'Agricultura treballaven en explotacions agrícoles particulars, l'altra tret important era que els enginyers agrícoles catalans només podien ocupar càrrecs oficials depenents de la Generalitat.

Igual que en els temps de la Mancomunitat, la Generalitat va donar preferència a la zootècnia per sobre la veterinària. La zootècnia era una especialitat que s'ensenyava a l'Escola Superior d'Agricultura, que donava més importància a l'aspecte productiu que el sanitari en el bestiar. Aquest era també un aspecte diferenciador que va provocar tensions entre els veterinaris i els enginyers agrícoles, els primers formats en centres de l'Estat i els segons a l'Escola Superior d'Agricultura. El cas més criticat pels veterinaris va ser el nomenament de l'enginyer agrícola Eduard Simó com a cap del Servei de Ramaderia de la Generalitat, sobre qui va caure una campanya en contra perquè no era veterinari i per militar al mateix partit que el conseller d'Economia i Agricultura, Joan Comorera.¹⁰⁹

¹⁰⁹Vegeu Josep SERRA I VIVES, "Serveis tècnics i tècnics de serveis" a *Pagesia*, 5-1-35, núm. 125, pp. 4 on l'autor replica un article aparegut a *La Veu de Catalunya* on criticava que Eduard Simó no fos veterinari, reproduït a Enric SALA, "Serveis Tècnics d'Agricultura. Rèplica al Sr. Serra i Vives" a *Pagesia*, 19-1-35, núm. 127, pp. 4.

Les preferències polítiques del grup de tècnics agrícoles catalans eren diverses, però entre el personal docent i tècnic que treballava a l'Escola Superior i als Serveis Tècnics d'Agricultura, així com també una part important dels alumnes, predominen les simpaties cap el partit que governava la Generalitat, Esquerra Republicana, i també els altres partits que en algun moment van participar en els governs de la Generalitat, tals com Acció Catalana Republicana i Unió Socialista de Catalunya. També n'hi havia que simpatitzaven amb la Lliga Regionalista, però respecte els temps de la Mancomunitat aquests havien quedat en minoria.

Sigui com sigui, encara que la majoria de tècnics vinculats als serveis i escoles agrícoles de la Generalitat simpatitzaven amb els partits que formaven el govern català, seguint l'orientació no hi havien discriminacions per les creences polítiques, per principis el que comptava era l'eficàcia de cada tècnic. No obstant això, es van donar casos contradictoris, d'una banda, August Matons que, des del catalanisme havia evolucionat cap el falangisme, ja abans que esclatés la guerra. D'altra banda es va donar el cas de Jesús M. d'Yraola, un monàrquic fervent, que va ser apartat de la direcció del Servei Forestal perquè participava de forma destacada en activitats antigovernamentals, per substituir-lo va ser nomenat Josep M. Coll i Ortega, el qual era considerat també un home dretà.¹¹⁰

Com a mostra del grau d'adhesió dels tècnics agrícoles catalans cap els partits que governaven la Generalitat, cal tenir en compte la posició que van prendre respecte el tema dels contractes de conreu. En front els que s'oposaven radicalment a la Llei de Contractes de Conreu, l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura va donar suport a la Llei, amb algunes crítiques de tipus tècnic sobre els articles que límitaven l'extensió de les parcel·les agrícoles.

Arran de la publicació del reglament d'aplicació de la Llei de Contractes de Conreu, l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, que en aquells moments presidia Eduard Simó, manifestava que no estaven disconformes amb l'esperit de la Llei de Contractes de Conreu, que tendia a decantar la producció agrícola catalana cap el conreu familiar de la terra, perquè deien que aquesta forma d'explotació tenia un gran interès social i una beneficiosa influència sobre la producció agrícola.¹¹¹ Però l'Associació d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura s'oposava a les limitacions

¹¹⁰ Antoni FARRERAS, *La Conselleria d'Agricultura...*, *Op. cit.*, p. 70.

¹¹¹ "Reglament per a l'aplicació de la Llei de Contractes de Conreu del 14 de juny de 1934" a *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 28-7-1934, pp. 582-94.

que contenia el reglament d'aplicació de la Llei de Contractes de Conreu del 14 de juny de 1934 en els articles 5è i 15è, que limitaven l'extensió de les finques agrícoles en els contractes de conreu.¹¹²

L'argument utilitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, era que l'aplicació del reglament de la Llei de Contractes de Conreu portaria a una limitació física de les parcel·les agrícoles que anul·laria l'eficàcia de les escoles agrícoles de la Generalitat, perquè els alumnes que havien sortit i que en el futur sortirien de l'Escola Superior i Mitjana d'Agricultura no podrien obtenir "una justa remuneració al seu treball intel·lectual a conseqüència de no poder-se aplicar a una extensió de terra suficient", demanava que els alumnes de les escoles agrícoles de la Generalitat quedessin exempts de les limitacions existents en el reglament.¹¹³ A diferència d'altres sectors agrícoles totalment oposats a la Llei de Contractes de Conreu, l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura es va posar al costat de la Generalitat i, només va criticar aquells aspectes que pensava que perjudicava als seus associats.

La presència pública dels enginyers i tècnics agrícoles que havien sortit de l'Escola Superior d'Agricultura es va fer més important en els anys de la Segona República, actuaven a través de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, la qual representava els seus interessos. En representació d'aquest grup de tècnics l'esmentada associació va donar la seva adhesió en actes com l'Assemblea Pro-Traspàs dels Serveis d'Agricultura i l'Estatut del Vi a la Generalitat de Catalunya, organitzats per donar suport a la política agrària del Departament d'Economia i Agricultura de la Generalitat.¹¹⁴

L'esforç per tenir una major presència en els mitjans de comunicació que va portar a terme l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura també s'ha d'entendre com una consolidació del grup d'enginyers i tècnics agrícoles catalans. En la presentació del primer article d'una secció quinzenal escrita pels membres de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura dins el setmanari *Pagesia*, Ramon Nubiola parlava de la voluntat d'establir lligams entre els tècnics i els homes del

¹¹²Carta de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura adreçada al conseller de Justícia de la Generalitat el 6-8-1934, transcrita a *Pagesia*, 25-8-1934, núm. 107, pp. 3.

¹¹³*Ibid.*

¹¹⁴ANC, "Assemblea Pro-Traspàs dels Serveis d'Agricultura i de l'Estatut de Vi a la Generalitat de Catalunya", 13-5-1934, Inv. 238, Llig. 3761/20.

camp.¹¹⁵ Però a part de la finalitat de relació, la inclusió d'aquesta secció també s'ha d'entendre com una consolidació del grup d'enginyers i tècnics agrícoles catalans.

Si fins aquí hem vist quin va ser el comportament com a grup dels enginyers i tècnics agrícoles que van estudiar a l'Escola Superior d'Agricultura, a continuació analitzarem en detall quines eren les activitats a què es dedicaven el grup de tècnics agrícoles catalans, cosa que ens permetrà conèixer en detall les característiques d'aquest grup. Per a realitzar aquesta anàlisi, la nostra principal font d'informació es l'anuari que va publicar el 1935 l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona, un llibre que és una mostra més de la creixent importància que anaven aconseguint els enginyers i tècnics agrícoles sortits de l'Escola Superior d'Agricultura.¹¹⁶

El gràfic de la pàgina següent mostra quina era l'ocupació de la major part d'enginyers i tècnics agrícoles que van estudiar a l'Escola Superior d'Agricultura fins l'any 1935, a continuació hi ha un mapa de la distribució geogràfica de les empreses agrícoles explotades directament o sota el control d'antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura.

La primera observació que deduïm del gràfic sobre les activitats dels antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura és que la majoria es dedicaven a la pràctica agrícola, principalment treballaven en explotacions agrícoles pròpies, però també n'hi havia un grup que dirigia explotacions que no eren de la seva propietat. Entre els qui es dedicaven a la pràctica agrícola, la part principal ho feien de forma exclusiva, n'hi havia però un grup que combinava la pràctica agrícola amb càrrecs dins l'administració de la Generalitat o en sindicats i empreses agrícoles.

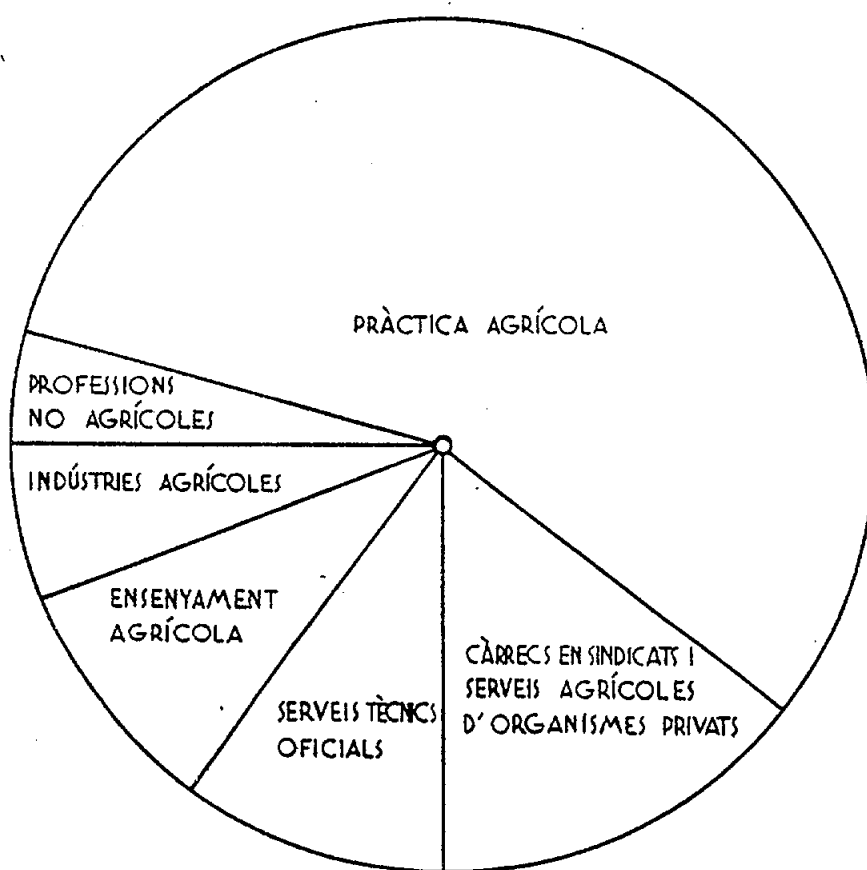
El predomini d'antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura dedicats a la pràctica agrícola era una de les principals diferències respecte els enginyers agrònoms, formats en escoles estatals, perquè aquests últims pràcticament només treballaven en càrrecs oficials. Aquesta diferència en l'activitat era el producte de dos plantejaments diferents en l'ensenyament superior en agricultura i de la menor disponibilitat de càrrecs oficials que tenia la Generalitat.

Entre els qui es dedicaven a la pràctica agrícola predominaven els qui dirigien explotacions agràries pròpies o de la seva família. Generalment, aquests eren fills de cases importants de la comarca, que havien tingut la possibilitat d'enviar el fill a estudiar a l'Escola

¹¹⁵Ramon NUBIOLA, "Presentació" a *Pagesia*, 7-4-1934, núm. 87, p. 9.

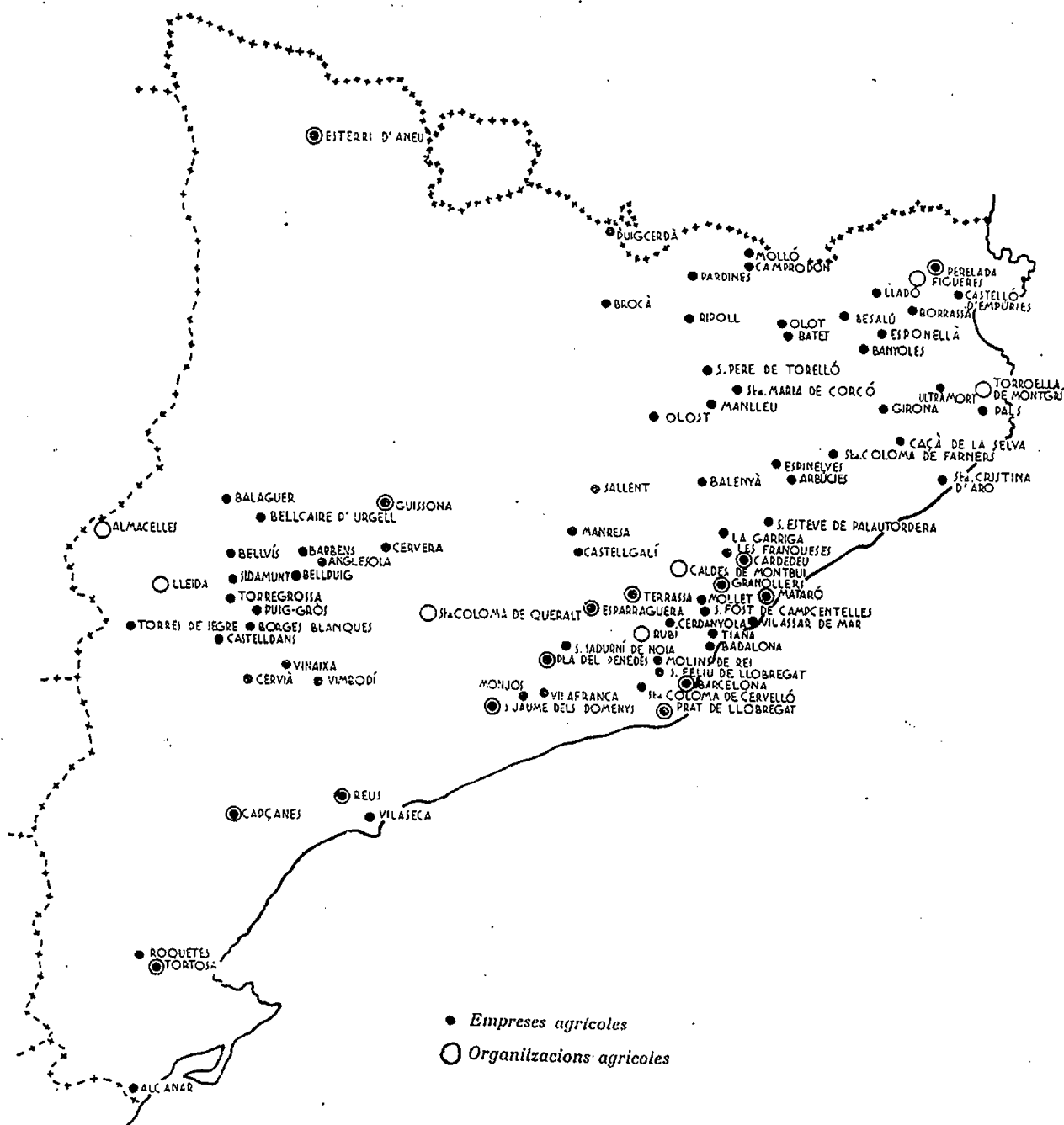
¹¹⁶*Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935*, Barcelona [1935].

CLASSIFICACIÓ D'ACTIVITATS DELS ANTICS ALUMNES DE
L'ESCOLA SUPERIOR D'AGRICULTURA

Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935, Barcelona, 1935, annex I.

**DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DE LES EMPRESSES AGRÍCOLES EXPLOTADES
DIRECTAMENT O SOTA EL CONTROL D'ANTICS ALUMNES DE
L'ESCOLA SUPERIOR D'AGRICULTURA I
DE LES ORGANITZACIONS AGRÍCOLES EN LES QUALS INTERVENEN**

Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935, Barcelona, 1935, annex II.

Superior d'Agricultura i que, quan tornaven prenia la direcció de l'explotació agrícola familiar. Aquesta pràctica va ser molt important en l'impuls de la modernització de l'agricultura catalana, perquè va trencar en part la tendència dels grans propietaris rurals a fer estudiar els seus fills carreres alienes a l'agricultura, que comportaven la pèrdua d'interès dels fills per l'agricultura. En canvi, els alumnes que estudiaven a l'Escola Superior d'Agricultura, quan prenia la direcció de les propietats familiars aplicaven els coneixements adquirits a l'explotació agrària.

Un nombre més reduït d'antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura van dirigir explotacions agràries d'altres persones, encara que la majoria d'aquests últims van acabar per comprar l'explotació agrària al seu propietari o es van plantar pel seu compte. Entre aquests últims destaca Ramon Sala, tenia el vivier d'arbres fruiters Clos Blau de Balaguer; Enric Coromines, Granja Avícola Coromines de Sant Fost de Campsentelles; Joan Roca i Soldevila, que tenia una granja avícola particular a Reus, però abans havia estat el director del Mas Florensa de Puigcerdà.¹¹⁷

Sense tenir la família directament vinculada als negocis agrícoles, un grup més reduït va comprar explotacions agrícoles i les va modernitzar. D'aquesta manera, després de passar per l'Escola Superior d'Agricultura s'introduïen en el món dels negocis agrícoles. Generalment organitzaven granges avícoles o porcines, que eren un tipus d'explotacions que, organitzades seguint mètodes de producció industrial, tenien bones perspectives econòmiques. Un d'aquests últims casos va ser el de Magí Alfonso, que juntament amb el seu germà van comprar i organitzar la Granja Avícola Cordelles a Cerdanyola, dedicada a l'explotació de la raça de gallines Prat, la qual va arribar a ser una de les granges més importants del país.¹¹⁸

Una part important dels antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura van assessorar tècnicament a diversos organismes particulars relacionats amb l'agricultura. Uns eren els presidents o formaven part de les juntes directives de sindicats agrícoles, és el cas de Josep Cerdà i Lluís Vallès, directius del Sindicat Agrícola del Pla del Penedès; Abdó Barceló, president del Sindicat Agrícola de Capçanes i vocal de la Federació Agrícola del Priorat i Antoni Morelló, fundador de la Cooperativa Lletera de Sort. Un altre grup d'antics

¹¹⁷Sobre Enric Sala i Joaquim Roca vegeu *Agricultura i Ramaderia*, 15-5-1928, núm. 5, pp. 120-23 i 15-7-1928, núm. 7, pp. 168-67 respectivament, amb Enric Coromines hem tingut diverses entrevistes el 1992 i 1993.

¹¹⁸"La Granja Avícola de Cordelles" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-2-1928, núm. 2, pp. 42-44 i entrevista amb Magí Alfonso 18-4-1993.

alumnes tenien una missió exclusivament tècnica dins dels sindicats agrícoles, és el cas de Francesc Playà, Jaume Roig, Lluís Guitart i Ferran M. Heras que eren tècnics endèlegs de diferents cellers cooperatius del Vallès i el Priorat.

Un cas destacat d'antic alumne de l'Escola Superior d'Agricultura que donava assessorament tècnic fora d'institucions oficials és l'enginyer agrícola Josep Pané i Mercé, director tècnic del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca. Les investigacions per aconseguir millorar els tipus de blat conreats a Catalunya que va portar a terme dins el sindicat van ser molt importants. L'any 1933 va començar a fer pràctiques amb llavors selectes al camp experimental del sindicat, a proposta de la Cambra Oficial Agrícola de Lleida, l'any 1935 Josep Pané va viatjar a Itàlia per conèixer les pràctiques que entorn la cerealicultura es realitzaven en aquell país, a la tornada volia aplicar els mètodes apresos a Itàlia a Catalunya, els bons resultats obtinguts amb aquelles experiències que tot just començaven van continuar al llarg dels anys.¹¹⁹

Les activitats de Josep Pané són el resultat de la intervenció de la Mancomunitat i la Generalitat en la formació d'experts en agricultura. Josep Pané era el director tècnic d'un sindicat agrícola, constituït en temps de la Mancomunitat, que de forma particular, fora dels organismes oficials, va portar a terme unes experiències sobre blats selectes que van contribuir al millorament de l'agricultura catalana. El cas de Josep Pané no va ser gaire generalitzat, la majoria dels enginyers agrícoles catalans van contribuir de diferent manera a la modernització del sector agrari català, però el fet que sortissin homes com Josep Pané és un exemple de la consolidació d'un grup de tècnics agrícoles catalans.

Un altre grup dins l'apartat d'antics alumnes dedicats a l'assessorament tècnic en organismes de caràcter privat relacionats amb l'agricultura són els que van obrir oficines tècniques de treballs i investigacions agrícoles, amb un caràcter privat s'oferien per assessorar en tota mena de temes que feien referència a l'agricultura. L'obertura d'aquestes oficines dedicades a assessorar particular és un mostra que, cada vegada més, l'agricultura i ramaderia catalana necessitava un assessorament tècnic, que antics alumnes de l'Escola

¹¹⁹Josep PANÉ I MARCÉ, *Vers del millorment de la nostra cerealicultura. Any agrícola 1933-34*, Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, Guissona 1934 Josep PANÉ I MARCÉ, *Blats selectes. Any agrícola 1934-35*, Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca. Secció Tècnica Consultiva, Guissona 1935; Josep PANÉ I MARCÉ i Joan VILADOT I PUIG, *La cerealicultura italiana (notes d'un viatge d'estudi)*, Cambra Oficial Agrícola de Lleida, Lleida 1935; J. PANÉ MERCÉ, *Genética Vegetal: Modificación de caracteres en los trigos*, Instituto de Estudios Ilerdenses / Diputación de Lérida, Lleida 1944.

Superior d'Agricultura es van dedicar a oferir de manera particular, fora dels organismes oficials.

Una petita part dels antics alumnes tenien càrrecs de caràcter tècnic en entitats comercials i indústries agrícoles. Era un nombre molt reduït perquè la naixent indústria alimentària catalana encara no era capaç d'absorbir enginyers agrícoles, només alguns sindicats agrícoles havien contractat a enginyers agrícoles procedents de l'Escola Superior d'Agricultura. Poques indústries van contractar enginyers agrícoles, un dels casos més destacats va ser el de Josep Ferran i Lamich, director de cultius de l'empresa cervesera La Moràvia S.A. En països com Alemanya i França hi havia tradició que les empreses cerveseres repartissin llavors d'ordi entre els conreadors, des del seu càrrec l'any 1934 Josep Ferran va iniciar l'experiència de repartir llavors d'ordi seleccionades entre els productors de la comarca de l'Urgell, les llavors havien estat aconseguides d'un programa de selecció genètica, per aconseguir una varietat local d'ordi destinada a la cerveseria, que havia portat a terme el Servei de Terra Campa de la Generalitat, del qual Josep Ferran n'havia estat l'ajudant, càrrec que va deixar per entrar a l'empresa cervesera La Moràvia.¹²⁰

Per altra banda, una altra part dels antics alumnes van ocupar els càrrecs de caràcter oficial que, en un primer moment havia ofert la Mancomunitat i, més endavant tenia la Generalitat. L'Escola Superior d'Agricultura i els Serveis Tècnics d'Agricultura necessitaven uns especialistes que fonamentalment van estar ocupats per antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura. Des d'aquests organismes els antics alumnes es van dedicar a formar nous especialistes, donar assessorament tècnic, difondre nous mètodes i productes de agràris i a la investigació de l'agricultura i ramaderia catalana. La Generalitat podia comptar amb especialistes formats a Catalunya per cobrir el seu sistema d'ensenyament, difusió i investigació agrícola.

Només una mínima part dels enginyers agrícoles de l'Escola Superior d'Agricultura es van dedicar a feines que no tenien cap relació amb l'agricultura, l'escassetat de càrrecs oficials que podien ocupar els enginyer agrícoles que hi havia a Catalunya, va provocar que aquests busquessin ocupacions en el sector privat. Els estudis d'enginyer agrícola de l'Escola Superior d'Agricultura no estaven destinats a formar exclusivament funcionaris, per això la major part dels antics alumnes van treballar fora de l'administració pública.

¹²⁰Josep FERRAN I LAMIC, *Una producció interessant per a l'Urgell: L'ordi de cerveseria*, Direcció de cultius de La Moravia S. A., Cervera 1934.

El mateix que hem dit pels enginyers agrícoles que van sortir de l'Escola Superior d'Agricultura també pot ser aplicable als qui només van estudiar per a ser tècnics agrícoles en temps de la Mancomunitat o, perits agrícoles a l'Escola Mitjana d'Agricultura en temps de la Generalitat. La diferència entre aquest grups és que els tècnics agrícoles no accedien a càrrecs oficials i es dedicaven a la pràctica agrícola, tal com havien estat concebuts els seus estudis. És el cas per exemple de Pere Carreras i Bofill director de la Granja Carles de Pals, dedicada a la importació de vaques suïsses.

En temps de la Generalitat els qui seguien els estudis mitjans d'agricultura, que a l'Escola Mitjana d'Agricultura substituïen els antics estudis de tècnic agrícola, aconseguïen el títol de pèrit agrícola, que tenia caràcter oficial, per això alguns dels qui van aconseguir el títol es van dedicar a treballs que no implicaven necessàriament la pràctica agrícola, sinó que alguns van obrir oficines de perits agrícoles, tal com feien els perits que havien estudiat en centres depenents de l'Estat.

Des del punt de vista geogràfic, seguint el mapa que hi ha unes pàgines més amunt, veiem que les explotacions agrícoles explotades directament o sota el control d'antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, i les organitzacions agrícoles en les quals intervenien estaven força repartides per tot Catalunya. Els dos principals centres al voltant dels quals hi havia més explotacions o sindicats agrícoles dirigits per antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura eren les ciutats de Barcelona i Lleida. En canvi a les comarques del nord-oest i sud de Catalunya la quantitat d'antics alumnes establerts era molt petita.

La concentració d'antics alumnes a les comarques de prop de Barcelona, s'explica en gran part pel mercat de consum potencial que era la capital catalana, en canvi la concentració en les comarques properes a Lleida s'explica per les bones expectatives de modernització tècnica de l'agricultura que oferien aquelles terres. La falta de tècnics establerts a les comarques del nord-oest català són un signe de la depressió demogràfica i econòmica d'aquella zona, amb poca població i la pràctica d'una agricultura i ramaderia extensiva. En canvi a les comarques del sud de Catalunya, cal pensar que el predomini d'una agricultura dedicada a la vinya i dels fruits secs, dos productes que estaven estancats perquè tenien el mercat saturat, va ser una de les causes d'una menor intervenció dels tècnics sortits de l'Escola Superior d'Agricultura. A més s'ha de tenir en compte que existien un gran nombre d'enòlegs que havien sortit de l'Estació Enològica de Reus i també que el mapa no reflecteix

que la vinificació dels cellers de la Federació Agrícola del Priorat es realitzava sota el control d'antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura.¹²¹

Des d'un punt de vista quantitatiu, respecte el que era el volum de l'agricultura catalana, els antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura no eren molt nombrosos, però la seva influència va tenir gran importància en la modernització de l'agricultura catalana, perquè els antics alumnes introduïen nous mètodes d'organització de la producció i donaven un assessorament tècnic a diverses organitzacions agràries que va ajudar a créixer, des d'un punt de vista qualitatiu, l'agricultura catalana en el seu procés de modernització. Repartits per bona part de Catalunya, els antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura van ser un instrument de la política agrària de la Generalitat de Catalunya en el procés d'organització d'una agricultura i ramaderia econòmicament viables.

¹²¹Els cellers cooperatius de les comarques del sud de Catalunya, que l'any 1934 van fer la vinificació sota la direcció de tècnics del Servei de Viticultura i Enologia, tots ells antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, van ser Falset, Marçà, els Guiamets, el Masroig, Lloà, la Figuera, Porrera, Capçanes i la Vilella Alta, tots ells del Priorat; l'Espluga de Francolí i Vimbodí de la Conca de Barberà, i Tivissa de la Ribera d'Ebre. Vegeu AHDB, Lligall Q-449/37 informe del 18-12-1934.

VII. L'ENSENYAMENT AGRÍCOLA (1932-1936)

1. L'Escola Superior d'Agricultura

1.1. La restitució de l'Escola Superior d'Agricultura

La restitució de l'Escola Superior d'Agricultura, amb el mateix esperit i organització que tenia en temps de la Mancomunitat de Catalunya, va ser una de les primeres tasques que va portar a terme el govern de la Generalitat després que, a finals de 1932, Francesc Macià es va fer càrrec del Departament d'Agricultura. La substitució del conseller d'agricultura, Salvador Vidal i Rossell i la creació del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos van afavorir la restitució de l'Escola Superior d'Agricultura. Amb aquesta mesura es va fer justícia a tots els professors destituïts per la Dictadura, a la vegada que es recuperava un marc institucional destinat a la formació d'experts de grau superior en agricultura i ramaderia.

En la sessió constitutiva del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, del dia 9 de novembre de 1931, Francesc Macià va pronunciar un discurs en el que va manifestar la decidida voluntat de restituir els professors i tècnics de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura que havien estat foragitats per la Dictadura.¹ Una setmana després, en la sessió següent, del dia 16, Pere M. Rossell i Vilà, secretari del Consell d'Agricultura,

¹ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Inv. 238, Llig. Q-109, sessió 9-11-1931.

Ramaderia i Boscos es va mostrar partidari d'actuar amb eficàcia. Va dir que primer calia resoldre un problema d'ordre moral: la vindicació dels professors vexats per la Dictadura i, després, calia retornar a l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura pura i simplement com eren l'any 1923.²

L'informe que sobre la restitució de de l'Escola Superior i dels Serveis Tècnics d'Agricultura va redactar Pere M. Rossell i Vilà, feia un repàs de quina havia estat l'evolució de l'ensenyament agrícola a Catalunya a partir dels inicis de la Dictadura de Primo de Rivera.³ Afirmava que durant el període dictatorial l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura havien quedat al marge del "nostre esperit" i de les necessitats rurals, deia que el principal interès de l'Escola era captar alumnes de països sudamericans. Continuava explicant que l'última Diputació de Barcelona havia intentat corregir els defectes del Departament d'Agricultura de la Dictadura, però creia que no ho havia aconseguit. Des d'aquesta perspectiva s'imposava restituir l'Escola Superior d'Agricultura tal com havia estat en temps de la Mancomunitat.

Finalment, a proposta del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, el 22 de desembre de 1931, un acord del Consell de la Generalitat decidia restituir l'Escola Superior d'Agricultura, amb el mateix personal i organització que tenia en temps de la Mancomunitat.⁴ Com a conseqüència de la restitució de l'Escola Superior d'Agricultura, el mateix acord també suprimia el Centre d'Ensenyaments i Pràctiques agrícoles, organitzat per la Diputació de Barcelona el 1930, el qual havia continuat funcionant en els primers mesos de la Segona República com una institució depenent de la Generalitat.

Tots els professors expulsats de l'Escola Superior d'Agricultura arran de l'afer Dwelshauvers van ser restituïts en els seus càrrecs. Carles Pi i Sunyer, el director de l'Escola Superior d'Agricultura fins el el 1924, va renunciar a tornar a ocupar la direcció del centre, perquè la seva dedicació a la política activa no el deixava ocupar aquell càrrec, havia estat nomenat director de Comerç del Ministeri d'Agricultura. En comptes d'ell, Pere M. Rossell i Vilà, que des de l'organització de la Generalitat havia estat un dels principals defensors de

²*Ibid.*, sessió 16-11-1931.

³ANC, "Supressió dels Centres d'Ensenyament de Pràctiques Agrícoles i restitució dels Serveis Tècnics d'Agricultura i l'Escola Superior d'Agricultura amb els professors vexats i reorganització dels Serveis de la Granja de Caldes", 1932, Inv. 238, Llig. Q-452/87.

⁴*Agricultura i Ramaderia*, gener 1932, núm. 1, p. 16.

la completa restauració de l'Escola Superior d'Agricultura, el 4 de gener de 1932, va ser nomenat pel Consell de la Generalitat director de l'Escola Superior d'Agricultura.⁵

Els pocs professors que no havien estat expulsats de l'Escola Superior d'Agricultura també van continuar en els seus càrrecs. L'opinió predominant dins el Consell d'Agricultura era que calia mantenir-los en els seus càrrecs, perquè si no s'havien solidaritzat amb els seus companys era perquè tenien por de perdre el lloc de treball i no per raons ideològiques.⁶ En la instància de va presentar Francesc Tàrrega i Rizo per demanar la seva incorporació a l'Escola Superior d'Agricultura, justificava la seva permanència en el temps de la Dictadura a causa de necessitats materials que tenia i, provava això, afirmant que espontàniament havia signat el manifest de protesta contra el Baró de Viver.⁷

Però, per no igualar els professors expulsats amb els que havien conservat els càrrecs, finalment es va nomenar un tribunal per analitzar les sol·licituds de reingrés a l'Escola Superior d'Agricultura, el qual va decidir que els professors que van mantenir els seus càrrecs en temps de la Dictadura haurien de sotmetre's a un concurs per poder tornar a obtenir les places que ocupaven.⁸ El tribunal justificava aquesta mesura en la falta de cordialitat i compenetració que creia que provocaria una readmissió dels professors que van treballar durant la Dictadura, sense que hi hagués cap diferència amb els que havien estat discriminats per la Dictadura.

A més de canvis en el professorat, la restitució de l'Escola Superior d'Agricultura va comportar canvis en els plans d'estudis del centre. En la sessió del Consell d'Agricultura del 16 de novembre de 1931, Jaume de Riba es va manifestar contrari a una reforma dels plans d'estudis, argumentant que comportaria greus perjudicis, era partidari d'ajornar qualsevol reforma fins que fos aprovat l'Estatut i deixar les coses tal com estaven.⁹ Però Ignasi Girona, Francesc Farreras i Francesc Macià es van mostrar partidaris d'adaptar el plans d'estudis vigents en temps de la Mancomunitat, la qual cosa tenien constància que seria l'única reforma que acceptarien els alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, proposició que finalment va ser adoptada.

⁵ *Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-1-1932, p. 17.

⁶ ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Inv. 238, Llig. Q-109, sessió 7-12-1831, p. 12.

⁷ ANC, Inv. 238, Llig. Q-452/87.

⁸ *Ibid.*, Acta del 9-1-1932.

⁹ ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Inv. 238, Llig. Q-109.

Per acabar el curs 1931-1932 es va fer una adaptació dels plans de la Mancomunitat, elaborada per Joan Àngel i Genís, que a finals 1931 era el director de l'Escola d'Agricultura del Departament d'Ensenyament i Pràctiques Agrícoles de la Generalitat. Els plans d'ensenyament definitiu es va acordar que fossin elaborats pels professors i tècnics del Departament d'Agricultura de la Generalitat i sotmès a l'aprovació del Consell d'Agricultura.¹⁰

En una conversa que va tenir a finals del mes de maig de 1932 el director de l'Escola Superior d'Agricultura, Pere M. Rossell i Vilà, amb el president de la Generalitat, Francesc Macià, el primer li va explicar quin era el camí que calia seguir per organitzar les diferents seccions que depenien del Departament d'Agricultura, Ramadereria i Boscos.¹¹ De tots els serveis en agricultura, Pere M. Rossell i Vilà apuntava com a prioritari posar en marxa, encara que no fos de manera completa, els serveis d'ensenyament i investigació científica. Pere M. Rossell i Vilà exposava que l'Escola Superior de Zootècnia i l'Institut d'Investigacions Científiques tenien espera, però en canvi calia organitzar immediatament l'Escola Superior, la Mitjana i la Pràctica d'Agricultura.

1.2. El pla d'ensenyament agrícola de 1932

Després de la restitució de l'Escola Superior d'Agricultura, va caldre donar uns nous plans d'estudi a l'Escola Superior d'Agricultura i, també als centres d'ensenyament agrícola que depenien de la Generalitat de Catalunya. A causa d'haver aconseguit una major autonomia que en temps de la Mancomunitat i dels canvis que havia experimentat el món de l'agricultura obligaven a redactar uns nous plans d'estudi, perquè els que havia tingut l'Escola Superior d'Agricultura havien quedat antiquats.

Els plans d'estudis dels tres centres d'ensenyament agrari que hi havia previst aplicar immediatament van ser confeccionats pel director de l'Escola Superior d'Agricultura, Pere M. Rossell i Vilà, amb la col·laboració del claustre de professors de l'Escola Superior d'Agricultura. El pla va ser presentat davant el Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos en la sessió del 23 de juny de 1932, Francesc Santacana va criticar el projecte de l'Escola Superior d'Agricultura tal com estava plantejat perquè la considerava massa ambiciosa per les necessitats de Catalunya, Pere M. Rossell i Vilà va defensar l'organització de l'Escola

¹⁰*Ibid.*, sessió 14-3-1932.

¹¹AESA, Ofici de Pere M. Rossell i Vilà del 27-5-1932.

Superior d'Agricultura, sense la qual deia que no podria existir "una cultura agrícola catalana."¹² Finalment, el Consell d'Agricultura va aprovar el pla d'ensenyament agrícola presentat per Pere M. Rossell i Vilà, el qual va ser ratificat pel Consell de la Generalitat en la sessió del 20 de juny de 1932.¹³

El pla d'ensenyament agrícola de la Generalitat delimitava tres nivells d'ensenyament, que eren oferts per tres centres d'ensenyament diferents. Aquest fet exigia una organització més complexa que la tenia la Mancomunitat, en la que tots els graus d'ensenyament agrícola eren oferts per l'Escola Superior d'Agricultura. Dels tres nivells que proposava, un era exclusivament pràctic, l'oferia l'Escola Pràctica d'Agricultura. Un altre combinava la pràctica amb els coneixements d'ordre científic, era donat a l'Escola Mitjana d'Agricultura. I un tercer nivell de caràcter científic, eren els estudis de l'Escola Superior d'Agricultura.

El pla no tenia en compte l'ensenyament postal, una pràctica que havia estat iniciada en temps de la Mancomunitat, perquè es consideraven poc útil si ja hi havia un extens sistema d'ensenyament que cobria tots els nivells d'ensenyament i amb centres reparits en diferents llocs de Catalunya. Pere M. Rossell i Vilà era d'aquesta opinió, perquè creia que els agricultors que tenien fam de saber podien obtenir els coneixements que desitjaven a través d'altres mitjans.¹⁴

Amb la creació de noves escoles d'agricultura, el pla d'ensenyament agrícola de la Generalitat preveia que l'Escola Superior d'Agricultura orientaria més la seva activitat cap a la investigació científica, d'aquesta manera Catalunya no hauria de ser tan dependent en matèria científica. L'Escola Superior d'Agricultura prenia un caràcter més restringit del que havia tingut fins aleshores, Pere M. Rossell i Vilà explicava que hi hauria dificultats per aprovar l'exàmen d'ingrés i per seguir els quatre anys d'estudis intensius, cosa que justificava amb aquestes paraules: "si per una part, per motius nacionals i culturals, cal produir a casa nostra mateix els investigadors científics i els directors de la nostra agricultura, per altra, és evident que aquest personal no pot ser gaire nombrós."¹⁵

El pla que havia de ser aplicat per primera vegada en el curs 1932-33, organitzava l'ensenyament de l'Escola Superior d'Agricultura de la següent manera. El centre

¹²ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", sessió 23-5-1932.

¹³*Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-6-1932, pp. 321-23.

¹⁴Pere M. ROSSELL I VILÀ, "Organització docent i burocràtica de l'agricultura catalana" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-5-1931, núm. 5, p. 99.

¹⁵AESA, Ofici de Pere M. Rossell i Vilà del 27-5-1932.

d'ensenyament estaria establert a Barcelona, els estudis amb caràcter d'externat, tenien una durada de quatre anys i, després d'aprovar les assignatures seria lliurat el títol d'enginyer agrícola.¹⁶ Hi havia una forta selecció per poder estudiar a l'Escola Superior d'Agricultura, els candidats havien de tenir un mínim de 18 anys, eren exigits els estudis de batxillerat o l'ensenyament mitjà d'agricultura de la Generalitat, a més els candidats havien de superar un exàmen d'admissió sobre les següents matèries:

- Dibuix linial i acotat.
- Matemàtiques (àlgebra, càlcul infinitesimal, geometria i trigonometria).
- Física.
- Química.
- Història Natural.
- Composició catalana.
- Llengua francesa.
- Traducció de l'italià i de l'Anglès o Alemany a elecció (amb el diccionari tolerat).

El alumnes que presentaven certificats d'estudis o títols universitaris superiors quedaven exceptuats parcialment o totalment de l'exàmen d'ingrés, segons la naturalesa del títol.

El pla d'ensenyament per a enginyers agrícoles de l'Escola Superior d'Agricultura, repartit en quatre cursos, és el següent:

Pla d'ensenyament d'enginyer agrícola (1932)

PRIMER CURS

Assignatures	Trimestres		
	1r	2n	3r
Dibuix del natural i geomètric	x	x	-
Geometria descriptiva	-	-	x
Topografia	x	x	-
Dibuix topogràfic	-	-	x
Mecànica general	x	-	-
Motors i màquines agrícoles	-	x	x
Electrotècnica	x	-	-
Metereologia i climatologia	x	-	-
Geologia	-	x	x
Histologia i tècnica histològica	x	-	-
Fanerogàmia	-	x	x
Química biològica	-	x	x

¹⁶Per aquests i altres detalls vegeu: GENERALITAT DE CATALUNYA, *Escoles d'Agricultura*, 1932, p. 9-11.

SEGON CURS

Assignatures	Trimestres		
	1r	2n	3r
Hidrologia	x	-	-
Agrologia	x	-	-
Hidràulica	-	x	x
Mètodes d'anàlisis químiques	x	-	-
Anàlisis químiques	-	x	x
Zoologia i entomologia	-	x	x
Fisiologia vegetal	x	-	-
Genètica	x	-	-
Microbiologia i bacteriologia	x	x	-
Fitotècnia general	-	x	x
Criptogàmia	-	-	x
Selvicultura	-	x	x

TERCER CURS

Assignatures	Trimestres		
	1r	2n	3r
Construccions rurals	-	x	x
Anatomia i fisiologia dels animals domèstics	x	-	-
Zootècnia general	-	x	x
Conreus herbacis	x	x	-
Ampeleografia i viticultura	x	x	-
Fructicultura	-	x	x
Fitopatologia	x	x	x
Indústries forestals	x	-	-
Indústries rurals	x	-	-
Plantes industrials	-	-	x
Patologia animal	-	-	x

QUART CURS

Assignatures	Trimestres		
	1r	2n	3r
Comptabilitat	-	x	x
Economia	x	-	-
Producció i comerç agrícola	-	x	x
Legislació	x	-	-
Valoració i cadastre	x	-	-
Vi i derivats	-	x	x
Oli i derivats	x	-	-
Llet i derivats	-	x	-
Zootècnia especial	x	x	-
Animals de corral	x	-	-
Projectes d'enginyeria rural	-	-	x
Projectes d'explotació agrícola	-	x	x
Conreus tropicals	-	-	x

FONT: GENERALITAT DE CATALUNYA, *Escoles d'Agricultura*, 1932, pp. 10-12.

Les assignatures eren de 6 hores setmanals, normalment 4 hores eren de classes teòriques i 2 hores de pràctiques. Respecte els plans d'estudis que havien estat vigents a l'Escola Superior d'Agricultura cal destacar la introducció de noves assignatures, unes que estaven d'acord amb els avanços de la ciència com és el cas de la genètica i d'altres que tenien en compte les possibilitats de l'agricultura catalana, com era el cas de la introducció d'una assignatura sobre els conreus tropicals o de fructicultura, matèries que abans eren tingudes en compte i, fins i tot hi havia hagut la possibilitat d'especialitzar-se en fructicultura, però que mai havien comptat amb una assignatura obligatòria.

Com a prova final de carrera, els alumnes havien de presentar un treball d'execució personal, el tema del qual havia de ser aprovat prèviament el Claustre de Professors, i havia de comprendre un dels tres aspectes següents:

- a.- Un projecte complet d'explotació agrícola.
- b.- Un informe sobre ordenació, aprofitament o organització de l'economia agrícola a Catalunya o en alguna de les seves comarques.
- c.- Una memòria d'investigació sobre una de les matèries específiques de la carrera.¹⁷

L'exigència d'un treball de final de carrera ja la contemplava l'Escola Superior d'Agricultura a partir de la reforma dels plans d'estudis l'any 1920. Després del parèntesi de la Dictadura de Primo de Rivera, amb la restitució de l'Escola Superior d'Agricultura es va recuperar aquella pràctica. Els temes sobre els que es podia fer el treball de final de carrera mostren quina era l'orientació que tenia el centre, l'aplicació pràctica dels coneixements adquirits en una explotació agrícola, l'estudi econòmic de l'agricultura catalana i la investigació científica.

Per poder facilitar els estudis agrícoles a joves sense possibilitats econòmiques, la Generalitat va establir un sistema de beques, hi havia la intenció d'incorporar als estudis agrícoles els fills de famílies modestes que demostrassin tenir disposicions intel·lectuals. Un Decret del 30 de desembre de 1933 creava 8 beques de 500 pessetes per l'Escola Superior d'Agricultura, diners que eren suficients per cobrir les taxes acadèmiques necessàries per poder estudiar en aquell centre, el mateix Decret també va crear 4 beques de 2.000 pessetes, 2 per l'Escola Mitjana i 2 per l'Escola Pràctica d'Agricultura, les beques es concedien per concurs a candidats de capacitat reconeguda que no tinguessin els recursos necessaris per a seguir els estudis agrícoles.¹⁸

¹⁷AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 3-4-1933.

¹⁸Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya, 5-1-1934, p. 48.

Des de principis de 1932 els professors de l'Escola Superior d'Agricultura que van ser expulsats en temps de la Dictadura van tornar a treballar en aquell centre d'ensenyament agrícol. En la sessió del Consell de la Generalitat del 11 de gener de 1932 van ser nomenats els professors de l'Escola Superior d'Agricultura, els quals van ocupar uns càrrecs adaptats segons els plans d'estudis de temps de la Mancomunitat.¹⁹ Els professors nomenats que havien estat expulsats van ser: Josep R. Bataller, Ramon Capdevila, Josep Cabanas i Traserra, Ferran Garcia del Cid, Pius Font i Quer, Marià Faura, Joan Àngel i Genís, Pere M. Rossell i Vilà, Pere J. Girona, Francesc Dou, i Pere J. González. Vicenç Nubiola havia mort, Joan Lasarte i Carles Pi i Sunyer van tenir una excedència i Rafael Campalans va reneüiar al seu càrrec. Per cobrir els càrrecs vacants van ser nomenats com a professors tècnics que havien estat expulsats dels Serveis Tècnics d'Agricultura, va ser el cas de Francesc X. Riera, August Matons, Antoni Quixal, i Eduard Simó. També van ser nomenats l'antic alumne de l'Escola Superior d'Agricultura Ramon Rierola i un petit grup de professors que van estar poc temps exercint al centre, com Anna Judas i Artigal. Finalment, també van ser nomenats professors que havien començat a exercir en temps de la Dictadura com l'enginyer agrònom Trinitat Catasús i l'enginyer de monts Josep Lluís Vives.

El 15 d'octubre de 1932, va començar primer curs en què l'Escola Superior d'Agricultura aplicava el nou pla d'estudis realitzat per una comissió del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos de la Generalitat. La posada en pràctica del nou pla d'estudis va exigir que alguns professors canviessin les assignatures que donaven i també va caldre contractar nous professors, els quals van obtenir el seu càrrec després d'aprovar un concurs oposició o eren interins en espera d'aprovar les oposicions. Després de fer els nomenaments corresponents, el professorat de l'Escola Superior d'Agricultura a partir del curs 1932-33 va ser el que exposa la relació següent:

Professors de l'Escola Superior d'Agricultura (1932-33)

- Marià Faura i Sans, professor d'hidrologia, agrologia i geologia.
- Francesc Garcia del Cid, professor d'histologia i tècnica histològica, i zoologia i entomologia.
- Pius Font i Quer, professor de criptogàmia, fanerogàmia i fisiologia vegetal.
- Francesc Dou i Arumí, professor de mètodes d'anàlisi i anàlisis químiques.
- Joan Àngel i Genís, professor de conreus herbàcis, fitotècnia general i plantes industrials.
- Pere M. Rossell i Vilà, professor de zootècnia especial i zootècnia general.

¹⁹*Bulletl de la Generalitat de Catalunya*, 15-1-1932, pp. 18-19.

- Pere J. Girona i Trius, professor de economia, legislació i comptabilitat agrícola.
- Ferran Paladella i Folqué, professor de topografia.
- Pere J. González i Juan, professor de microbiologia i bacteriologia.
- Josep Lluís Vives i Comallonga, professor de selvicultura i indústries forestals.
- C. Ramon Danés i Casabosch, professor de anatomia i fisiologia dels animals domèstics, i patologia animal.
- Antoni Quixal i Prieto, professor d'ampeleografia i viticultura, i mecànica general.
- Jaume Nonell i Comas, professor de fitopatologia.
- Joan Pascual i Tàpies, professor d'indústries rurals i llet i derivats.
- Antoni Oriol i Anguera, professor de química biològica i genètica.
- Ramon Rahola i Pou, professor d'hidràulica i professor interí d'electrotècnia.
- Joan Bergós i Massó, professor de construccions rurals.
- Ramon Sala i Roqueta, professor de fructicultura.
- August Matons i Colomer, professor de producció i comerç agrícoles.
- Lluís Guitart i Font, professor de vi i derivats.
- Josep M. Sabadell i Camprodon, professor interí de dibuix.
- Josep Llovet i Mont-ros, professor interí de projectes d'explotació agrícola.
- Josep Ramon Bataller, cap de preparadors
- Enric Coromines i Cortès, auxiliar interí i professor interí d'animals de corral.
- Ramon Bardia i Bardia, auxiliar interí.
- Trinitat Catasús i Catasús, professor interí de valoració i cadastre.
- Isidre Pòlit i Buixareu, professor interí de meteorologia i climatologia.
- Seretari i professor de llengua catalana, Ramon Rierola i Isern.

FONT: *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 20-10-32, pp. 570-72.

La majoria de professors de la llista anterior van exercir durant tota l'etapa republicana de l'Escola Superior d'Agricultura. Entre 1932 i 1936 no hi va haver gaires canvis en el professorat del centre, alguns interins van guanyar les càtedres, només uns pocs professors, com l'enginyer agrònom Trinitat Catasús, van deixar el càrrec i van ser nomenats uns nous professor Lluís Botines i Font, professor de dibuix el 1933, Joan Homedes i Ranquini²⁰ professor de zootècnia general el 1935 i professor auxiliar Jaume Àngel i Aymerich, el 1936.²¹

Entre el professorat que tenia l'Escola Superior d'Agricultura durant l'etapa republicana, destaca que hi havia alguns dels professors que no s'havien solidaritzat amb la resta de personal que va ser expulsat arran de l'afer Dwelshauvers l'any 1924 i que van continuar ocupant càrrecs oficials durant la Dictadura. A més també hi havia professors que

²⁰Vegeu la seva biografia a J. Ferrer Palau "Doctor don Juan Homedes Ranquini (1893-1955) a *Anales de la Escuela de Peritos Agrícolas y de Especialidades Agropecuarias y de los Servicios Técnicos de Agricultura*, Vol. XIII, Barcelona 1954-1955, pp. 5-8.

²¹Vegeu els nomenaments a *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, Decret 27-9-1933, Ordre del 30-9-1935 i Ordre 29-6-1936.

havien començat a treballar durant la Dictadura, és el cas de Ramon Bardia i Bardia, enginyer agrícola de l'Escola Superior d'Agricultura que era un estret col·laborador de Jaume Nonell van ser admesos a treballar en aquell centre.²² Tots ells eren o van arribar a ser destacades figures en el món dels tècnics agrícoles catalans, l'Escola Superior d'Agricultura havia integrat aquells professors de demostrada competència que no s'havien compromès excessivament amb el règim de la Dictadura de Primo de Rivera.

En la segona reunió del claustre de professors des que Pere M. Rossell i Vilà era director de l'Escola Superior d'Agricultura, es va fer notar la necessitat de disposar d'un reglament a través del qual es regiria aquell centre d'ensenyament. Per elaborar el reglament, un grup de professors van fer una ponència que va ser discutida al claustre de professors en diverses sessions.²³ El reglament definitiu va ser aprovat en la reunió del 10 d'abril de 1933, amb aquest reglament, l'Escola Superior d'Agricultura quedava definitivament estructurada.²⁴ Segons recollia el títol primer del nou reglament, la finalitat de l'Escola Superior d'Agricultura era:

Art. 1.- L'Escola Superior d'Agricultura és un centre destinat a satisfer les següents necessitats:

- a). Donar l'ensenyament superior que forma el grau d'enginyer agrícola (aspecte professional).
- b). Orientar i impulsar la investigació científica (aspecte científic).
- c). Cooperar a la difusió i influir en el desenvolupament progressiu i científic de la cultura catalana (aspecte cultural).

Art. 2n.- Per aconseguir els esmentats objectes seran activitats ordinàries de l'Escola:

- a.- Els cursos fixos dels plans reglamentaris.
- b.- Cursos de matèries complementàries, útils i d'aplicació agrícola, i cursos monogràfics encarregats a personalitats competents.
- c.- Treballs d'investigació a càrrec dels professors, amb caràcter voluntari i dels alumnes que puguin treballar sota la direcció d'aquells.
- d.- Cursos culturals adaptats a les necessitats del moment.
- e.- Publicació d'uns arxius que recolliran la tasca realitzada.²⁵

²²Sobre aquests tres personatges vegeu: Josep M. PUIGGRÒS I JOVÉ, "Acte d'homenatge en la memòria del professor Ramon Bardia i Bardia" a *Quaderns Agraris*, juliol 1981, núm. 1-a, pp. 39-43; DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BARCELONA, *Luis Guitart Font In Memoriam*, Barcelona 1969; Antonio BERTAN, "Jaime Nonell Comas" a *Cien promociones de ingenieros agrónomos (1861-1960)*, Ediciones del Centenario, Madrid 1961, pp. 260-62.

²³AESA, "Actes de Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", reunió 28-10-1932.

²⁴*Ibid.*, reunió 10-4-1933.

²⁵ANC, "Reglament de l'Escola Superior d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya", Maig de 1933, Inv. 238, Llig. 3756/18.

El títol primer de l'Escola Superior d'Agricultura deixava clar que els seus reorganitzadors no volien formar només tècnics superiors en agricultura, sinó que tenien la voluntat que l'escola fos un centre d'investigació que intervingués en el desenvolupament científic de la cultura catalana. La Generalitat de Catalunya seguia en aquest aspecte la política de la Mancomunitat i, per portar-la a la pràctica la direcció de l'Escola Superior d'Agricultura tenia previst organitzar unes activitats que en bona part ja havia portat a terme aquell centre en temps de la Mancomunitat.

Sota la direcció de Pere M. Rossell i Vilà, l'Escola Superior d'Agricultura va quedar reorganitzada, amb un programa d'estudis nou, un professorat renovat respecte el que havia exercit en temps de la Dictadura de Primo de Rivera i un reglament intern. Però Pere M. Rossell i Vilà no va poder veure culminada la seva obra, perquè va morir el mes de juliol de l'any 1933. Tot i la mort de qui havia estat el principal inspirador del pla d'ensenyament agrícola de la Generalitat, les principals orientacions que volia donar Pere M. Rossell i Vilà a l'Escola Superior d'Agricultura van ser mantingudes pels qui el van succeir en el càrrec, de manera que la seva mort no va impedir portar a terme gran part dels seus projectes.

1.3. El funcionament de l'Escola Superior d'Agricultura

Des de la mort de Pere M. Rossell i Vilà l'any 1933, fins a l'esclat de la Guerra Civil l'any 1936, el director de l'Escola Superior d'Agricultura va canviar tres vegades. La direcció del centre va patir certa provisionalitat, els directors no van exercir el seu càrrec gaire temps, cosa que va afavorir que no es produïssin canvis gaire importants en l'organització del centre. L'Escola Superior d'Agricultura va mantenir l'empremta que li havia donat el seu primer director en temps de la Segona República, Pere M. Rossell i Vilà.

Després de la mort de Pere M. Rossell i Vilà, el juliol de 1933, Pere J. Girona i Trius va ser nomenat director de l'Escola Superior d'Agricultura, perquè era el professor més antic de tots els que treballaven al centre. En comunicar al Claustre de Professors el seu nomenament, Pere J. Girona va manifestar la voluntat de deixar el càrrec tan aviat com la situació estigués normalitzada, però tot i que semblava que ocuparia el càrrec poc temps va exercir de director durant dos anys.²⁶

Després de la problemàtica que va originar el reconeixement dels títols d'enginyer de l'Escola (un tema que tractarem més endavant), el 12 d'agost de 1935 Pere J. Girona va

²⁶AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", reunió del 17-8-1933.

demanar que el relleu en el càrrec, una setmana després el professor Joan Àngel i Genís va ser nomenat director del centre.²⁷ Joan Àngel i Genís, enginyer industrial i perit agrícola, havia estat el director de l'Escola d'Agricultura de la Diputació de Barcelona l'any 1930, però només va exercir uns mesos. El 26 de març de 1936 Ferran Paladella, topògraf, va ocupar la direcció del centre, la qual no va deixar fins al final de la Guerra Civil.

Joan Àngel i Genís va presentar la dimissió del càrrec el 6 de març de 1936, al·legava que part del professorat de l'Escola volia que el càrrec de director fos nomenat d'acord amb el reglament de funcionament del centre, que el claustre de professors havia aprovat l'abril de 1933.²⁸ Fins aquell moment el càrrec de director de l'Escola havia estat nomenat per elecció directa del Conseller d'Agricultura, i a partir de 1935 del Conseller de Cultura, però segons el reglament del centre l'elecció s'havia de fer d'acord amb una terna proposada pel claustre de professors. En el claustre del dia 21 de març de 1936, per votació van proposar pel càrrec de director la terna formada per Francesc Garcia del Cid, Ferran Paladella i Ramon Sala pel càrrec de director, el conseller de Cultura va elegir a Ferran Paladella.²⁹

Tot i els canvis en la direcció del centre i la impossibilitat de concedir títols oficials, el nombre d'alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura va ser més alt que en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. Segons les dades que disposem la tendència era a créixer, sobretot a partir de la restitució dels professors de l'Escola Superior d'Agricultura que n'havien estat expulsats l'any 1924. El nombre d'alumnes ingressats a l'Escola Superior d'Agricultura va ser de 7 el 1930, 13 el 1931, 15 el 1932 i 17 el 1933.³⁰

Tot i que les quantitats d'alumnes ingressats són lleugerament més baixes que en els millors temps de l'Escola Superior d'Agricultura durant la Mancomunitat, cal tenir en compte que el centre estava en procés d'organització i que funcionava separatament l'Escola Mitjana d'Agricultura a Caldes de Montbui, per tant podem considerar d'important el nombre d'alumnes que iniciaven els seus estudis a l'Escola Superior d'Agricultura. Les promocions d'enginyers agrícoles que van acabar els estudis a l'Escola Superior d'Agricultura des que els professors expulsats el 1924 se'n van fer càrrec va ser la que mostra la llista següent:

²⁷ANC, Ofici de Pere J. Girona del 12-8-1935 on demana al conseller de cultura ser rellevat, Inv. 238, Llig. Q-558/13 bis.

²⁸ANC, Ofici de Joan Àngel i Genís del 6-3-1936, Inv. 238, Llig. R-104/6 bis.

²⁹AESA, "Actes del Claustre de Professors", reunió del 21-3-1936.

³⁰*Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935*, Barcelona [1935], p. 59.

ENGINYERS AGRÍCOLES (1931-36)

Curs 1931-32

Josep Miarnau i Torrent

Curs 1932-33

Pelai Vilanova i Montoliu
Jaume Viader i Roger
Joan Aulet i Mataró
Josep Gesa i Cañellas
Francesc X. Vilaró i Puigrefagut
Joan A. Maimó i Bolet
Josep Maciñeira i Lage
Ferran M. Heras i Coll
Ramon Dachs i Dachs
Francesc Playà i Giró
Josep Planas i Boada
Santiago Llensa i de Gelcén
Enric Ventura i Caballo
Joan Cama i Marcó
Manuel Vidal i de Càrcer
Francesc X. Ripol i Noble
Francesc Margenat i Estrada

Curs 1933-34

Josep Puigrefagut i Vilaplana
Josep Valls i Bosch
Jaume Àngel i Aymerich
Josep Vilarrasa i Roquer

Curs 1934-35

Manuel M. Aragó i Cabanyes
Josep Barrera i Arenas
Jeroni Pallisé i Camí

Curs 1935-36

Josep Gambús i Armengol
Joaquim Roca i Dou
Miquel Doñate i Guau
Joan Sancho i Martínez
Francesc Aromir i Torrellas
Eduard Taberner i Collellmir
Ramon Avellaneda i Carbonell

FONT: *Anuari de l'Associació Professional d'Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Any 1935, Barcelona [1935], p. 63 i AESA, expedients dels alumnes.*

Els alumnes de la promoció del 1935-36 van ser els primers que van seguir íntegrament els estudis d'enginyer agrícola d'acord amb el pla d'estudis de 1932, els altres alumnes van haver de seguir uns estudis adaptats, perquè havien començat amb un altre pla d'estudis. La promoció de 1935-36 va acabar el curs quan esclatava la Guerra Civil, encara que l'Escola Superior d'Agricultura va continuar funcionant durant els anys de la guerra, la situació de conflicte bèl·lic va dificultar la marxa normal del centre i, a la pràctica, la promoció de 1935-36 va ser la última que va acabar els estudis a l'Escola Superior d'Agricultura.

A més dels estudis d'enginyer agrícola, l'Escola Superior d'Agricultura també va organitzar altres activitats complementàries, com la realització de diferents cursos monogràfics. Els primers que van ser organitzats van ser quan Pere M. Rossell i Vilà va arribar a la direcció de l'Escola Superior d'Agricultura, el 1932 es van realitzar un curs d'apicultura i un altre de floricultura i jardineria. A més dels alumnes de l'Escola Superior, els cursos estaven oberts a persones interessades que no eren alumnes del centre.³¹

Sobre el paper l'Escola Superior d'Agricultura estava organitzada detalladament i havia començat a funcionar, en quant al nombre d'alumnes matriculats havia aconseguit un nivell similar al que havia tingut en temps de la Mancomunitat. Però primer va rebre el cop de la mort del seu director, Pere M. Rossell i Vilà i, més endavant, es va trobar que no van poder solucionar el problema del reconeixement oficial dels títols d'enginyer agrícola, la qual cosa que va dificultar la bona marxa de l'Escola, perquè va provocar una inestabilitat permanent que va impedir que l'Escola Superior d'Agricultura no es pogués consolidar plenament.

2. El problema del reconeixement oficial dels títols

L'Estatut d'Autonomia reconeixia a la Generalitat de Catalunya a crear i sostenir centres d'ensenyament de tots els graus i ordres que cregués necessaris, però a través de la Constitució aprovada per les Corts de la Segona República, el govern espanyol es reservava la facultat de concedir títols i, per tant les atribucions que aquests tenien. Aquestes disposicions legals van provocar una crisi a l'Escola Superior d'Agricultura de la Generalitat,

³¹Vegeu *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-3 i 15-4-1932, pp. 170 i 190 respectivament.

perquè com que el govern espanyol no va oficialitzar els estudis de l'Escola, els alumnes que acabaven la carrera es van trobar en què no podien gaudir dels avantatges que suposava disposar d'un títol oficial que acredités els estudis realitzats.

Inicialment, seguint l'esperit que havia tingut l'Escola Superior d'Agricultura en temps de la Mancomunitat, la voluntat dels qui van restituir l'Escola l'any 1932 era que aquesta oferís el títol d'enginyer agrícola, diferenciant-lo del d'enginyer agrònom que oferia el govern de l'Estat. D'aquesta manera es volia recuperar els títols que donava l'Escola Superior d'Agricultura en temps de la Mancomunitat, pràctica que havia estat canviada durant de la Dictadura de Primo de Rivera, quan va créixer l'interès en oferir programes d'estudis idèntics als de les escoles de l'Estat, perquè d'aquesta manera no hi hagués problemes per concedir els mateixos títols que els altres centres estatals, però mai no ho van aconseguir.

L'Escola Superior d'Agricultura va ser restituïda per la Generalitat l'any 1932, va començar a funcionar sense encara tenir solucionada la qüestió del reconeixement oficial dels títols, cosa que malgrat els diferents intents no va ser resolta en tots els anys que va durar la Segona República. La persistència d'aquest problema va dificultar el funcionament de l'Escola Superior d'Agricultura, perquè era un problema que no pogués oferir cap mena de títol amb caràcter oficial.

Abans que acabés el primer curs de l'Escola Superior d'Agricultura, la direcció del centre va encarregar un informe a l'advocat Francesc Nel·lo perquè estudiés quina era la situació jurídica sobre l'afer del reconeixement oficial dels títols dels centres d'ensenyament agrícola de la Generalitat. Francesc Nel·lo va presentar un dictamen jurídic el 18 d'abril de 1933, que un cop estudiat pel director de l'Escola Superior d'Agricultura, Pere M. Rossell i Vilà, va proposar al Conseller d'Agricultura i Economia que la Generalitat atorgués el títol d'enginyer agrícola i no el de enginyer agrònom.³²

Pere M. Rossell i Vilà creia que si donaven un títol amb un nom diferent als alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, tal com havia fet la Mancomunitat, els funcionaris del Servei Agronòmic de l'Estat no tindrien els mateixos recels que si, en canvi, donaven el títol d'enginyer agrònom, perquè els enginyers agrònoms de l'Estat temerien que els titulars de l'Escola Superior d'Agricultura s'introduïssin dins l'escalafó oficial. Pere M. Rossell i Vilà pensava que s'havia de demanar a l'Estat el reconeixement oficial del títol d'enginyer agrícola, el qual havia de concedir als alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura les

³²Vegeu el dictamen de Francesc Nel·lo i la proposta de Pere M. Rossell i Vilà a ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/185.

mateixes facultats que els enginyers agrònoms, amb les restriccions que el títol només tindria validesa oficial en territori català i que els enginyers agrícoles no podrien entrar a l'escalafó oficial.

Quan va acabar el primer curs de l'Escola Superior d'Agricultura, no havia estat solucionada la qüestió del reconeixement oficial dels títols del centre. Preocupats perquè encara no estava resolt el problema, el 26 d'octubre de 1933 el Claustre de Professors va sol·licitar al conseller d'Agricultura i Economia el reconeixement oficial del títol d'enginyer agrícola.³³ El Claustre de professors considerava que aquesta era una mesura urgent, si hi havia la voluntat de mantenir la personalitat que havia adquirit l'Escola Superior d'Agricultura i de satisfer les aspiracions del alumnes del centre. La Generalitat va redactar un projecte de Decret que recollia textualment les demandes del Claustre de Professors, però no va ser aprovat.³⁴

A finals de 1933, el problema del reconeixement dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura va arribar a ser discutit als Parlament de Catalunya. El diputat Carreras i Artau va fer seves les demandes d'oficialitat dels títols, va plantejar aquesta qüestió en la sessió del Parlament de Catalunya del 19 de desembre de 1933, li van contestar que hi havia problemes per obtenir el reconeixement oficial de l'Estat i que, de moment, la Generalitat de Catalunya ja preferia els alumnes graduats en les seves escoles d'agricultura a l'hora d'accedir a carrecs oficials de caràcter agrícola.³⁵

Paral·lelament a les accions del Claustre de Professors, els alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura es van mobilitzar. El 9 de març de 1933 van enviar una instància al Conseller d'Agricultura, on exposaven que havent canviat la situació a Catalunya amb la implantació de l'Estatut, creien que era el moment més oportú i decisiu, perquè la Generalitat de Catalunya donés una solució definitiva a les seves pretensions i a les del poble de Catalunya que no es volia veure privat d'una tan important institució científica i cultural.³⁶

Com que, tot i les peticions, el temps passava i la situació no canviava, els alumnes van començar a portar a terme accions més dràstiques, els darrers dies 1933 i primers de

³³ANC, Inv. 238, Llig. 3755/15 Instància 26-10-1933.

³⁴Una còpia de l'esborrany del Decret a ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/185.

³⁵*Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, Sessió del Parlament del 19-12-1933, núm. 134, pp. 3034-36.

³⁶ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/185, instància 9-3-1933.

1934 els alumnes van realitzar una vaga, van deixar d'assistir a classe com a forma de pressió per arribar a una solució en el problema de les atribucions que tindrien un cop acabessin els estudis. El director de l'Escola Superior d'Agricultura, Joan Àngel i Genís, els hi va recomanar que deposessin la seva actitud, i el van creure.³⁷ Llavors el director de l'Escola juntament amb un representant dels alumnes i un altre dels enginyers agrícoles es va entrevistar amb el conseller d'Agricultura, Joan Ventosa i amb Carles Pi i Sunyer.

Fins que el govern de l'Estat no es decidís sobre la qüestió de l'oficialitat dels títols semblava que no hi havia res a fer, per trencar aquesta situació d'estancament en què es trobava, la Generalitat va intervenir. El 3 de gener de 1934, Joan Comorera va ser nomenat conseller d'Agricultura, al capdavant del Departament d'Agricultura Joan Comorera va portar a terme una política decidida per afrontar moltes de les qüestions que havien quedat encallades en aquell departament, entre aquestes el problema de l'oficialitat dels títols.

Poc després que Joan Comorera fos nomenat conseller d'Agricultura i Economia, el dia 12 de gener de 1934 una comissió formada pel president i secretari de l'Associació d'Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, Jaume Àngel i Aymerich i Francesc Aromir respectivament, es van entrevistar amb el conseller i van sortir amb una bona impressió sobre les intencions del conseller respecte l'afer dels reconeixement dels títols.³⁸ L'endemà, dia 13, una assemblea d'alumnes va decidir tornar a les classes i es va refermar en les peticions fetes pel Claustre de Professors en el Claustre del últim 26 d'octubre. Els alumnes de l'Escola Mitjana d'Agricultura de Caldes de Montbui, que des del dia 9 de gener mantenien una vaga en solidaritat amb els alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura van tornar a les classes el dia 22 d'aquell mes.³⁹

El 20 de gener de 1934, el Claustre de Professors va presentar a Joan Comorera un extens informe sobre la demanda d'oficialitat dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura.⁴⁰ Després de fer un detallat estudi de la qüestió dels títols, l'informe proposava unes bases fonamentals que regularien les atribucions que, segons el claustre de professors, havien de tenir els alumnes que aprovaven els estudis a l'Escola Superior d'Agricultura. A continuació copiem aquestes bases:

³⁷AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió del 10-1-1934.

³⁸ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/185, carta adreçada al conseller el dia 15-1-1934.

³⁹ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/213.

⁴⁰ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/185.

Els posseïdors dels títols atorgats per l'Escola Superior d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya i per les anteriors Escoles Superiors creades i sostingudes per les antigues Diputacions i per la Mancomunitat de Catalunya gaudiran dins del territori català de les següents facultats:

1a.- Les de poder taxar, mesurar, peritar, partir, aixecar plànols, emetre dictàmens, etc. etc. en tota mena d'afers de caràcter agrícola, agrícola-ramader, o agrícola-social, ja l'ordre judicial, administratiu, cadastral, hidràulic, d'expropiació forçosa, públic o privat, etc. Els seus dictàmens i treballs seran vàlids i faran fe en judici en totes les oficines de l'Administració catalana i de l'Administració de justícia, sense limitació de cap mena per cusa de l'extensió de les finques o de la importància quantitativa de l'explotació o negoci.

2a.- Poder ser nomenats, de conformitat amb les disposicions adients:

a) Per als càrrecs de caràcter agrícola i ramader que calgui cobrir en tota mena de serveis creats o per crear lliurement i exclusivament pel Govern de la Generalitat de Catalunya.

b) En tots aquells altres serveis d'igual naturalesa traspasats o que en el successiu es traspassin per l'Estat espanyol a la Generalitat de Catalunya i en els quals el Govern català té els drets de legislar i d'executar les lleis.

c) En tots els altres serveis que d'igual caràcter que l'Estat ha traspasat o traspassi a la Generalitat de Catalunya i en què el govern català té només el dret d'executar les lleis centrals, sempre que en els acords presos per la Comissió de Traspasos no s'hagi establert concretament la impossibilitat de fer-ho.

3.- El de poder concursar entre els posseïdors de títols similars lliurats per l'Estat espanyol a les convocatories que s'obrin per proveir els càrrecs de Professors, Ajudants, Preparadors, Tècnics, Caps de Serveis, Directors d'Explotacions, etc. etc., de caràcter agrícola o ramader, en Escoles, Serveis, Explotacions, Oficines, etc. etc.⁴¹

Les bases quarta i cinquena feien referència als alumnes de l'Escola Mitjana i Pràctica d'Agricultura. El títol que el Claustre de Professors va proposar pels alumnes que, a partir d'aquell moment aprovessin els estudis definits en el pla vigent de l'Escola Superior d'Agricultura era el d'Enginyer Agrícola de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona.

Després de llegir aquestes bases, notem que hi havia una notable diferència entre els títols d'enginyer agrícola de l'Escola Superior d'Agricultura en temps de la Mancomunitat i els títols que aspirava a obtenir el Claustre de Professors. A diferència del passat, l'any 1933 ja no feia només falta crear uns experts en agricultura, sinó que a més calia facilitar la possibilitat que poguessin accedir a treballs de caràcter oficial. El major grau d'autonomia que tenia la Generalitat respecte la Mancomunitat era un motiu per exigir unes atribucions més grans, però també cal tenir en compte que la intervenció de tècnics, amb un

⁴¹*Ibid.*, p. 9.

reconeixement oficial, era una necessitat, cada vegada més gran dins l'agricultura i la ramaderia.

El 25 de gener de 1934, pocs dies després que el Claustre de Professors hagués presentat les seves demandes, Josep Reñé, cap del Negociat d'Agricultura de la Generalitat va enviar una carta al Conseller d'Economia i Agricultura, Joan Comorera, on manifestava la seva opinió sobre els títols de l'Escola Superior d'Agricultura.⁴² Josep Reñé manifestava que l'entranya del problema no era pas qui concedia els títols, sinó les atribucions que se li donaven, també afirmava que el govern de l'Estat difícilment s'avindria a reconèixer els títols de l'Escola Superior d'Agricultura i, finalment arribava a la conclusió que ho es donava "un cop d'audàcia" aprovant un Decret que recollís les demandes del Claustre de Professors, o bé se seguia el camí legal, llarg i feixuc, d'un èxit incert, que provocaria la impaciència justificada dels alumnes de l'Escola. Com a primer pas per trobar una solució al problema dels títols, Joan Comorera va cridar a Pere J. Girona, el director de l'Escola, i li va demanar que estudiés les modificacions a introduir per adaptar els estudis de l'Escola Superior d'Agricultura als estudis d'enginyer agrònom que es feien a Madrid, el Claustre de Professors va nomenar una ponència per fer l'adaptació.⁴³ Amb la introducció d'unes petites modificacions, es volia aconseguir totes les condicions legals perquè als alumnes de l'Escola Superior i Mitjana d'Agricultura els fos lliurat per l'Estat el títol, respectivament, d'enginyer agrònom i de perit agrícola.

Joan Comorera va decidir donar un cop d'audàcia, un Decret del 19 de febrer de 1934 concedia el dret a obtenir un certificat d'estudis per a obtenir el títol d'enginyer agrònom a tots els escolars que aprovessin la totalitat de les matèries que constitueixen el pla d'estudis vigent a l'Escola Superior d'Agricultura.⁴⁴ Finalment, un conseller d'Agricultura es va decidir a afrontar de forma decidida la qüestió de l'oficialitat dels títols, però tot i les bones intencions no va poder aconseguir el seu objectiu i, en realitat, el Decret no va arribar a ser efectiu.

En espera que l'Estat expedís els títols d'enginyer agrònom als alumnes que acabaven els estudis, el Decret del 19 de febrer establia que els certificats d'estudis i el pagament dels

⁴²ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/185, carta del 25-1-1934.

⁴³AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió del 9-2-1934. Un Decret del 14-2-1934 publicat al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 17-2-1934, pp. 911-912 recollia les modificacions que va fer el Claustre de Professors.

⁴⁴*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 2-3-1934, pp. 1193-94.

drets corresponents donarien als posseïdors dret d'exercici de la seva carrera professional. En base a l'article 7è de l'Estatut d'Autonomia, que deia que les proves i els requisits que l'Estat té establerts per a l'expedició de títols, regirien per a tots els alumnes procedents dels establiments docents de l'Estat i la Generalitat, Joan Comorera havia tirat endavant un Decret de reconeixement dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura que, sense cap mena de limitació, satisfesia les demandes de professors i alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura.

El títol que, d'acord amb el Decret del 19 de febrer de 1934, obtindrien els alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura era el d'enginyer agrònom i no el d'enginyer agrícola, nom que proposaven els professors i alumnes del centre, recollint d'aquesta manera el nom del títol que atorgava l'Escola en temps de la Mancomunitat. Tal com havia assenyalat Josep Reñé eren més importants les atribucions que el nom, tot i la diferència en el nom del títol, Joan Comorera va fer seves les reivindicacions de l'Escola Superior d'Agricultura i, fins i tot, el Decret que va aprovar va anar més enllà en les seves reivindicacions.⁴⁵

Immediatament després d'aprovar el Decret del 19 de febrer, el Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura va nomenar una comissió de professors per visitar el Conseller d'Economia i Agricultura, felicitar-lo per la manera com havia portat a terme la qüestió dels títols i per posar-se incondicionalment a les seves ordres per si calia afrontar algun conflicte.⁴⁶

Com era previsible, la publicació del Decret que atorgava el títol d'enginyer agrònom als alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura va aixecar fortes protestes a Madrid. Els alumnes que estudiaven a l'escola d'enginyers agrònoms, es van declarar en vaga, la Generalitat va rebre pressions i protestes per haver igualat els títols que es concedien a l'Escola Superior d'Agricultura amb els que obtenien els enginyers agrònoms.

Finalment, davant l'amenaça que el Govern de la República desautoritzés el de la Generalitat, aquesta última es va fer enrera i va deixar sense efecte del Decret del 19 de febrer de 1934. Per sortir del pas i resoldre aquella complicada situació, el govern de la Generalitat va resoldre traspasar del departament d'Agricultura al de Cultura les escoles agrícoles de la Generalitat. Un Decret de presidència del dia 17 de març de 1934 feia efectiu el traspàs.⁴⁷

⁴⁵En aquest sentit es manifesta Francesc Aromir i Torrellas, que com a secretari de l'Associació d'Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura va viure molt d'aprop tota la qüestió dels títols. Entrevista 9-11-1993.

⁴⁶*Ibid.*, Reunió del 8-3-1934.

⁴⁷*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 22-3-1934, pp. 1708.